

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla, Horváth
Antal, Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: Falusi Márton

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyv szemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyműhely: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon: Takáts Gyula (MTI-fotó)
és a Nézőpont vendége: Gereben Ferenc

Jövőre is – jövőre sem

Az újról fogadkozások arra valók, hogy ne tartsuk be őket. Felmentést mindig találhatunk. Cinkosunk ebben a „körülmenyekre” való hivatkozás. Ki tudhatta előre? Hogyan sejtthették volna?

Én – az időben egyre előbbre haladva – megmakacsoltam magam. Egyre kevésbé vagyok kívánós, s egyre kevesebbet várok a jövőtől. Amit nem szeretek a természetemben, inkább menetközben, a gyakorlattal ütköztetve próbálom elsorvasztani. Amire koncentrálok, s amihez bizony erő kell, az az igyekezet, hogy a nehezen kikalapált jóban meg tudjak maradni. S amit a jelenben nem követtem el, kísértő gyengeségemben ezután se tegyem meg.

Az élet-terv egyszerűsödik.

Jövőre is

– akkor szóljak, ha fontos

Jövőre is

– uralni tudjam testi bajaimat

Jövőre is

– állhatatos maradjon a lelkem

Jövőre is

– képes legyek a megnyilatkozó szellemet fogadni

Jövőre is

– megbecsüljem a minden-napi szereteteket

Jövőre is

– tudjak még reménykedni

Jövőre is

– működjön az író-ember bennem

Jövőre is

– tartson ki a nemzet

Jövőre is

– jusson kenyér

jövőre se

– kotyogjak mindenbe bele

jövőre se

– engedjek a nyafogásnak

jövőre se

– ragadjon el a káosz

jövőre se

– tévezzem a szellemesen divatost a kortalan szellemivel össze

jövőre se

– vizonozzam a lappangó gyűlöleteket

jövőre se

– ugorjak be a csaló ígéreteknek

jövőre se

– csak az írásba meneküljek

jövőre se

– dőlünk be a hazugságnak

jövőre se

– apadjon el az Ige

... S amit mégis kívánnék, jelenlegi tökéletlenségemben még megvalósíthatatlan: „...éljek ne én, hanem Krisztus énbennem”

S a szakadék pereméről – akár a grabancunknál fogva – rántson minket vissza a fegyelmező-kegyelmező Isten!

Jókai Anna

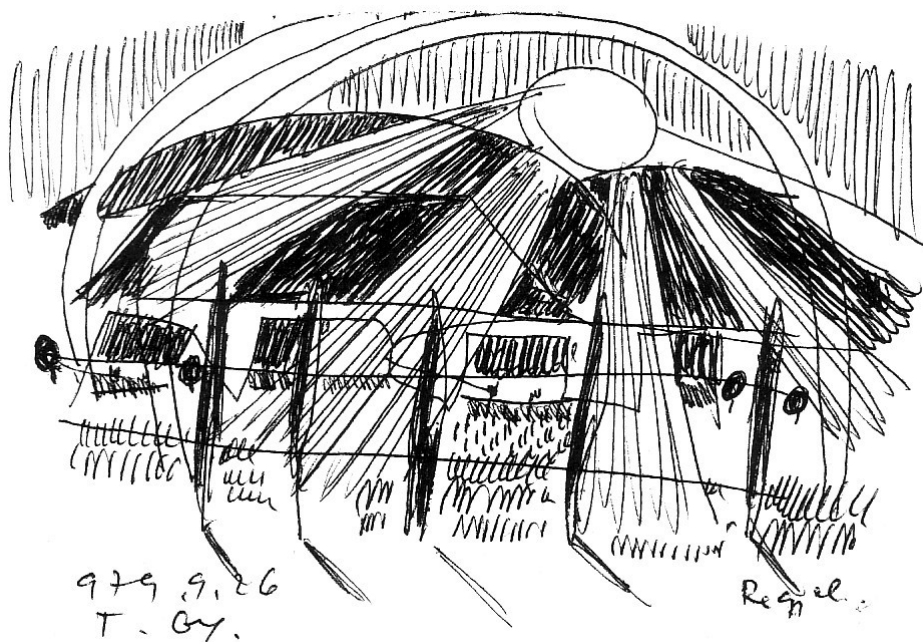
Jókai Anna: <i>Jövőre is – jövőre sem</i>	1
LÁTHATÁR	
Vasadi Péter: <i>Egy francia lány</i>	3
Bakonyi István: <i>Bella István költészetéről</i>	4
Falusi Márton: <i>Fikció és történelem</i>	8
Sándor Zoltán: <i>Hangok a föld alól</i>	10
Kántor Zsolt: <i>Hópelyhek kék tintában</i>	17
Báger Gusztáv: <i>Paradicsom; Reneszánsz impressziók</i>	18
Zelnik József: <i>Kádárkádía</i>	19
Filip Tamás: <i>Baleset; Minden belül van; Helyzeti hátrány</i>	20
Szentmártoni János: „A kételkedés fényűző szemüvegét hordom” (Filip Tamás világa)	21
Prágai Tamás: <i>Amit elmulasztottunk; Három menhir</i>	24
Luzsicza István: <i>Őseink bűneiről; Közös nyelv; Egyre</i>	26
Turai Laura: <i>Ott...</i>	27
Marosi Lajos: <i>Viszockij újra és újra</i>	28
Vlagyimir Viszockij: <i>Tetoválás; *** [Itt összesimul remegőn a fényő...]; Búcsú a hegyektől; Homályban</i>	29
Tarbay Ede: <i>Savonarola, Michelangelo; Fanyarkásan</i>	32
Mács József: <i>A hajózható Ipoly avagy Pettyes, Császár és a többiek</i>	33
Nagy Zsombor: <i>Reformátusok Budapesten (Egy posztmodern tudománytörténeti vállalkozás visszhangja)</i>	40
Székelyhidi Ágoston: <i>Bibliáink és örökségeink</i>	43
Vasy Géza: <i>Bírāja a létező jelennek (Babits Mihály új szobránál)</i>	45
NYITOTT MŰHELY	
Oláh János: <i>Ahol a talpukat a földre tettük (Takáts Gyula vallomása)</i>	47
NÉZŐPONT	
Rosonczy Ildikó: <i>Boldogult olvasókorunkban (Beszélgetés Gereben Ferenc művelődésszociológussal)</i>	53
KÖNYVSZEMLE	
Bertha Zoltán: <i>Nagymonográfia Lászlóffy Aladáról (Széles Klára: „Mit látsz egy íróasztalon?”</i> – <i>Lászlóffy Aladár világa)</i>	58
Mezey Katalin: <i>Beszélő talentumok (Báger Gusztáv: Míg leírom, felébredek)</i>	60
Zsávolya Zoltán: <i>Híradás a „megválthatatlanságról” (Fehér Béla: Alszik a doki Betlehemben)</i>	62
Dobás Kata: <i>„A műveltség tág látóköre és beható mélysége” (Asbóth János: Három nemzedék)</i>	63
Vesztróczy Zsolt: <i>„A ti és a mi szabadságunkért” (Kovács István: A barátság anatómiája)</i>	65
<i>Lapszemle</i>	67
<i>Hírek</i>	69
<i>Szerzőink</i>	70

Számunkat Takáts Gyula rajzaival illusztráltuk

VASADI PÉTER
Egy francia lány

Rőzsessedő, fapapucsban.
 Kislánykora óta cipel,
 mos, főz, takarít, vödröz,
 krumplit vermel, pucolja
 a borsót, lábast, kormos
 fazekat, fát hasogat,
 megfosztja zöldjétől
 s kaparja a sárgarépát,
 kosarat fon, áztat, magot
 szór a két-három nyápic
 tyúknak, tömködi sárral
 a börtönlakás kilyukadt
 falait, hántolatlan fa-
 törzsekből üti össze a
 kicsik ágját, keresztbe
 léceket kalapál, hosszában
 három deszkát, fordít egyet
 a szalmazsákon, öklözi a
 laposra feküdt, öreg almot,
 elvászott takarót dob rá,
 siet a piacra tőkért, hoz
 törkölyt a mamának, gyöngre
 az már ennyi gyerekhez;
 tízkor hokedlit emel s visz
 a sparhelt mellé, s ujjain
 olvassa a máriafüzért;
 lassan mondja, csukva szeme,

bent lát ez a két szén-gömb
 égőn, feketén, akkora,
 hogy domborodik rajta
 a szemhéj, vastag kendő
 két vége a háta mögött
 megkötve, haját leszorítja
 a fejére simuló vászon,
 sápadt bőre kétoldalt ki-
 álló arccsontjára feszül,
 nem mozdul, ültébe süpped;
 a faliórára pillant s ugrik,
 fut az utcán, réten, tocsogón
 át, amerre kopog, bámulnak
 utána, s meg sem áll a
 barlanghoz lejtő domb
 sárgabogyós bokraiig.
 Épp annyi idő van. Most
 kell jönnie... Bukdácsol
 le a lány. Térdel
 a nedves földön.
 Ott az a mély vágat. Oda-
 várja. Végigsújt mellében
 a fényostor. Derengeni
 kezd a sziklasötét. Ó az.
 Ott áll s világol.
 Nem vet sugarat.

BAKONYI ISTVÁN
Bella István költészetéről

A költő néhány esztendeje halott, s ma még meglehetősen nehéz életművével tárgyilagosan foglalkozni. Nehéz, mert nincs távlat, nehéz, mert az olvasó (s persze jelen esetben a méltató) elfogult a fájdalmasan korán lezárult életmű alkotója iránt. De talán jól is van ez így.

Természetesen elfogult volt a *Mintha tükörök között beszélnek* című posztumusz kötetet kiadó Serfőző Simon (Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc) is, és a *Sötétben fénylő véglegesség* címmel megjelent verseskötet utószavának szerzője, Ágh István is. Hogyne lettek volna elfogultak, hiszen barátjukat és költőtársukat, a Hetekhez tartozó sorstársat veszítették el 2006 áprilisában. „...ő a világban, a világ meg benne látatja magát, s azonos hangon szól ebben a megkésett könyvben, amelyet saját kezéből vártam... Minden másképpen hangzik a mostani akusztikában, ahogy a kamaszkori vers egyszerre átüt legutolsó kórházi emlékemen” – írja Ágh István.

Valóban megkésett az említett verseskötet, vagy másfelől elszigeteltnek érezhetjük a halált. A kötet már 2004 őszén összeállt, azt követően, hogy néhány évvel azelőtt kezünkbe vehettük az addigi legteljesebb válogatást *Tudsz-e még világot?* címmel. Aztán írt hozzá a költő még kilenc új költeményt, és a közben előkerült kamaszkori versekkel együtt amolyan sűrített válogatás kerekedett belőle.

Alapvetően nem módosítja azt a képet, amelyet kialakíthattunk Bella István költészetéről. Teljesebbé válik inkább, hiszen a zsenéktől a végső búcsúig igen csak széles az ív. S ahogy a kötetnyitó *Egyszerű, egyszeri énekből* is látjuk, továbbra sincs másról szó, mint hogy Bella elsősorban és mindent megelőzően költő volt, akinek mindhalálig a vers, az ének maradt a legtermészetesebb megnyilvánulási forma, az „égre kelni” és az „énekelni” kettős belső parancsa szerint. És mindenség-igényű ez a líra, miként a nagy előd és példa, József Attila életműve is az.

A múlt idő és a múlt élet láthatóan egyre közelebb sodorta a költőt a végső kérdésekhez, a földi léten túli dimenziókhöz. Ugyanakkor sohasem veszítette el kötődését az evilági értékekhez, az emberi kapcsolatok tisztaságához, a vágyott földi teljességhez. Mindez tündéri

játékossággal párosul, akár Hamlet taxit rendelő Istenéről, akár a féléves Zsófiról esik szó.

Ez a bölcs játékosság itatja át születésnap köszöntőit, szóljanak Péntek Imréhez, Serfőző Simonhoz vagy éppen Novák Ferenchez, a „Tatához”. Ezek a játékos köszöntők a köszöntött életművének lényegére utalnak, így Péntek Imre groteszkjére, vagy Serfőző Simon esetében arra az örökségre, amit a költő magával hozott:

„Földült tanyák
szívrohamát,
kiket, megnyúzva csontig és bőrig,

mind kicsinált
az új világ,
sok piti és utolsó Werbőczy.”

Talán a legsikerültebb köszöntő a Novák Ferenchez írt *RaTata táncgyszeregy*. Akár Illyés Gyula *Bartókja* is eszünkbe juthat, hiszen az ünnepezt koreográfus születésnapja remek alkalom tágabb igazságok kimondására is. Frappáns a saját magát is felköszöntő költő *Hatvan éve*:

„Mint aki rossz fát tett a tűzre.
Rajtakaptál hát, Istenem.
Köröttem hatvan év lángja, üszke.

Ígérem, többet nem teszem.”

A legnemesebb játékot játssza és játszotta mindig Bella István, úgy, ahogy József Attilától tanulhatta. Nyelvi bűvészkedése sosem öncélú. Egyfelől lenyűgözi a játék az érzékeny olvasót, másrészt életfilozófiát sejtet. Közvetve azt is üzeni, hogy a játék alkalmas a felülemelkedésre, a bajok leküzdésére, a legjobb értelemben vett távolságtartásra, a gondok elengedésére. És játszik máskor is, például a remek, epikus elemekkel tarkított *A költő esteli védőbeszéde hitvese színe előtt* című versben, amelyben tréfásan „vágja ki magát” egy hétköznapi élethelyzetből, megmagyarázva feleségének, miért nem veti be reggel ágyukat. Másutt is megkapóan ölelkezik hétköznapi és tartós érték, például a *Nem lehet* című szonettben:

„Már a lépcsőházban tudom, hogy nem vagy itthon,
bár fogalmam sincs, hogyan, honnan s miért?...
A lépcsők szepegték cipőmnek alig titkolt
bánatukat: elment, de ... ugye ... visszatér?!”

S ugyan csak percekben vagy órákban mérhető a kedves lény hiánya, ám a pillanat rögzítése olyan kép-

A Bella István-díj átadására január 22-én kerül sor az érdi Szepes Gyula Művelődési Házban. A díjat a Magyar Írószövetség és Erd Megyei Jogú Város Önkormányzata a múlt évben alapította.

zettársítást eredményez, amely a tragikus elválás veszélyével fenyeget. A háttérben ott dolgozik a félelem, az aggodás, küzdve a bizonyossággal. Azzal a bizonyossággal, amely a tökéletes emberi kapcsolatot, a szerelem támasza.

Az egész életműben, így a hátrahagyott versek könyvében is sok olyan vers van, amely valamilyen szinten kötődik a gyermekekhez. A már jól ismert Áni Máni-világ gazdagodik velük, különösen az *Áni Máni rádiózik* című verses mesével, amelyben újfent megcsodálhatjuk Bella István fantáziáját, jókedvű nyelvi leleményeit. Ilyenek az *Unokaversek* is. A költő szavai egybeolvadnak a kisgyermek egyéni szóteremtésével. Aztán persze elkomorul a világ: a betegségben írott *Zsófinak* című töredék már alig játékos.

*„És most mégis elfacsarult mindenem,
hiszen nem foglak látni sohasem.”*

Ez az alaphelyzet. A közeli elmúlás, a „fránya halál” árnya lengi be a vers világát.

Különös szellemi ajándékok a kamaszkori versek. Igaz, hogy természetük még különbözik a későbbi pályaszakaszok műveitől, ám mindenképpen részei a teljes életműnek: vitathatatlanul a készülődés pontos lírai dokumentumai, bennük rejlik a tehetség sok vonása. A későbbi nagy versek közül a *Halotti beszédnek* mintegy előzménye a költő tizenhat éves korából származó zsengeje, az *Apám*. A második világháborúban eltűnt idősebb Bella István emléke haláláig elkísérte a fiút, s ennek az emléknek korai bizonyítéka ez a szép, a későbbi remekléseket megelőlegező vers:

*„Ha macskatalpon földre száll az alkony,
a falumban halkan fel-felver a csend,
konduló hangját újra-újra hallom,
harangzúgásokban fülemben cseng.”*

A későbbi nagy témának, a szerelemnek is itt vannak az előhangjai, a *Szerelmes ének* és a *Szeretem benned*. 1956-os versek ezek, s azt már korábban tudtuk, hogy a forradalom is érlelte Bellában a költőt. Mindezt erősíti most az *Üzenet Lackónak*, amelynek tanúsága szerint „férfivá érlelt e búzamaz életű forradalom.” És jöttek a „sakálfogó tankok”, „bevájta a szívbe a halálsikoly...”.

Aztán sorjáznak a búcsúzás versei. Megvigasztalja Szebeni András, fotóművész barátját azért, mert a harmadik városkönyv, a debreceni már nem tud megszületni. Megrendítő imát mond az elalvásért:

*„S ha lenne egy lehelletnyi
fény, ne hagyd elkeveredni,
vedd szád szélire, és fúdd el,
a világ szélire fúdd el,
a fekete fényességbe!”*

Kínozza a nagy kérdés: „Mi lesz velem, ha meghalok?” (*Simon Judit emlékének*), de máskor kajánul néz szembe az elmúlással.

Igazat adhatunk Ágh Istvánnak: „A csodagyerek József Attilához mérhető tehetséggel indult, s olyan megörögzött hiányérzetek bírták szólásra őt is, mint az árvaság, szegénység, kiszolgáltatottság, s bár megkapta az élettől szomorú gyermekkor kesei kárpótlását, költészetének erkölcsse, képvilága mindvégig ahhoz igazodik.”

Zsille Gábornak a Magyar Napló 2006. áprilisi számában közölt portréinterjúból, az utolsó beszélgetésből kirajzolódik a pályáiv, megismerjük a költő személyiségét, családi hátterét, alkotói műhelyét. De miként oly gyakran, ezúttal is kísért a feledés veszélye, amikor a kultúrát, a művészetet, az irodalmat oly sok támadás éri. Nem feltétlenül tudatosan kitervelt támadások ezek, ám törvényszerűen következnek a kor jellegéből. Az elüzletiesedett, elembertelenedett, pénz- és hatalomközpontú, kezdődő gazdasági világválsággal terhelt korszellemről. A Bella-féle költő (s talán minden tisztességes költő) szemben áll ezzel a világgal, s a költészet öröknek mondható értékrendjét, a Németh László-i értelemben vett minőségeszményt követi.

Bella István a legtisztább értelemben népbem-nemzetben gondolkodó írástudók közé tartozott, morális-művészi magatartás, mindenfajta szélsőségtől mentes szellemi út jellemzi pályáját az indulástól a befejezésig. Rajban indult, hiszen Ágh Istánnal, Buda Ferencel, Kalász Lászlóval, Raffai Saroltával, Ratkó Józseffel és Serfőző Simonnal együtt ők a „Hetek”. Az illyési út méltó folytatói, akiket Nagy László és Csoóri Sándor szemlélete alapvetően befolyásolt. Külön utakon jártak ugyanakkor, mindenki megtalálta közülük saját hangját, de vitathatatlan az is, hogy számtalan szál kötötte őket össze. (Fájó ez a múlt idejű fogalmazás, de amikor e sorokat írom, a csoport nagyobb hányada már nincs közöttünk a földi létben.)

Bella István költővé érése a hatvanas évekre tehető, de írt már verset korábban is, mint ahogy említettük az 56-os forradalomhoz vagy éppen a fehérvári diákkorhoz kapcsolható zsengeket. Első önálló kötete előtt is tudott róla az irodalmi közvélemény, hiszen kötődött például a *Tiszta szívvel* című antológiához. 1966-ban megjelent a

már markáns arcélú költő *Szaggatott világ* című kötete. Persze kissé még szűkös ez a költői világ, ám a formai biztonság, a stilisztikai változatosság, a később majd oly fontossá váló nyelvteremtés már ekkor Bella István ismertetőjegyei közé tartozik. Különös értéket képviselnek ebben a kötetben a szerelmes versek, s ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert Bella szerelmi lírája ugyancsak a nagy megújítások sorába tartozik. Egy 1997-es interjúban így vallott: „Én mindenképpen a szabadságot kerestem és találtam meg a szerelemben... Az én nemzedékem az első, amely szabadon áldozhat a szerelemnek, ennek óriási erényei mellett – tiszta, kötetlen, szép kapcsolatok – hátrányai is voltak: a túlzott szabadosság, a szerelem nélküli szexualitás, a korai házasságkötések és a mindezekből fakadó rengeteg válás.” Az idézetnek a mi szempontunkból főleg az első része érdekes, bár egyébként lényeges a szociológiai vonatkozású folytatás is. A szabadság és a szerelem egybekapcsolása persze nem Bellánál jelenik meg először, ám kétségtelen, hogy a felfogás alapjaiban különbözik – mondjuk – a Petőfi Sándor korában ismerttől. A bizonyosság, az ifjúság láza s a meghittség együtt van itt jelen, dalformában és szabadon szárnyaló versben egyaránt. Az életérzést és a helyzetet pontosan mutatja a *Dal*:

„Egyszer majd elmegyek hozzád
megmelegítem az ágyad
mellemmel búvok melledhez
s nem jövök el soha többé.”

Az újabb és újabb kötetek szervesen épülnek egymásra, a pálya folyamatosan érlelődik. Az elsőt három évvel később követte a második, *Az ifjúság múzeuma*, aztán kisebb szünet után *A hetedik kavics* (1975). Az első két kötet ígéretei ebben az utóbbiban egyre inkább beigazolódnak. Olyan antológia-darabokat találunk itt, mint a *Szeretkezéseink* vagy a *Sárkeresztúri ének*. Ahogy annak idején Vasy Géza megjegyezte: „Az alkotói folyamat radikálisan tudatosabbá válik, s a kimondott dolgok egyre gazdagabb jelentéskört vonzanak magukhoz.”

Ekkoriban erősödik költőnk magyarságtudata. *Szavak a télre* című verse jó példa történelmi érzékenységre, erkölcsiségre, személyes érintettségére. A hóesés nem a tél szépségét, hanem a pusztulás döbbenetét illusztrálja sajátos szóösszetételekkel, a hétköznapi nyelvben nem létező, Bella-alkotta nyelvi elemekkel:

„Esik a hó Fehér rácsok zuhognak
Esik a hó Esik és nem olvad
rácshó fémhó fehér fémek zuhognak
van vashó kőhó rézhó és nem olvad...”

Ebben az időben az egyik legfontosabb verse a már említett *Sárkeresztúri ének* a szülőföldről, a fölnevelő faluról. Tudjuk, hogy Bella István azokhoz a költőkhöz tartozik, akiknek különösen fontos érték a hűség, a kibocsátó közeg marasztaló ereje. Ugyanakkor ő sem maradt szűkebb hazájában, régóta a fővárosban élt, ám a vonzások és a taszítások kettősségében mindig a vonzás volt az erősebb. Ezzel együtt ebben a versben kétségtelenül benne van az egyetemesség-igény. A cím szinte az egyedüli mozzanat, amelyben egyfajta behatároltság érződik. A szöveg szólhatna akármelyik vidékről, akármelyik korból. Jól látja ugyanakkor több méltatója, hogy ez a mű rokonságot mutat az ősi sámánénekekkel. Azoknak a kiválasztott személyeknek az énekével, akik eredetileg akár önkívületi állapotban is érintkezésbe léphettek a természetfölötti lényekkel. Azt is tudjuk, hogy a sámán vezető szerepet játszott egy-egy törzs életében, s azt is, hogy az ősmagyarok vallási életének alapja a sámánizmus volt. Korunkban Bella István hasonló küldetést látott a költészetben is. A *Sárkeresztúri énekben* az egyéni és a közösségi sors ábrázolása ölelkezik össze, a költő szűkebb hazájának élménye az egyetemes körök adta élménnyel. Időben és térben utazunk, ahogy a különböző lírai rétegek egymásra épülnek.

1977-ben lát napvilágot az *Igék és igák* című kötete, amelyben szintén találunk antológia-darabot, mindenképp előt a *Halotti beszédet*. Ez a kitűnő mű egyszerre idézi az ősi magyar szövegelemeket, valamint a költő életében oly meghatározó, tragikus apaélményt. Egy 1998-as interjúban olvashatjuk: „*Halotti beszéd* című versem kapcsán sokan azt hiszik, hogy a Donnál esett el. De ez a vers nem konkrét tényeket közöl, hanem azt teszi, amit a versnek tennie kell: a kimondhatatlant fogalmazza meg.” S mindezt vitathatatlanul magas esztétikai színvonalon valósítja meg. A versben – Jánosi Zoltán remek észrevétele szerint – az apa alakja misztikussá nő. Nagyon érdekes és többféle értelmezést hagy nyitva a négyszer megismétlődő hívás: „Gyere, fiam, menjünk el apánkhoz.” Az „apánk” többes száma és a „fiam” megszólítása is a többretegűséget igazolja. Maga a költő is szól ily módon a fiához, ám a többes szám azonnal lehetővé teszi az általánosítást. A képi világ elemei pedig emlékezetünkbe idézik a második világháború orosz frontjának „sirtalan sírjait”, a hófödte világot, ám a negyedik szakasz történelmi és földrajzi nevei már az első világháborút, az 1848–49-es forradalmat és szabadságharcot épp úgy jelzik, mint a magyarság eredetére utaló vonatkozásokat, valamint szétszóratottságunkat.

Az *Emberi délkörön* című kötet 1982-ben jelent meg, a válogatott kötet, *Az ég falára* két esztendővel később. Ez az első fontos részösszegzés példát mutatott

arra, hogy a vers korunkban is szólhat sorskérdésekről. Bella István a sorskérdésekre választ kereső költőként nézett szembe közelmúltunk, a magyar huszadik század számos gondjával. Erről tanúskodik szépen 1988-as kötete, *Az arcom visszakérem*. Forrongó világunkban, a nagy változások előtt közvetlenül jelent meg ez a könyv, tele morális tartalommal és igazságkereséssel. Ekkor már sejteni lehetett, hogy gyorsan véget ér egy korszak, és helyette kialakul majd egy jórészt ismeretlen új világ. A nyolcvanas évek végén a politikában, a gazdasági és a szellemi életben egyaránt jelentős változások mentek végbe. Ami szűkebb területünket, az irodalmat illeti: abban az esztendőben indult meg a *Hitel*, az a folyóirat, amely a Bella István-féle költők, írók, kritikusok, irodalomtörténészek, történészek, közéleti emberek számára új távlatokat jelentett.

Fájdalmasan szép versek sorjáznak ebben a könyvben. A kor válságát, a gyászt ragadja meg, de a tragikus hangok mellett benne van a nemes játék, a könnyedség, a fintor is. Bebizonyosodott, hogy Bella István azon kevesek közé tartozik, akik – ugyan küzdve válságokkal –, de mégis tudatosan építik életművüket. Az olyan ciklusok erősítik ezt, mint a *Mese az emberiségről*, a *Zárt kapud előtt*, az *Oda-vissza fény*, *Az arcom visszakérem* és a *Királyok völgye*. Koczás Sándor annak ide-

jén az addigi életmű csúcának látta ezt a kötetet, amelyet a „poétikai öntörvényűség”, „gondolati-érzelmi éréseinek kiteljesedése” jellemez. Hasonlóképpen lelkesedett a költőtárs, Csukás István: „Az utóbbi évek legegységesebb, legmegrendítőbb és legszebb verseskötetét olvasom...”

Bella István a költői lét összetettségét és ellentmondásosságát, sőt, reménytelenségét is megfogalmazza, ugyanakkor azt is megmutatja, hogy a költészet ereje elegendő a felelős szembenézéshez, a morális tartás pedig épp úgy kapcsolódik a jelenhez, mint a jövőhöz. A költői pálya jövőjéhez is!

S ennek az akkori jövőnek volt fontos része az *Az arcom a jövőnek*, a *Szeretkezéseink* és az *Ábel a sivatagban* is. Együtt és egymást váltogatva volt jelen a pályán a „szabadság-szerelem” kettőssége, s egyre erősebb színekké vált a transzcendens utáni vonzódás. A költő egyszerre vetett számot a földi gyönyörökkel, a beteljesült és a beteljesületlen vágyakkal, valamint az isteni jelenléttel. Gyermekkora élményei átlényegültek, s újabb esztétikai hozadékkal jártak. S bár a távlat az életmű megítéléséhez még valóban hiányzik, annyi azonban mégis megállapítható, hogy Bella István szellemi műhelyében az elmúlt évtizedek egyik legfontosabb magyar költői teljesítménye született meg.

Becsi nővel
979.8.27

T. Gy.

FALUSI MÁRTON
Fikció és történelem

„Fönt, fönt dörög a lobogó lepedője,
 Nem, nem lehet más az: társam lenyúzott bőre.
 Szél, szél csikorog akasztócsiga hangon.
 Nem, nem lehet más az: társam csikorog, hallom.
 Csont, csont nyüszítve, s a fog, e malomkősor.
 Fogaim nem, nem méz-íz, húsróst: temetőpor.”
 (Kárpáti Kamil: *Ezerkilencszázötvenegy*)

„Beültünk, kihúzott egy hatalmas revolvert, azt bele-
 nyomta az oldalamba, odaszólt a sofőrnek, hogy
 Csengery utca nem tudom mennyi, mire én azt mondtam
 stílusosan: »Legalább nem az Adrássy út 60-ba
 megyünk.« »Hát persze, hogy nem« – mondta ő
 mosolyogva. Eltette a revolvert, jó volt a hangulat,
 kivéve, hogy én közben rájöttem, hogy az Andrásy
 út 60. a Csengery utca sarkán van.”

(Györgyey Ferenc Aladár visszaemlékezése)

Amikor Hayden White könyve, *A történelem terhe* megjelent, sokaknak nagy kő eshetett le a szívéről. A felelősség súlya. White a történelmet magát is irodalomként fogja föl, mondván, a diszperz eseményeket a történészek közössége illeszti egyetlen narratívába, értelmezi és ideologizálja. „Minden cselekményesítés allegorizálás, és az allegorizálás ruházza fel az eseményeket inkább morális vagy etikai, mint kauzális jelentéssel”. Bár a szerző saját bevallása szerint ódzkodott attól, hogy a történelem pusztán fikciókénti felfogását kívánatos tudományos módszernek állítsa be, a téziseit végiggondolók mégsem tehetnek másként. Ha a történelmet leíró különböző „trópusok” egyenrangúak, ki veszi magának a bátorságot, hogy döntsön, adott helyzetben melyikük legyen az irányadó? Ezzel a tolerancia abszolút követelményét sértené meg. Ki mondhatja meg, hol futnak a tolerancia és az igazságigény arányait kimetsző erővonalak?

Ha egy *irodalmi alkotás* szól a történelem meghatározott időszakáról, a Hayden White nevéhez kötött problémafölvetés még súlyosabban esik latba. Horváth Attila jogtörténész alaposan kimutatta, a *Különös házasságban* Mikszáth hogyan kezelte a valós tényeket. Mikszáth ugyanis egy megtörtént esetet dolgozott fel, amint azt előszavában kifejti. Még a szereplők is eredeti neveiken kerültek a fikció világába. Éppen csak bizonyos pontokon tért el a cselekmény a bizonyítható valóságtól, mégpedig azért, mert az író a korabeli politikai vitákban (Széll Kálmán miniszterelnöksége alatt) az egyházi házasság ellen kívánt állást foglalni. Így „hamisította meg” a történeteket például a papság rovására. De meghamisíthatja-e egy író a valóságot, ha egyszer

nem ő maga beszél el könyve cselekményét, hanem az elbeszélő? S mennyiben felelős Mikszáth a későbbi kommunista kultúrpolitikáért, mely az „antiklerikális reakció” ideológiai megsemmisítésére használta művét? Vagy az író felelőssége időben korlátozott, saját korának határain megtorpan? Hogyan lehet, hogy a fikciónak gyakran történelmi felelőssége van?

A demokratikus szabadságjogok mindegyikén két lábbal tapodó, az embert emberi mivoltában meggyalázó totalitárius diktatúrák megítélésében nincs helye toleranciának, hiszen az alapjogokat semmibe vevő felfogást vallani nem lehet alapjog. Olyan egyértelműen elítélendő korok esetében, mint a magyar Gulag felállító Rákosi-rezsim, így kell lennie – ez közmegegyezés. A helyzet azonban ennél bonyolultabb. Noha számos a „nem egyértelműen megítélt” időszak, azt sem téveszthetjük szem elől, hogy az afféle *vitatott korokon* át vezet az út a nagy kataklizmákhoz, és vice versa. Így aztán aki felelősen gondolkodik, az sohasem mondhat le az igazságra törekvésről. Sem a nemzet léte, a történelem, sem az egyéni élet nem szolgáltatható ki egy határozatlan narratívának, nemcsak a tudomány, hanem a szépirodalom szférájában sem. Vagy a szépprózát eredendő demokratizmusa alkalmatlanná teszi arra, hogy igazságot tegyen a történelemben?

Miért jutott eszembe mindez? A magyar Gulag szinte valamennyi stációját megjáró Györgyey Ferenc Aladár személyes drámáját írja meg novella- és tárcafüzerek formájában, ami ráadásul Sohár Pál Egyesült Államokban megjelent angol fordításában olvasható. Többszörös áttétellel tehát. Nem pusztán az a funkciója a *True Tales of a Fictitious Spy* című könyvnek, hogy élvezetes olvasmányul szolgáljon, de abban is biztos vagyok, hogy az amerikai olvasóközönség – többek közt – ebből a forrásból ismeri meg azt, ami Magyarországon 1949 és 1953 között történt, és egyenesen ’56-ba torkollt, majd a forradalom vérbe fojtása után a *vitatott évtizedek* lapvidékében elveszett. A könyv legnagyobb veszélye éppen abban rejlik, amiben legfőbb irodalmi erénye: a lefegyverző iróniában. Hozzászoktunk, hogy a jelentés, centrum és értelmezői közösség nélküli társadalmat implikáló elméletek értékrendjében az irónia kitüntetett szerepet játszik. Hayden White széttartó történelmi narratívái sehol sem metszik egymást. Esztétikai és tudományos minőségeszménye egyaránt az irónia. Hogyan illik a Kistarcsa, Recsk és Várpalota borzalmait átélt szerzőhöz ez az attitűd, fals kongású hangütés, melyre már a cím is erősen reflektál? Mikor egy konkrét, valóságos sorssal, történelmi tényeken alapuló epizódfüzérrel, eredeti nevükön megjelölt helyszínekkel és szereplőkkel van dolgunk, tekinthetjük-e par excellence fiktív elbeszélőnek azt, aki a cselek-

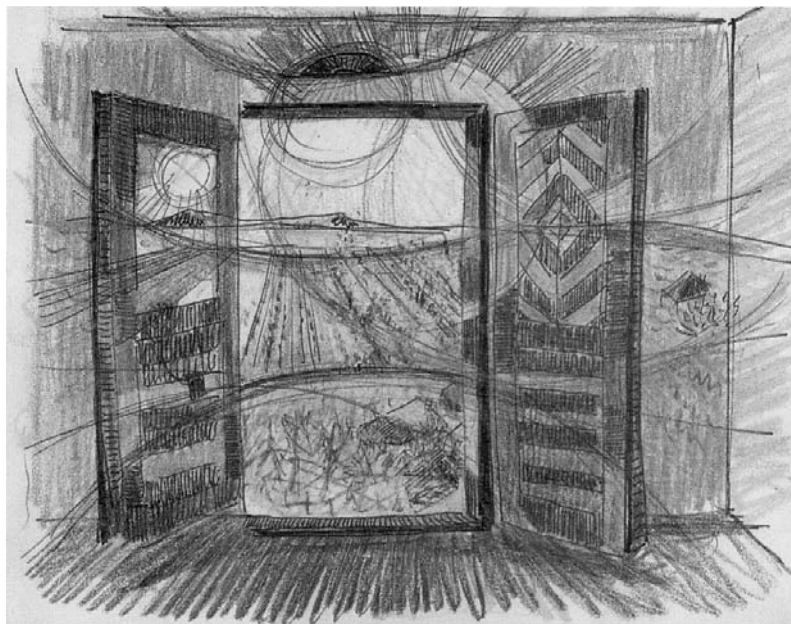
ményszálat szövi, fejt, gombolyítja? A cím magyarul valahogy így hangozhat: „Egy fiktív kém igaz története – magyar Gulag-groteszk”. Arra utal, hogy Györgyeyt, a gyanútlan (?) „főhóst” kémkedés vádjával tartóztatják le, mint De Gaulle titkos ügynökét, mert francia barátjának egyik ismerőse meglátogatta, hogy semmitmondó kérdéseit föltegye a magyar vasúti nyomvonalakról. Fikció és valóság, tragikum és humor, egzisztencia és esszencia, groteszk és irónia viszonyát teszik próbára az egymáshoz lazán kapcsolódó epizódok, melyek már a narratív struktúra folytán sem egyetlen arkhimédieszi pontban sűrűsödnek.

A fordító Sohár epilógusában Rejtő Jenő könyveivel rokonítja Györgyeyét, ám ez a megállapítása csupán a hangvétel és az abszurd cselekménybonyolítás

figyelembe vételével helytálló. A borítószöveg viszont Kafka szürrealizmusát és Szolzsenyicin nyers „realizmusát” emlegeti. Bár tekinthetnék irodalmi műként a *True tales...*-re, mégsem tudok így tenni. Sem Rejtő bizarr, öncélú humora, sem Kafka XX. századot szorongató parabolái nincsenek vele közeli rokonságban, legfeljebb távoli felmenői. Újából kézbe vettem Böszörményi Géza vaskos dokumentumkötetét Recskről (Széphalom, 2006), melyben Györgyey interjúalanyként szintén elmondta a legmarkánsabb „történeteit”. A „Dreifus” nevű szadista káporól, aki nem az osztrák kancellárról kapta gúnynevét, mint azt hinni szerette volna, hanem három lábáról, ami fél lábból és egy pár mankóból adódott össze. Mankóira támaszkodva bivalyerővel mért rúgásokat a rabok hátsó felére. Vagy a várpalotai tárgyalás ülnökéről, aki ködlő gondolataiból előkecmeregve kérdőre vonta a vádlottat/elíteltet, miért vágyott nyugatra, ha akkora birtokai vannak? Nem kevéssel az államosítások, jogtalan vagyonekobzások után.

Mintha bizony az események eleve felvennének valamilyen esztétikai minőséget az azokat átélők tudatában. Szolzsenyicin – a díszítő retorikai alakzatok ellenére – inkább dokumentarista, hiszen a *Gulag szigetcsoportban* az enciklopédikus összegzésre, a „nagy narratíva” elbe-

szelésére vállalkozott. Ezzel szemben Györgyey sajátosan groteszk stílusa nem törekszik a nagy tablóra, sem az időtállóságra. Ám a „story-k”, anekdoták fragmentált, látszólag kedélyes világának nyelvi rekvizitumai közepette is a történelem sötét tárnáit nyitogatja. Melyik szépirodalom, melyik tényirodalom? Talán többet, mélyebbet tudunk meg így a történelemről, mint amikor a tudós racionális okfejtések és adatok mögé húzódik. A

történelem ebbéli, fikcionalizált változatában sem egyfajta narratíva, az irónia nem bizonytalanítja el olvasóját arról, hogy a kínzások, aljasságok, justizmordok megtörténtek, és nem szabad, hogy újból megtörténjenek. A kápók és a vamzerek felelősége sem relatív. (Böszörményi könyvének tanúsága szerint legfeljebb ők maguk igyekez-

nek elkenni azzal, hogy bár elismerik, hol teljesítettek szolgálatot ekkor, a kegyetlenkedésekről „nem tudtak”.) Az irodalmi eszköztárral – csakúgy, mint a tudományossal – lehet élni és visszaélni. Györgyey és Sohár könyvében az igazság úgy marad igazság, hogy fikciónak álcázza magát, és a felszínen lemond az igazságtétel igényéről. Arra int, hogy különbözhetnek narratívák, tudásformák, stílusok, nézőpontok, érdekek és érzelmek, ám minden esemény csak egyféleképpen mehet végbe, melynek kutatását erkölcstelenség feladni. Felelősségre vonás nélkül nincs esély a továbblépésre. A *True tales...* könnyed iróniája ezen a ponton fordul át maliciózus korrajzá. Rendben van, szerintetek már nem lehetséges a nagy történetet elmesélni, de Györgyey apró, olvasmányos történeteit megismervén ki merészeli azt mondani, hogy „minden narratíva kérdése”?

Ahogy az a gyakori vád sem igaz, hogy a művelt Európa követte el a rémtetteket, kulturális hagyományainak kötelékében. Jól mutatja ez a könyv is, hogy a haláltáborokat a szellem erejével lehetett csak túlélni, a szokások, filozófusok, költők emlékezetével, ami fölébe kerekedhetett a primitív erőszaknak, a fizikális romlásnak, az anyagi pusztulásnak. S éppen a groteszk hatású ironikus előadásmód ékes bizonyíték a diadalra.

SÁNDOR ZOLTÁN
Hangok a föld alól

– Falunk első és eredeti temploma sárból és lóganajból összedöngyözött vityilló volt, amely annak a betlehemi istállónak őseink által elképzelt képére készült, amelyben a mi urunk, Jézus Krisztus világra pottyant a szeplőtelen szűz öléből. Amikor nagyapáink megérkeztek erre a folyó és mocsár közé ékelt szikes vidékre, saját családi kunyhóik felépítésével egy időben láttak neki közös erővel a falu templomának elkészítéséhez is. Istenfélő emberek lévén eszük ágában sem volt hónapokon át pogánytanyán élni, ezért már az első telepeshullám megérkezésének másnapján átkelt a folyón a kialakulófélben lévő falu háromtagú küldöttsége, és a városi plébániára látogatott, ahol arra kérte a nagyrabecsült püspök urat, hogy biztosítson a számukra legalább vasárnap délelőttönként egy papot, aki misét mond, mert az ember esendő teremtmény, folyton bemocskolja magát, kívül-belül egyaránt, és amíg a napi munkától a testére ragadt piszkot esténként a teknő fölött egy kis vízzel könnyűszerrel lecsutakolja magáról, addig a lelke meglötyköléséhez már csakis Isten szolgájára van szükség. A püspökbotjának kacskaringóiba faragott bibliai jeleneteket simogató püspök bólogatva hallgatta végig a jövevények óhaját, és miután rövides győzködést követően sikerült zöldágra vergődni velük az ellenszolgáltatás mennyiségében és milyenségében, azon nyomban rendelkezett is, úgyhogy már az első vasárnapon felmenőink igazi pap vezényletével mondhatták el a Miatyánkat és a Hiszekegyet az új környezetben. Igaz, akkor még a szabad ég alatt, de vénasszonyok nyarához méltó napsütéses délelőtt lévén senkit sem zavart különösebben, a tél beálltaig pedig a lakosság nagy öröme a családi otthonokhoz hasonlóan az Isten háza is elkészült, így karácsonyra azok, akik időben érkeztek és befértek, már saját templomukban örvendhetek a Kisjézuska születésének. Az éjféle misével egybekötött templomszentelő alkalmából a püspök egy kisebb méretű harangot adományozott nyája újdonsült tagjainak. Kongatták is rendesen a falubeli suhancok, annál is inkább, mert, mint mondogatták egymás közt, olyan szép hangot adott, akár a riadót harsogó katonatrombita és a nőnek indult lányka torkából érkező csilingelés keveredése egymással, bár képzeletükön kívül aligha volt alkalmuk hallani a két magasztalt hang valamelyikét is. Két és fél évvel később azonban már csak merő túlzással állhatta meg a helyét a fenti megállapítás: legutolsó kalimpálása során a fokozatosan halkuló harang hátborzongtatóan tompa, vészjósló hangokat eresztett ki

magából. Az történt ugyanis, hogy hitbuzgó sietségükben a telepesek lápos talajra építették a templomot, amely egy vasárnap reggeli szentmisén a benne összegyűlt hívők súlya alatt lassan süllyedni kezdett, s mire az áhítatgyakorlatba feledkezett érintettek észrevették, hogy mi történik, már késő volt: a kis templomot nyájastól elnyelte a föld. Volt-nincs. A miséről kimaradt, ebédet készítő asszonyok, valamint az imádkozás helyett inkább a faluszéli eperfa hűvösében kártyázó férfiak a hír hallatán sebtében ott hagyták a tűzhelyen kormosodó edényekben rotyogó ételt, illetve a kártyalapokkal tökéletes kombinációt teremtő házi kisüstit, és morcos csemetéikkel a nyomukban azonnal a helyszínre siettek. Körülállták a néhai templom után maradt csuszamlós földterületet, és a megilletődöttségtől összeszűkülte mellkasokból csak néha feltörő sóhajok kíséretében megigézve hallgatták a föld alól érkező, egyre halkuló harangszót. Az épületben rekedt szerencsétleneken már nem tudtak segíteni. Néhány nappal azután, hogy az ajándékba kapott templomharang végleg elnémult az ingoványos bántási föld alatt, a faluba érkezett Ignác plébános, és az adott helyen misét celebrált a szerencsétlenül járt falubeliek lelki üdvéért. Az ő vezetésével kezdtek nem sokkal a baleset után építeni jóval szilárdabb talajon a falu központjában még ma is magasodó templomot, amelynek befejezésére és felszentelésére csak egy bő évtized után került sor, a réginek a helyén pedig a földnyelte szerencsétlenek tiszteletére, akik mellesleg – leszámítva a megboldogult Törőcsikné halva született első gyermekét, akit a családi udvarban hantolt el az apja – a falu legelső holtjai voltak, létrehozták a falusi temetőt – magyarázta fennhangon ezekkel vagy kissé más szavakkal az öreg Dudás, a falu temetőcsősze, a faluvégi kiskocsmasöntésének tehénkedve, miközben telhetetlenül lafatyolta magába a fehéret. Azért kérdéses, hogy épp ezekkel a szavakkal mondta-e el a maga által váltig hitelesnek nevezett fámát, mert a róla szóló történetet viszont Kőfaragó Pityuka adta tovább már a temetőcsősze halála után, ő pedig köztudottan rajongott a halottakért, és amikor csak lehetett, szeretett szépíteni a dolgokon: nem forgatta ki a valóságot, csupán becsomagolta, mint ahogyan az ajándékot szokás színes papírba bújtatni és piros masnival körültekerni, hogy értékétől függetlenül vonzó legyen. Bárkiről is legyen szó, halála után az illető mindig nagyot nőtt Pityuka szemében, akinek ragadványneve is a holtakkal kapcsolatos foglalkozásából eredt: kriptákat és sírmelekeket készített, azon belül is külön specialitása volt a megboldogult nevének kőbe vésése. Folyton azt ismételte, ő úgy karcolja bele a kőbe, márványba vagy akár betonlapba a betűket, hogy azok tükrözzék az alattuk pihenő személy egyéniségét.

A lityegő asztalnál ülő társaság a fejét rázva, hitetlenkedve nézte Dudást, a történetet mély elragadtatással egyedül csak Kőfaragó Pityuka hallgatta, aki a másik asztalnál lelkiismeretesen körmölt egy lopótök alatt, amelyet ki tudja, miféle babonából lógattak le a mennyezetről. Bizonyára az járt a fejében, hogy ha valaki tisztességesen megfizetné, milyen jó lenne egy templom formájú síremléket készíteni, amelybe belekerülne mindazoknak a tragikus sorsú embereknek a neve, akiket templomba csukva ért a halál. Milyen egyéniségek lehetnek, ha annyira bele tudtak merülni az imádságba, hogy észre sem vették, amikor nyelni kezdte őket a föld, morfondírozott magában Pityuka a faluvégi kiskocsmában, amikor először hallotta Dudás történetét, és a későbbiek során is számtalanszor. Világéletében azt vallotta, hogy a halál közeledése új köntöst ölt az emberre, akárcsak magának az evilági élet megszűnésének a pillanata is, nem szabad tehát összekeverni az élő személyt a haldoklóval és a már megboldogulttal: három külön teremtről van szó, függetlenül attól, hogy külsőleg egynek tűnnek, bizonygatta minduntalan. Az elhalálozottak iránti lelkesedéséből kifolyólag jogosan feltételezhetjük róla, hogy amennyiben megéri a kilencvenes éveket, könnyedén egyetemi tanár vagy akár akadémikus is lehetett volna belőle, hiszen az országban akkoriban dívó szellemi nekrofilában Kőfaragó Pityukánál már csak az említett brancs tagjai lelkesedtek jobban a holtakért. De sajnos nem érte meg a kilencveneseket: négy évvel azelőtt, hogy kezdetét vették az éjszakai sorozások, mintha érezte volna az emberi élet hamarosan bekövetkező elértéktelenedését, az akkor már évek óta nyugdíjas Pityuka szó szerint máról holnapra átminősült: a legfrissebb politikai fejleményekről beszámoló tévé előtt este még ebben a világban aludt el, de reggelre már egy másikban ébredt.

– Öreg – szólította meg a negyvenes évei elején járó, a környéken hírhedt focibiróként ismert Körtejska az öreg Dudást, miután az befejezte mondókáját –, már megint becsicscentettél?!

A kérdés hallatán a kis társaság hangos kacagásban tört ki. Egyedül csak Pityuka jegyzetelt továbbra is elmélyülten.

– Mondd, öreg, ma tán nem volt munka, így hát jutott idő banyariogató mendemondák kiagyalására? – cukkolta továbbra is a magánál két évtizeddel idősebb temetőcsősz Körtejska, mire az asztalnál ülők újabb hahotázásba kezdtek.

– Kuss legyen, a kákán csomót kereső, szájtáti sehonnaiak! – förmedt rájuk az öreg Dudás, mire még hangosabb lett a nevetés. – Röhögjete csak, hülye barmok, tudatlanok vagytok ti még, de előbb-utóbb úgyis mindannyian az én kuncsaftjaim lesztek!

– Jól van, na... – próbálta kissé lehűteni a kedélyeket Körtejska. – Azt áruld már el, te öreg, ha minden, amit elmeséltél, pontosan úgy történt, miért nem hallottunk róla eddig egy árva szót sem?

– Na látod, ha valamit nem értesz, akkor így kell cselekedni, meg kell kérdezni az okosabbat, hogyan is volt, és ő majd felvilágosít. Kérem szépen, azért nem hallottatok semmit a falu első templomának alászállásáról a mélybe, mert Ignác plébános már megérkezése napján felszólította a falubelieket, hogy erről az esetről egy szót se szóljanak senkinek, Isten úgy segítjen titeket, mondta, sokkal jobb lesz, ha az utókor nem tud a történetekről, már azért se, mert a település java ment el, a becsületes, templombajáró jóemberek, akik pedig megmaradtak, mind-mind italozó és kártyázó, kizárólag bendőjükkel és alatta levő testrészükkel foglalkozó, babonás pernahajderek voltak, akiktől azt kérte, hogy vezeklés gyanánt sajátjaikként neveljék föl azt a néhány gyerkőcot, akiknek szülei odavesztek az elsüllyedt templomban. Ignác plébános szavait azonban csak részben szabad elfogadnunk: a teljes igazsághoz tartozik még az is, hogy a püspökségnek hiányzott a legkevésbé egy ilyen jellegű botrány, mivel a püspök úgy vélte, ameddig csak lehet, halogatni kell a dolgot, ha nem muszáj, kár lenne bárkivel is osztozni azokon a javakon, amelyek a heti egy miséért cserébe ütik a markát, amiből kifolyólag a tragédia megtörténte az új egyházközség még sehol sem volt hivatalosan bejegyezve.

Néhány percnyi hatásszünet után, mialatt csak Kőfaragó Pityuka szótagoló mormolása és plajbászának karistolása hallatszott, Körtejska azt követően, hogy egy nyeletre felhőrpintette itókáját és üres stampedliját az asztalra csapta, a következő kérdést szegezte a temetőcsősznek:

– Rendben, öreg, még csak azt az egyet áruld el nekünk, egyszerű földi halandóknak, ha már erről senki sem beszélt, kitől hallottál te ezekről a dolgokról, honnan tudsz te minderről?!

– Ááá... Olyanok is vannak, akikre már semmiféle tilalom nem érvényes...

A társaság egy pillanatra értetlenül meredt az öreg Dudásra, de a következő pillanatban a másik asztaltól már megérkezett a magyarázat a sejtelmes kijelentésre.

– A holtak! – üvöltött fel ujjongva Kőfaragó Pityuka.

– Úgy van, kedves barátom, megboldogult kedveseink – erősítette meg a temetőcsősz.

– A halottak?! – húzták el a szájukat a többiek.

– Úgy bizony, Isten engem úgy segítjen – válaszolta hetykén Dudás, és a söntés mögött ácsorgó kocsmárossal teletöltötte poharát újabb adag fehérborral.

– Várjunk csak – szólalt meg ismét Körtejska –, azt akarod mondani, hogy te a holtakkal is szoktál társalogni?

– Az már csak természetes, hisz temetőcsősz vagyok, vagy mi a fene!

A kis társaság tagjai az elfojtott nevetéstől öklendezve összedugták fejüket az asztaluk fölött, halkan sutyorogtak, mire a Pocoknak becézett ifjú titán, aki még a huszadik életévét sem töltötte be, de máris minden hájjal meg volt kenve, kihúzta magát, és megkérdezte az öregtől:

– Dudás bá’, kend ezek szerint éjjelente valamiféle varázslattal feltámaszt egyes halottakat, hogy utána elbeszélgethessen velük falunk múltjáról?

– Nem egészen így van. Semmiféle varázslat sincs a dologban, és nem is én szoktam kezdeményezni a társalgást, hanem...

– Ők kopognak lenről! – vágott a temetőcsősz szavába Körtejsóka, mire az öreg Dudást és Kőfaragó Pityukát leszámítva az összes jelenlévő hangos hahotában tört ki.

A focibíró megjegyzése egy másfél évvel korábbi eseményre vonatkozott, amelyet követően a falu lakosai azt kezdték rebesgetni, hogy az öreg Dudás rendszeressé vált éjszakai terepszemléi egyikének során a temetőben összefutott magával a sátánnal, aminek következtében bezápuult az agya, s noha külsőleg nézve aligha történt rajta némi változás – bár sohasem tudni, hogy mit takar az ing és a gatyá –, belülről többé nem az a személy, aki évtizedeken keresztül ásta, majd utána lelkiismeretesen gondozta a falubeliek sírjait.

Londoni lebuajokban a Sex Pistols és a The Clash már első nagylemezének hanganyagát csépelte kakastarajos rajongóinak, akik biztósítótükkal díszített farmernadrágban és szögeceses bördzsekiben jártak, illusztrisabb tömegszórakozóhelyeken pedig rózsaszín öltönyökben feszítő fiatal emberek és citromsárga szoknyácskákba bújt lányok közreműködésével végképp teret hódított magának a disco, amikor Bús Pali félezer falubelit a háza és a temető közti poros úton felállított hatalmas sátorba invitált egyszülött fia, Ödönke menyegzőjére. A meghívott vendégek zöme el is ment a falu minden idők legnagyobbjának tartott lakodalmába: egyesek azért, mert tartoztak ezzel Búséknak, mások azért, mert az illem úgy kívánta meg, természetesen voltak, akik annál az egyszerű oknál fogva tettek eleget a meghívásnak, mert szerettek lakodalmakba járni, de olyanok is akadtak, akiket az eredendő emberi kíváncsiság vezényelt a színes krepp-papírral díszített ponyva alá, ahol már a délelőtti órákban megkezdődött a dáridó, hogy a délután két órára bejelentett polgári, majd az azt követő templomi esküvőre – csak ebben a sorrendben volt lehetséges házasságot kötni, mert a titóista rendszer bűncselekményként kezelte a templomi esketési szertartás lebonyolítását, ha azt polgári szemszögből nem házastársak követték el – már igen

felszabadult állapotban induljon a násznép. A férfivendégek zömének kapóra jött a minden szabálytól mentes táncikálásból álló utcai felvonulás a lakodalmas sától a községházáig, illetve a templomig és vissza, így kevésbé tűnt fel, hogy részben a júniusozhoz mérten túlzottan erős napsütésnek, de annál inkább az elfogyasztott szeszmennyiségnek köszönhetően még ha akartak volna, akkor sem lettek volna képesek dülöngélés nélkül lépkedni. A lakodalmi sátorba való visszaérkezéskor a vendégsereg mulatozása minden addigi dorbézolást felülmúlt, több száz ember ropta, ki-ki a maga belátása szerint a táncot, az új embert és új asszonyt, akik hirtelenében azt sem tudták, mi is érte őket, kistraktorra helyezték, és azon tolták be a számukra előkészített helyre. Az öreg Dudás, aki sírásás és temetőcsőszködés mellett alkalomadtán primásként maszekolt, a sátor kellős közepén földre heveredett az örömapa mellé, és könyökére támaszkodva húzta fülébe a pajzán szövegű dalocskákat, miközben a nagy tömeg úgy visítózott és üdvrivalgott körülöttük, hogy azt még a nyugati városok divatos disco-táncparkettjein csurglizók és a gitárrikácsolással teli underground klubokban pogózók is ségyelték volna, nem csoda tehát, hogy senki sem vette figyelembe a kétségbeesetten mutogató és magyarázkodó gyerekeket, akik szüleik ünnepelőruhájába csimpeszkedve próbálták rávenni a felnőtteket, hogy kövessék őket a temetőbe, mert az egyik sír alól kopogás hallatszik.

A lakodalmi multság alatt a gyerekek a sátor körül szaladgáltak, bújócskáltak, magától értetődő, hogy a játék kedvéért időnként a temetőbe is betévedtek, ahol egyszer csak néhányjuk fület furcsa hangok ütötték meg. Az ütemes zaj irányába siettek, és alacsony életéveik ellenére gyorsan felfogták, hogy a kopogás lenről érkezik. Azonnal a lakodalmi sátorba siettek, és ráncigálni kezdték mulatozásba feledkezett szüleiket, jöjjenek már a temetőbe, és hallgassák meg, mi történik, de a felnőttek java része tudomásul sem vette a hírt, és azok is, akik igen, először csak hitetlenkedve bámultak az ünneplőjüket már tiszteségesen összekoszolt kis lurkókba, fejüket csóválva, hogy mit ki nem talál a gyerekfantázia. Bő fél órának kellett eltelnie, mire néhányan vették a fáradságot, hogy elkísértessék magukat a bizonyos helyre, és utána nézzenek a dolognak, ahol őszinte megrökönyödésükre azt kellett tapasztalniuk, hogy mégsem csínytevésről van szó, hanem a még illatozó, szebbnél szebb virágcsokrokkal és koszorúkkal megpakolt földkupac alól tényleg kopogás hallatszik. Nem volt nehéz kitalálni, hogy a lakodalomra való tekintettel a kora délelőtti órákban eltemetett Bodó Mór sírjáról van szó, aki harmincadik életévében, előző nap, áramütés áldozataként boldogult meg. A

felderítést végző felnőttek, miután rápirítottak a gyerekekre, hogy senkinek egy szót sem, diszkrétan, nehogy pánikot keltsenek, odaszóltak a zenészeknek, hogy tartsanak pihenőt, majd félrehívták az öreg Dudást, és a lehető legnagyobb elővigyázatossággal elmondták neki, mit tapasztaltak néhány perccel azelőtt a temetőben, de az öreg temetőcsősz, akinek már sikerült alaposan beboroznia, csak együgyűen bámult beléjük, mint akinek semmi sem világos a hallottakból, úgyhogy egyikőjüknek kerekperccel ki kellett mondania a frankót:

– Szar munkát végeztél, öreg, felébredt az egyik halottad!

Ez volt a beszéd: Dudás a homlokához csapott, és mint akinek agymenése van, szitkok áradatát zúdítva a megboldogultra, aki, ha már egyszer letették, maradna csendben, és szagolná hallgatagon alulról az ibolyát, mint minden tisztességes hulla, széll-el-lobbal a temető felé vette az irányt, ahol a friss sír mellett lassan gyülekezni kezdtek az emberek. A legkisebbeknek szánt figyelmeztetés ugyanis annyit sem ért, mint a falra hányt borsó: ahogy elhallgatott a zene, a kölykök vilámgyorsan szétkürtölték a sátorban a megdöbbenő újságot. Immár volt, aki meghallgassa őket, és a felnőttek többsége engedte magát elvezettetni a sírhoz, egyikőjük pedig, amint megbizonyosodott a gyerekek igazáról, biciklire pattant, és az elhalálozott özvegyéhez sietett. Így hát nem sokkal azután, hogy az öreg Dudás dühösen dobálni kezdte lefelé Bodó Mór sírjáról a koszorúkat és virágcsokrokat, a bánattól meggyötört huszonéves özvegyasszony is a helyszínre érkezett.

– Ássa már! – üvöltött a temetőcsőszre a gyászában is szépséges Marika, majd félredobta kerékpárját, a sírra vetette magát, és két kezével kaparni kezdte a földet. – Mórikám, még egy kicsit tarts ki, mindjárt kiemelünk! – siránkozott, amitől az imént még gondtalanul szórakozó lakodalmasoknak is könnybe lábadt a szemük. – Ássa már! – förmedt újra az öreg Dudásra, tehetetlenül a földkupacra roskadva, mire a temetőcsősz higgadtan felemelte, a szomszédos sírkőhöz támasztotta, és a következőket mondta neki:

– Nyugodj meg. Hegyezd a füled, hallasz valamit letről? Nos? Semmi, ugye? Azért dobáltam le a virágkoszorúkat, hogy meggyőződjünk róla: a különös hang nem onnan jött, ahonnan véltük. Szóval nincs értelme kiásni az uradat, amit melleleg a törvény is tilt, illet csak bizonyos hivatalos iratok birtokában szabad, máskülönben sírgyalázást követ el az ember, ami miatt könnyen lakat alá is kerülhet. Egyébként pedig, ha engem kérdezel, ne háborgassuk már szegényt, jó helyen van.

– Ne magyarázzon maga nekem semmit, hanem végezze a dolgát! – kiáltott fel a fiatalasszony, és azon

nyomban felpattant, de hasztalan hadonászott, hiába dorbézolt torka szakadtából, az öreg Dudás, akin már nyoma sem látszott az elfogyasztott bormennyiségnek, hajlíthatatlan maradt. Mivel látta, hogy az öreget úgysem tudja szép szóval jobb belátásra bírni, Marika fogta magát, biciklire ült, és elindult beszerezni a szükséges iratokat. Pechjére ugyanis, mivel néhány évvel korábban nem voltak hajlandóak bürokráciai segítséget nyújtani neki egyik gyanús ügyletének a lebonyolításában, Bús Pali bosszúból se a falu jegyzőjét, se a falu tanácsának titkárát nem hívta meg a fia menyegzőjére, akik továbbá, szombati napról lévén szó, még csak nem is dolgoztak, úgyhogy Marika először is az otthonukban kereste az urakat, de mivel egyikőjük sem tartózkodott odahaza, hólészhetette őket a faluban. Nagy nehézségek árán ugyan, de kora estére sikerült megszereznie a nélkülözhetetlen dokumentumokat, sőt még a helyi orvosnak és az öreg Dudás segédjeinek is volt ideje beszólni, hogy menjenek ki a temetőbe, mert hamarosan szükség lesz rájuk, s akik a falubeliekből összeverődött sokaságban fel is tűntek, amikor a fiatal özvegyasszony sebbel-lobbal visszaérkezett a tetthelyre.

Mint ahogy az egy kis településen lenni szokott, a hír gyors szárnyakon terjedt a faluban, a lakodalmi vendégseregen kívül – akik ahelyett, hogy ettek-ittak és vigadoztak volna, inkább Bodó Mór sírjánál ácsorogtak – mások is érkeztek, úgyhogy órákon belül akkora nyüzsgés kerekedett, mintha egy hatalmas utcai pocsoldalom készülődne: a jelenlevők izgatottan várták a további fejleményeket. Egyedül csak Bús Pali duzzogott tehetetlenségében a kidíszített sátor kellős közepén, a legcifrább trágár szavak sorakoztatásával adta-teremtette a hálátlan csöcseléket, akik kedvéért ő a legdrágább szakácsokat és muzikusokat fogadta fel, és akik ahelyett, hogy ünnepelnék egykéje mennyegzőjét, a kriptákon tobzódva tátják a szájukat egy kis szenzáció után. Bús Ödönke és újdonsült neje, Gizus elhagyatottan ücsörögtek az ünnepelteknek kijáró helyen, és egymást vádolva a történetekért – igazam volt, amikor azt állítottam, hogy teremben kell lakodalmat ülni, civilizált módra; vagy: ugye, szépen megmondtam, hogy ez nem jó nap, várjunk még egy kicsit vele –, fáradhatatlanul civódtak, nem csoda hát, hogy két év sem telt bele, amikor Gizus fogta a pereputtyát, és mindörökre faképnél hagyta nemcsak Búsékat, de még szülőfaluját is, ahová a későbbiekben csak nagy ritkán látogatott el új hazájából, a napsütötte Dél-Afrikai Köztársaságból.

Miután töviről hegyire megvizsgálta a Marika izgatottságtól remegő ujjai közül átvett papirosokat, az öreg Dudás a látottak ellenére továbbra is fennhangon dünyögve, hogy nem lenne szabad ilyesmihez folyamodni, intett segédjeinek, hogy lássanak munkához, jómaga

pedig tüzet kért egy kíváncsiskodó bácsikától, kissé félreállt, és eregetni kezdte tüdejéből az egyre jobban gyarapodó földkupac fölé a füstöt, miközben Marika bánattól és emberpróbáló kihívásoktól kókatag orcáját figyelte. Ugyanezt tette akkor is, amikor segédjei a földbe vajt gödörből kiemelték a koporsót, majd a lélegzetüket visszafojtott jelenlevők fürkésző tekintete előtt kinyitották: benne a reggel még hátvást elhelyezett megboldogultat hason fekve találták, aki néhány órával korábban csakugyan kopogtatott: ezt bizonyították a körömnymok a koporsó fedelének alsó részén, amelyeket a szerencsétlen nyilván kétségbeesetten kapart. Marika heves zokogása közepette az orvos megállapította, hogy Bodó Mór először csak tetszalott volt, így miután eltemették, a föld kihúzta belőle az elektromosságot, és ő feléledt, de mivel a koporsóban csakhamar elfogyott a levegő, megfulladt, s ily módon végérvényesen is elhalálozott, mire az öreg Dudás Bodó Mór újbóli elhantoltatásával bizta meg embereit, jómaga pedig folytatta a huszonnégy óra leforgása alatt kétszer megözevgyült fiatalasszony kitarító fixírozását, aki felhagyott az összecsődült sokaság számára oly megható jajveszékeléssel, és a lemenő nap szertefoszló sugarainak fényében, zsebkendőjébe temetkezett arccal, méltóságteljesen állta végig férje elföldelését – aznap immár másodszer. Kiköpött nagymamája, állhatatos, ha kell, csökönyös, ugyanakkor végtelenül fenséges, és nem utolsósorban gyönyörű, konstataulta a temetőcsősz, és a felismeréstől nagyot dobant a szíve. Nem csoda, ugyanis a falubeliek körében nyílt titoknak számított: Nagyszájú Piros, Marika anyai nagymamája azzal, hogy máshoz, és nem az éppen kinevezett temetőcsőszhöz ment férjhez, közvetlen oka volt Dudás örökös legénykorának. A híresztelésnek sokszor maga Dudás is nyomatékot adott. Ha valaki netán azt merészelte volna tőle kérdezni, miért nem nőszül, Dudás rendszeresen a következőt válaszolta az illetőnek:

– Idefigyelj! Mindig tartsd szem előtt, hogy az igazi bánási magyar ember sohasem keveri össze a bort vízzel, és a szerelmet házassággal!

Dudás egyiket sem tette, bár, ki tudja, ha Piroska, a holdvilág ábrázatú szépség, ahogyan ő nevezte, kötélnék áll, a második ellen nyilván nem lett volna semmi kifogása, amit az alábbi eset is alátámaszt.

A fent leírt szomorú szombatot követő hétfő délelőtt az öreg Dudás a temetőben összefutott Bodó Marikával, aki férje sírját csinosítgatva Kőfaragó Pityukával alkuozott egy leendő kettős síremlék árán. A temetőcsősz meghallotta, miről szól a társalgás, és félrehívta a feketébe öltözött asszonyt.

– Elment az eszed?! – förmedt rá. – Hány éves vagy? Elevenen akarod eltemettetni magad?! Mít gondolsz,

mennyibe kerül egy ekkora sírkő elkészítése? És vajon mennyit költöttél a két pernahajder megvesztegetésére, hogy adjuramteremtőm módra azonnal kiállítsák az iratokokat? – szegezte a megszeppent nőhöz kérdések tömkelegét a zsörtölődő temetőcsősz, majd rövid hatásszünet után a következőt fűzte hozzá: – Vettél volna inkább azon a pénzen magadnak néhány új ruhát, és kerestél volna új férjet – mondta, majd megfordult, s ment tovább a dolgára, mintha ott sem lett volna, előtte azonban még egyszer hátrakanyarította fejét, és kissé szégyenlősen megjegyezte: – Tiszteltetem a nagyanyádat!

– A perverz disznaja! – ordította el magát Nagyszájú Piros, úgy hányva magára a keresztek, ahogyan lány korában a kukoricacsévéket hányta fel a kasból a göréba, amikor néhány órával később unokája átadta neki az üzenetet. – Üköregapád temetésén annyira bámult belém, hogy amikor hazaértem, kénytelen voltam rögvést a fateknőbe bújni, tetőtől talpig meg kellett mosakodnom, hogy letakarítsam magamról tekintetének nyomait, de ennek ellenére is még napokig úgy vakaródtam, mint egy rühes kutya.

Az öreg Dudás egész élete során merőben más fényben emlékezett vissza az esetre, amelyet, rendszerint kótyagos állapotban, az elkövetkezendő évtizedek folyamán többször is felidézett ivócimborái társaságában.

– Láttatok volna, hogyan festett Piroska abban az elegáns fekete ruhában Kónya öregapja temetésén... Tizenhat évesen! Én eggyel kevesebb voltam, azon a tavaszon kezdődött a pályafutásom ebben a hálátlan, de holtbiztos szakmában. Miközben a kőkemény hantokat lapátoltam a koporsóra, olykor lopva felpillantottam a könnyes szemű leányzóra, akinek a látványától annyira felállt a palavesszőm, hogy egy idő után szabályosan belefájdult saját feszülésébe. Szégyelltem is magam rendesen, ezer szerencse, hogy már korábban bekoszoltam a munkásnadrágom, így legalább a piszoktól nem látszott át az okvetetlenkedő, mindenesetre alig vártam, hogy Ignác plébános elmormolja a magáét, menten a temető szélén levő szemétrakáshoz rohantam, és könnyítettem magamon.

Az összeaszott csokrok fölött elvégzett mutatóváltást a suhanc Dudás még sokszor megismételte alvás előtt az ágyban, napközben a klozeton vagy bárhol máshol, ahol alkalom adódott rá, csupán a szépséges Piroska tetszetős idomait kellett neki lelki szemei elé varázsolnia, de tényleges lépésre szíve választotta irányába csak három évvel később szánta el magát, amikor hivatalosan is kinevezték a falu első – s mint utólag kiderül, egyben utolsó – temetőcsőszének.

Közvetlenül Ignác plébános elhalálozása után érkezett a faluba Szratyko plébános, aki miután elteme-

tette elődjét, felhívta a falu elöljáróinak figyelmét, hogy ajánlatos lenne találni maguk közül valakit, aki felelni fog a temetőben lévő sírokért: megengedhetetlen, hogy egy közel fél évszázados múltnak örvendő település ne rendelkezzen ilyen megbízással, főleg azt követően, hogy immár egy szent atya is nyugszik az adott helyen. Az elöljárók összedugták többnyire őszülő fejüket, de nem volt szükség kimerítőbb szópárbajra, a megoldás magától kínálkozott az ifjú Dudás személyében, aki addig mindössze felbérelt sírásóként, az elhunyt személy családtagjainak kiegészítőjeként kereste kenyerét, így megélhetése a halottak számával és nem kevésbé a család bukszájának mélységével függött össze.

Három nappal azután, hogy az aktuális faluelnökkel aláírta a temető karbantartásáról szóló szerződést, amelynek értelmében azontúl köteles volt minden sírnak gondját viselni a falutemetőben, s amiért minden szombat a község házában felvehette a hetibérét, az ifjú Dudás egy nárciszból, tulipánból és dáliából készült hatalmas csokorral állított be Piroskához, arra kérve Ispa bá't, engedélyezze neki, hogy udvaroljon a lányának. Ispa bá'nak semmi kifogása nem volt a dolog ellen, ha a lánya nem ellenzi, de Piroška végig sem hallgatta édesapját, a felé nyújtott virágköteget kicsapta udvarlójelöltje kezéből, és azt üvöltötte a képébe, hogy soha többé ne merészelje bandzsál szemének célpontjával használni zsendülő melleit, virágait pedig vigye vissza azokra a sírokra, ahonnan lopta őket. Hiába cáfolta váltig Dudás, hogy ő bárkitől is bármit lopott volna életében, Piroška rendíthetetlen maradt elhatározásában, hogy semmiféle viszonyt nem kíván kialakítani az újonnan kinevezett temetőcsőszel, pusztulj el, te rohadék, ordította torka szakadtából, majd becsapta maga mögött az ajtót, otthagya a két férfit, hadd meresszék egymásra riadt tekintetüket az elemi erőként feltörő női vehemencia láttán.

Dudás látogatásának egyetlen folyománya az lett, hogy megsürgette Piroška férjhezmenetelét, aki ezzel a döntésével igyekezett mindörökre eltörölni a legkisebb lehetőségét is rajongója újonnan próbálkozásának. Alig fél évre Dudás sikertelen lánykérése után a temetőcsősz legnagyobb bánatára Ispa bá' férjhez adta lányát. Piroškám, drága Piroškám, ismételtette egész éjjel az ifjú Dudás az öreg Kónya sírja előtt felhalmozódott boros üvegek társaságában fetrengve a porban, miközben néhány kilométerre odébb az áhított személy menyegzője zajlott.

Piroška számítása teljes mértékben beigazolódtott, annál is inkább, mert Dudás egyáltalán nem volt híve az újraprobálkozásnak: egyszer elkezdett sírásással és -gondozással foglalkozni, és attól a pillanattól fogva sohasem kísérelt meg más jellegű vagy jobban jövedel-

mező munka után nézni; egy alkalommal elment lánykérőbe, de mivel balsikerrel járt, nemcsak hogy annál az egy feleségjelölnél, hanem egyetlen másiknál sem jutott többé eszébe újra bedobni a horgot. Ha szabad hinni a falubeli mendemondáknak, az öreg Dudás soha nem is hált nővel, a rossznyelvek szerint pedig csupán egyszer láthatott pinát, mégpedig akkor, amikor a koporsóba helyezés miatt kénytelen volt kissé szétterpeszteni a kilencvenéves Nyakigláb Lujza lábait. Lujza meghaladta a két métert, távoli hozzátartozóit nemigen foglalkoztatta, hogyan temetik el, ezért senki nem biztosított szükséges méretű koporsót, hanem az öreg Dudásra bízták, hogy erőszakolja bele a fadobozba a megboldogultat. Miután már minden mást megpróbált eredménytelenül, fogta a vénasszony túl hosszúra nőtt lábait, amennyire a koporsófal engedte, széjjel tárta, majd bokánál eltörte és behajlította őket.

– Undorító látvány volt. Esküszöm, hogy bibircses és tyúkszemes lábujjai holta után is tovább vénültek – mesélte egyszer ismerőseinek, akik aztán Dudás szurkálására használták fel a történeteket. Vidámabb napjaikon azzal szórakoztak, hogy az öreg Dudást ünnepelelték, mint egyetlen férfit, akinek sikerült huzatot csalni Nyakigláb Lujza lábai közé, aki állítólag épp azért nőtt olyan magasra, mert beteges, páni félelméből eredően, hogy valaki szexuálisan zaklatni fogja – ugyanúgy, mint édesanyját az új faluba vezető úton, amelyen kettesben indultak el annak idején –, kislánykora óta mindig erősen egymáshoz szorította a lábait. Felnőtt korára ehhez még számos más sajátságos tulajdonság is párosult – fennhangon beszélt a falon kúszó hernyókkal, folyton magával hordott szatyrában köveket cipelt, éjszakánként rozoga fakerítésének korhadt deszkái között kukucskált az utcára, és közben külvilági hangján bibliai citátumokat suttogott a sötétségbe a frászt hozva a véletlenül arra haladóra –, nem meglepő tehát, hogy az a hír terjedt el róla a faluban: belebolondult a szüzesség őrzésébe, akárcsak az öreg Dudás abba, hogy Bodó Mór kettős elföldelése után rendszeressé vált éjszakai terepszemléinek egyikén összefutott magával a sátánnal.

Az egyszerű falusi ember semmi mással nem tudta megmagyarázni, hogy a temetőcsősz immár nemcsak napalait, hanem éjszakáit is a temetőben tölti, a sírok közt hál, harminc esztendeje vele dolgozó két segédjét csak sírásásra alkalmazza, a síremlékek tisztogatását egyedül végzi, miközben fennhangon beszél a fejfákkal, a sírhalmokon nyíló virágokkal és saját bevallása szerint a halottakkal, illetve azok szellemeivel is. Sokan látták, ahogyan egymás után a sírboltokra fekteti fejét, és kihegyezett füllel hallgatja, kopog-e valaki alulról, vagy pedig magába szálltan ücsörög a temetőben elültetett számos

tuja egyikének az árnyékában, és hangosan azon évődik, vajon hány személyt temetett el elevenen karrierje során, ha pedig nagy ritkán elmegy a boltba vagy a faluvégi kiskocsmába, hihetetlenebbnél hihetlenebb történetekkel traktálja hallgatóságát. Mindezek után, amikor három évvel később – pontosan fél évszázaddal azután, hogy az első sírgödröt kiásta –, egy májusi reggelen Dudást holtan találták a temető sarkában, senkinek sem ütötte meg a fülét a már kilencvenedik életévét taposó Varga Gergő bácsinak a festékküzetben tett kijelentése, miszerint a temetőcsősz magával vitte a sátán, kivéve az egyik névtelen falusi spicilinek, akinek köszönhetően már a délutáni órákban, lebilincselve, akárcsak egy visszatáncoló bűnözőt, a városi rendőrállomásra szállították a nyugalmazott szabómestert, ahol több órás kihallgatásnak vetették alá, és ahol elismételte, hogy a temetőcsősz igenis maga az ördög vitte el, ami miatt csak korára való tekintettel kerülte el a fizikai bántalmazást, balszerencséjére ugyanis az öreg Dudással ugyanazon a napon költözött az örök vadászmezőkre a néhai Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek atyja, a testvériség-egység szimbóluma is, és a minden apróságra lelkiismeretesen odafigyelő belügyesek a hőn imádott államfővel hozták kapcsolatba a Gergő bácsi által emlegetett sátánt. Körtezőskának több napjába – és még több baromfijába, malacába és körtepálkájába – került, mire sikerült meggyőznie az illetékes urakat, hogy rövidlátó, nagyothalló és érzelmeszedéssel küzdő nagyapja nem osztályellenség, akinek nem állt szándékában gyalázni az éppen elhunyt államelnököt, hogyan is tehetett volna ilyet, ő, aki annak idején 3393 gombot varrt fel a Népfelzabádító Hadsereg faluban tanyázó egysége tagjainak alkalmi uniformisára, nézzék, még elismerő oklevelet is kapott ezért a hazafias cselekedetért, tolt a belügyi alkalmazottak képe alá Körtezőska a már megsárgult papirost, ami végül is – a nem hivatalos jellegű aprócska ajándékokat leszámítva – perdöntőnek számított Varga Gergő bácsi felmentésében, aki különösebb gondok nélkül megúsza szószátyárságát, azonban az öreg Dudás hirtelen elhalálzásának számos más, közvetlen és közvetett következménye lett a falu további sorsára nézve.

Először is, amint a temetőcsősz örök nyugvóhelye fölött elmondta az imát, majd szerény kis papi lakosztályában belesüppedt vörös bársonyszékébe, a hetvenötödik születésnapja küszöbén álló Szratyko plébános levelet írt a püspökségre, amelyben arra kérte közvetlen felettesét, hogy mentse fel a további szolgálat alól, szeretne még legalább egy rövid időt eltölteni abban a környezetben, ahol kisgyerekként futkosott, mielőtt magához szólítja az Úr. Kérése megértésre talált, úgyhogy néhány hónappal később, fiatalabb kol-

legáira bízva a falu lakóinak lelki üdvözülését, Szratyko plébános egy kiadós séta után autóba ült, és mindörökké elhagyta a szikes bánásági vidéket.

Másodszorra, hirtelen megnövekedett a válással végződő házasságok száma, holott ilyesmire korábban csak nagy ritkán került sor a faluban, és akkor is mindig nyomós ok eredményeként: az egyik házastárs meddősége, szexuális tehetetlensége, esetleg szellemi meglegyése miatt. A házasságok felbomlását a babonára hajlamosak azzal magyarázták, hogy az öreg Dudás misztikus halála után a boszorkányságokkal foglalkozó asszonyok kissé begazoltak, így jó sokáig nem mertek éjjelente fokhagymafüzerrel a nyakukban a temetőbe menni, és különféle rítusok lebonyolításával – melyek közül legösszetettebbnek teliholdnál az egyéves krédlikakas torkának elvágása számított – megkísérelni maguk mellett tartani férjüket vagy megvuduzni egyik-másik kis fruskát, hogy tolja arrébb pörgő fenekét más férjurától.

Hosszú távon az eset legsúlyosabb következményeként a krónikások minden bizonnyal azt jegyzik majd fel, hogy sem az öreg Dudás két segédjének, sem más falubelinek esze ágában nem volt elvállalni a ki-nevezést a megüresedett állásra, ami miatt a falu tanácsa a temető rendezését és gondozását kénytelenül a városi köztisztasági vállalatra bízta. A döntést heves bírálat érte, főleg az idősebb helybeliek részéről, akik közt is a legindulatosabbként Kőfaragó Pityuka tűnt ki.

– Szégyen gyalázat! Hogy nem sül le a bőr a pófatókról, idegenek kezére adni saját halottainkat! – ordította a legközelebbi lakossági gyűlésen, de mély baritonjának harsogó robaja mit sem változtatott a tényálláson.

A temető körül kialakult helyzet miatt élete utolsó éveiben Kőfaragó Pityuka már nemigen vállalt újabb rendeléseket, de a jobblétre szenderültek feletti aggodalom utolsó leheletéig szívügye maradt. Élete utolsó napjának délelőttjén a következőket mesélte kártyapartnerének a nyugdíjasok klubjában:

– Idejövet benéztem a temetőbe. Áruljátok már el nekem, hogyan élvezhetik szeretteink a nemlét gyönyöreit ekkora felfordulásban?! Az embernek megszakad a szíve, amikor megpillantja azt a hatalmas rendtelenséget, ami ott van, főleg ha még emlékszik is rá, hogyan festett az egész a megboldogult Dudás idejében, hogy az Isten nyugasztalja. Akkoriban bizony nem voltak éjszakai huligánok a szent helyen, üres üvegek, kotonok és injekciós spriccek a sírok között, földből kirángatott, majd fordítva visszazúrt keresztetek, mint manapság. Dudástól bezzeg nem lehetett ilyeneket csinálni. Miért nem?! Azért, mert ő nemcsak a pénzért végezte a dolgát, hanem hivatástudatból és szeretetből is! És mit érdemelt ki egész életnyi odaadó munkájával?! Azt, hogy a saját sírja nem látszik ki a

gazból, amelyben tüzelő macskák párzanak, és kóbor kutyák szarnak! Úgy látszik, minden szakma a legjobb művelőivel babrál ki: a legügyesebb kőművesek felépítik másoknak a kacsalábon forgó villákat, jómaguk pedig általában rozoga hétköznapi lakásokban tengetik földi napjaikat; a legnagyobb írókról sohasem írnak hozzájuk méltó könyveket, olyanokat, amelyeket ők tudtak; a legkeresettebb sebészek legtöbbszörrel pedig olyan betegségek végeznek, amelyekből pályafutásuk során páciensek ezreit gyógyították ki – magyarázta hevesen, majd egy röpke hatásszünetet tartva, immár sokkal nyugodtabban folytatta: – Emlékszem, egy téli este, olyan másfél évvel a halála előtt, összefutottam az öreg Dudással a kocsmában. Egész idő alatt a söntésnél állt, pardon nélkül dűtötte magába a fehéret, s közben a falu múltjáról és a holtakról regélt, ami miatt a szokás szerint kocsmában

tanyázó Körtejszka és társai csakhamar csepülni kezdtek a maguk modorában, hangosan röhécselve minden egyes szava hallatán, ami az öreget nemigen zavarta, sőt, nem túlzok, ha azt állítom, hogy még mulattatta is egy kicsit, s ezt a legjobban az bizonyítja, hogyan reagált arra a kérdésre, hogy ki kezdeményezi közte és az elhalálozottak között folytatott párbeszédet. Körtejszka hangos hahotát kiváltó megjegyzésére, miszerint bizonyára a halottak kopognak alulról, Dudásnak a nevetőgörcstől kispriccelt szájából a bor, majd miután szigorú tekintetének hatására elhalkult a társaság, az öreg a következőket mondta:

– Anyátok picsája, hülye szarjankók, kopogtatnátok majd ti is! Hiába szórakoztok velem, előbb-utóbb úgyis mindannyian az én kuncsaftjaim lesztek! Basszátok meg, de bárhogy is számolom, én már többet elhantoltam, mint ahányan jelen pillanatban élnek a faluban!

KÁNTOR ZSOLT

Hópelyhek kék tintában

1.

Az álom egy tantárgy.

Isten beírta az indexbe: jeles.

Citátum, szólítom meg a Papírt.

A Work in Progress kft.

könyvtárszobájában

ég a villany.

Te Fragmentum!

Mondom az Éjszakának.

Nem szép dolog elvenni az ötletemet.

Te Allúzió! Tedd le terhedet!

Suttogom a Prófécia Könyvének.

Ölts testet!

Lábjegyzet, légy őszinte és tiszta!

Kópia, ne ejts foglyokat

A Plágium saktábláján.

Te Intertextualitás!

A betű megöl, nem tudtad?

A Szellem az, ami megelevenít.

Hogyne tudnám, felel a Könyv.

2.

A céhes irodalom limesein kívül

Van egy kánon.

Egy méter hosszú papirusztekercs.

Színarany.

Az ég regiszterei között

Van elhelyezve.

Isten mutatta meg este.

BÁGER GUSZTÁV

Paradicsom

Diszkrét pirosban tompán fénylik.
Formája hölgyekhez hasonlítható.
Az érettebb 45 éves, kicsit petyhüdt.
Az apró-gömbölyded csak tizenégy.

Pizzán unottan szétterül.
Lecsóban legyőzi a tojás.
Lében csak véreset mutat.
Szájban egészen eltűnik.

Kettévágva belülről egy óra.
Fogaskerekei apró kis szemek.
Ikraként villannak és úsznak.
Erezete tizenkettőt mutat.

Azután ott van az Éden.
A tökéletesség közhelye.
Terümtévé elevé miü isémüköt Ádámot,
es odutta volá neki paradicsumot házoá.

*Az egész paradicsomi játék metonímia.
Hogy formákban gazdag és vérbő a kezdet.
A veteményes kunyhóstul belereszket.
Mert az Egyetlenek így kellett megírnia.*

Reneszánsz impressziók

Kovács Árpádnak

Milyen jó
Hogy a barátság mindig nagy betűvel kezdődik nálad
Nem kell helyesírási program
A kapcsolati listához
A tükör éle benned is felizzik
A szükségszerű megtalálja számítógépeden
Kant csatornáit
És kiszűri az esetlegest mint oda nem illőt

Az Amnesty International mutatta ki
Több az igazágtalanság világszerte
Mint a század közepén
Te regisztrálsz mindig hogy a segítség
Minden embernek jár
Legyen akár intézmény vagy civil faktor
Vagy maga a rászoruló (szegény) állam

A jelek jelzések erdeit öntözöd
Vársz míg észre tér az ország
Reményből kalapálsz a jövő szobrát
Optimizmussal és szívvel
Kitűnő arány- és szépérzéssel

Dialektika a legjobb szinten
Ahogy élsz és dolgozol
Mert tudod a természetfölötti dolgok pályáján
A folyószámla valóban FOLYIK

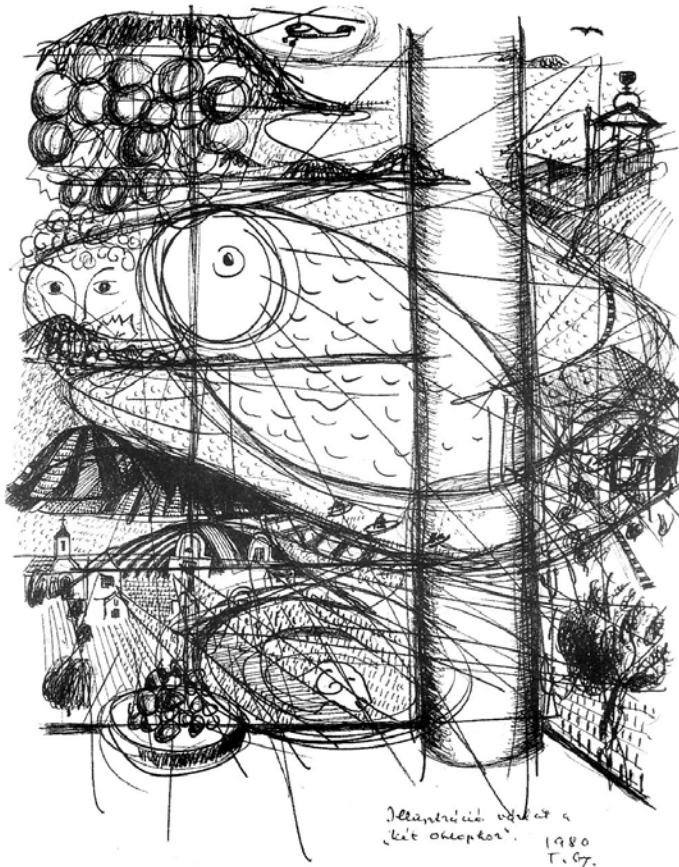
ZELNIK JÓZSEF Kádárkádía

Kádárkádiában éltem én is... és ezt el kellene nektek mesélnem. Még akkor is ha *nem mese ez, gyermek*. Nagy politikai mesélők, „tisztá” neofiták hordják elénk életük hordalékait, tapasztanak belőle maguknak sárfészket a magasban és másoknak a szörnyűségek kicsi viskóit. Pedig a magasban csak a haza lehetne, s benne mindnyájunk eltelt bő fél évszázada, úgy ahogy volt, s ahogy most már távolabbról egy kicsit tisztábban lehetne látni.

Persze először mindnyájunknak az önkritika magasából kellene vizsgálódnunk. Magunkról könyörtelenül, másokról könyörületesen. Elmúlt életünk Árkádiája megérdemelné pásztori tekintetünk még akkor is, ha csak ritkán idilli, többnyire zavaros Kádárkádía volt, bűnös dagonyázások kádárkádja. Szemlénknek nem az lenne az értelme, hogy részvéttel tekinthessünk öngazoló vagy önsanyargató lelki tántorgásainkra, hanem hogy fiaink elkerülhessék a mi csapdáinkat. Az ügynökiáda sem azért fontos, hogy leleplezzük a fásult, elszerencsétlenül sorsokat, hanem hogy meggyőzzük gyermekeinket: nem szabad elárulni egymást... és nem csak azért, mert az csúnya dolog, hanem mert ránk dől gnóm gölem életünk, a gonosz sugárzástól kihull a bárányok sely-

mes gyapja, kiég az otthon zöld füve, és Árkádia Atlantisznál is mélyebbre süllyed.

De a mesének, az igaznak, milyen esélye van a totális kérdéstilalom idejében, mikor csak az engedtetik meg, hogy bűnbakkereső csapdák és mitifikáló legendák között tántorogjunk?

Marad a varázsmese, a nyelvvarázs, bujdosni haramiásan, nagylászlósan interferenciás lelki tájakon, vagy van más út is? Olyan, amit nem csak a beavatottak értenek, hanem a nép is, az istenadta. Mi, értelmiségiek mikor mondtunk „ezeknek” igazat a történelemben? „Igazságainkat” mindig hatalmi céljaink igazították. Ha teológiát írtunk is, valahol mélyen az is többnyire a hatalom teológiája volt. Ha lelepleztünk egy „vallást”, egyből „ellenvallást” alapítottunk.

Meddig terjed a bátorságunk, milyen mélyre mer hatolni igazságkeresésünk?

Tüllép-e a történetírók sokszor tudatosan szétszerkesztett szemléletén, ami általában csak a vélt vagy valós ellenfél ideológiájának, indítékainak, tetteinek kritikai összefoglalásából felépített saját üdvtörténeteske és a gondolkodást megsemmisítő, nyelvi terror szülte ellentétpárok foglalatja: forradalom–ellenforradalom, szocializmus–kapitalizmus, fasizmus–antifasizmus, lopok és antilopok...

Ez így nem megy tovább. A Kádár-rendszer politikai és jogi átvilágítása mai beteg politikai világunk miatt lehetetlen. A szellemi átvilágítás talán még lehetséges. Kádárkádiát, ahol valójában egy időcsapdában ott ragadtunk, talán még megközelíthetjük misztikus módszerekkel és józan parasztséssel, a *kétszerkettő józanságával* és a kabbala négyességével.

Így végül is még egyszer el kell mennünk Kádárkádiába. Nem azért, hogy igazolást

keressünk szálnalmasan heroikusnak vélt életünkre. Főleg nem azért, hogy ellenfeleink és saját magunk mosatlan „ruháit” és mosdatlan lelkeit leltározzuk, hanem hogy visszaszerezzünk valamit sorsunk jobbik oldalából, ami az ifjúságunk volt. Meg kell vizsgálnunk, hogy az a jelzős Árkádia azért egy kicsit Árkádia volt-e, mert azt – ezt – öröklük gyermekeink.

Öröklük mulandó ligeteinket, ahol találkozhatunk sumák politikai szatírokkal, eszmehű farizeusokkal, minden birodalmat mindig kiszolgáló szadduceusokkal, forrófejű zelótákkal, Jóbbal is... és faunmagunkkal.

FILIP TAMÁS

Baleset

Távolban hömpölygő sugárutak,
motorzaj, autónként négy surrogó
kerék, az egyenletes zúgás mintha
szőnyegbe csavarva próbálna

túszul ejteni. Azt álmodom, hogy
árokba fordult egy különbusz,
amiről indulás előtt leszálltam,
de rajta hagytam a gyerekeim.

Kimásznak tört ablakain a kicsik,
újra él mind, a közönyös anyaméh
kilökte magából őket, arcukon
még nem száradt meg a vér, nézik

egymást, a sofőrt, meg az óvónénit.
És játszótér van a közelben,
pihenőhely, megrajzolódik két pont
között a legrövidebb görbe.

(Még tombol bennem az irodalom,
az élet elrejtőzött egy szóba.
Kérem, maradjanak még fönn,
a vers a hírek után folytatódik.)

Minden belül van

Én, a visszaeső ártatlan, megint
ott, ahonnan korábban el, arcra
borulva a kövön, sóval behintett
éjszakában.

Szomjas homlokom
az évek nyársaira szúrva, bőröm
izzó bazalton sistereg.

Minden
belül van: szilánk, gyűrődés, szálka,
befejele pásztáz a tekintet is, üres
szobában olvadó jégcsokrot talál,
a tükrön eltűnő páranyom, a lejárt
szavatosságot műszer mutatja, egy
tévét meg valahogy itt maradt.

Egy
régie megtorlást élőben adnak, nincs
kegyelem, felolvassák a neveket.
Mikor a végére érnek, a képcső
megadja magát.

Csak higított vizet
tudnék inni most, annyira fáj, hogy
nem hallottam a nevem.

Helyzeti hátrány

Egy előző élet tapasztalatait
próbálom megtalálni, mondják,
nekem is volt egy saját Atlantiszom.
De mire megyek most azzal, ha,
rájövök, egyszer voltam már spanyol,
neveltem királyi sarjakat, majd egy
fagyos hajnalon kénytelen voltam
az udvarból menekülni? Hacsak
nem ez a legfőbb tapasztalat!

Mégis érzem, a mozdíthatatlannak
hitt emlékek puha elnyomó hatalmát.
Saját elképzeléseik szerint igazítanak
el, ha úgy gondolják, tévelygek megint.
Ha nagy ritkán nemet mondanék, igenre
fordítják szavam. Letompítják a dühömet,
és mikor jönnek, messziről érzem
a tenyerükbe rejtett zsebkendőre
csöpögtetett kloroform szagát.

SZENTMÁRTONI JÁNOS
**„A kétkedés fényűző
 szemüvegét hordom”**

Filip Tamás világa

Filip Tamás hiába fogalmazott úgy egy helyütt 1998-as *Függőhíd* című kötetében, hogy „Én nem akarom mindig ugyanazt / a verset írni” (*Én nem akarom*) – biztos állíthatjuk, hogy kezdettől fogva, hol indulatosabban, hol kiábrándultabban, de mindvégig egyre makacsabban ugyanazt a verset írja. Amióta olvasom őt, közel tíz éve, mintha egy hirtelen fölismerhetetlen városban bolyonganék, akár a rémálmaimban, titkos-ügynökök, eltévedt hajók, balesetek állóképei közt bukdácsolva – míg rá nem döbbenek, hogy nagyon is a valóságban téblábolok, csak épp Filip szemüvegén, ahogy ő írta előző kötete (*Rejtett ikonok*, Ráció Kiadó, 2006) *Üres lap* című versében: a „kétkedés fényűző” szemüvegével figyelem az eseményeket, katasztrófa előtti, pattanásig feszült állapotban. Filip a valóságnak sem hiszi el, hogy semmi több, de az álomnak sem, hogy nincs valóságban gyökerező lelki indítéka.

Legemelkedettebb, mondhatni, leggyöngédebb kötete *A harmadik szem* címmel 2003-ban látott napvilágot; a többségünkben eltompult belső figyelem természetrajzát tárja föl benne, a legelső gyerekkori emlékekig hatolva el. Kuriózum a 2005-ös *Mentés másképpen*, amely költői műhelyébe enged bepillantánunk naplószerű följegyzései, verskísérletezései által. Azonban e két könyv mögött és előtt a korábbi és az újabb kötetek világa, legalábbis fő sodrában, összefűz, olyan egységes és kikezdetlen horizontot tárva elénk, amely nemzedéke egyik legjelentősebb költőjének mutatja Filip Tamást. S ha szívesen nem csal, ma valóban ő az egyik legeredetibb és legerőteljesebb hangú költője a nyolcvanas években indult generációnak.

„Biztonságérzetet ad az olvasónak (...) az állandó belső intonáció, amely ugyanakkor egyszer sem válik unalmassá, nem laposodik el, mert mindig fölszikkaszt benne a nyelv egy-egy hasonlat, metafora, metonímia fordulatában – s nem utolsósorban abban a jellegzetes technikai módszerben, hogy a vers poénja látszatra laza szálakkal kapcsolódik az előzményekhez. Ez utóbbinak a hatása abban áll, hogy az *elmondhatónak* csak a feléről beszél, a másik feléről pedig vagy hallgat, vagy csak áttételesen utal rá menet közben. Így válhat bennünk kiélezettebbé a döbbenet vagy a pillanatnyi értetlenség csöndje, amely szüntelen hódítói ingerekre sarkall a megfejtésben, az *elmondhatatlan felé*” – írtam évekkor

ezelőtt *Villámok voltak álmaim* című dolgozatomban Filip írásművészetéről, s azóta sem gondolom másképp.

Leginkább azt a jellegzetességét kedvelem, hogy látványosan szenttelen, objektív módon képes rögzíteni álmokat, félelmeket. Hogy rendhagyó és váratlan asszociációi életre keltik mindennapjaink kellékeit – akik pedig használják ezeket a kellékeket, azoknak a vers reflektorfényében valódi arcát tükrözik vissza, merevítik vészjósló állóképpé.

„te azt hinnéd, hogy csak emlékezel / valamire, ami nem is történt meg soha” – írja a *Rejtett ikonok* kötet *Pillanat* című versében. Ez az a momentum többek között, amely oly félreismerhetetlenül egyénivé teszi Filip líráját: az állandó kétségben-tartás. Hogy az események vajon hány százaléka történik a valóságban, és hány a képzelet, avagy az álom terméke, amely persze semmivel sem csálóbb, sőt, csak nehezebb a dekódolása: egyrészt a megtörténhetne velünk bármikor alapérzése – másrészt a rádöbbenés miatt, hogy voltaképpen meg is történik, csak kevesen vagyunk képesek megfigyelni őket: már magát a jelenséget is, hát még a lelkünkben okozott változást.

A *Mentés másképpen* előszavában Filip a következőket írta: „*Vers és napló*. Ezzel a könyvvel apám halála után találkoztam, és egészen elvarázsolt. Akárcsak párja, a *Kulcslyuk-líra*. Károlyi Amy ebben a két kötetben megtanít bennünket látni és hallani. Meglátni és meghallani azt, amit voltaképpen látunk és hallunk, de figyelmen kívül hagyjuk, anélkül, hogy észre (vagy szívre?) vennénk... Megtanított figyelni, emlékezni, készenlétben lenni, hogy a megfelelő látószögéből érzékeim, tudatom zoomjával rátaláljak az idegesítő alapzajon átjutó hangokra, felvillanó jelekre.”

Ennél pontosabban nem tudnám megfogalmazni Filip költői attitűdjét, lírai természetrajzát. Az említett állandó *készenlét* olyan emlékezőtechnikára, a dolgok lényegét meglátni tudás figyelmére, annak a bizonyos *harmadik szemnek* a használatára tanít minket, amellyel életünk, elembertelenedett világunk sötét kavalkádja, díszletei mögé pillanthatunk be. Ami megnehezíti ezt a folyamatot, hogy nem naturalista szókimondással segíti bennünk „megtörténni” a költő, hanem szimbólumokkal, sokszor szürrealista elemekkel.

A kiindulópont rendszerint konkrét esemény vagy helyzetkép (baleset, építkezés, bírósági jelenet stb.) – innen lódul a költői fantázia a belső tájak felé, egy aktuálisan izgató gondolat patakja mentén, majd spirálisan fölfelé egyfajta spirituális logika szerpentinjén – vagy épp a kétely, a találgatások ösvényén. A befejezés is titokzatos marad, de sokszor profán, sőt, néha váratlanul jelentéktelen az előzmények feszültséggel teli emelkedettsége után. Talán azért, mert legremüle-

tesebb álmaink vagy legérthetlenebb titkaink mögött is többnyire a legegyszerűbb megoldások, magyarázatok várokoznak, csak mert általában az orrunk előtt, nem vesszük észre őket.

Sok a leírt mozgás Filip költeményeiben: mintha valóban egy elvarázsolt városban bolyongana a belőle útra kelt költő, ahol mindennek és mindenkinek megfejtésre váró jelentése van. De csak a költő hol tétova, hol felgyorsuló cipőkopogását hallani. Mintha mindez egy Magritte-képben történne (*Nyugtalanság*), ahol a történetek és történések képkockáról képkockára, kime-revítve, aprólékosan megfigyelhetők. Joggal támad az az érzésünk tehát, hogy az események nem is a való-ságban folytatódnak idő után, hanem a költő képzeleté-ben – ott kel életre csak igazán az, ami mozdulatlanság-ba dermedt. Természetesen ez a belső mozivászon a kinti világot, önmegsemmisítő korunkat tükrözi vissza, annak minden borzalmával, s eltávolított helyzetében jobban szemügyre vehetjük benne tulajdon gyarlósá-gainkat is. A katarzis azonban elmarad. A félelem, a feszültség, a szorongás, a büntudat – melyet robogó hét-köznapjaink mélyén érzünk – csak fokozatosan, éjszaka-ról éjszakára oldódik bennünk. Annyira álomszerű Filip világa, hogy nem tudjuk közvetlen módon átélni – de a fülünkben, szívünkben megrekedt sorok tisztító hatása lassan, de biztosan eredményhez vezet: enyhít magányunkon, a halállal szembeni kudarcérzetünkön.

Természetesen azt, hogy Filip költészete az említett látástechnikával ellesett valóságból táplálkozik, nem-csak a verskezdekések igazolják. Világunk remek kórképét festi meg például az *F. M. R.* című, satirikus műben, ahol korunk aktuális hőse, a show-műsorokra áhítózó katasztrófa-tudósító egy földrengés utáni káosz apoka-liptikus szenvedésfolyamából, a romok között élőnek remélt halottjait kereső, tébolyult tömegből jelentkezik szak- és tényyszerűen, persze a részvét elmaradhatatlan csillogásával szemében: „És jaj nekünk, hisz nem hagy / magunkra nagy bánatunkban. / Hiába szeretnénk egye-dül sírni, / másnap meghív a műsorába.”

A már többször említett kétségben-tartás idővel misztikus játékká alakul, amely tovább fokozza ben-nünk az önmagunkra ébredés feszültségét:

*Az álom alkalmazottja
egy pohár víz képében
odakészíti a valóságot
az éjjeliszekevényre, hogy
kettőkor, amikor először
fölébredsz, azt hihesd, csak
álmodtad a szomjúságot.*

(*Öt kavics – Szomj*)

De ki ez a titokzatos látogató vagy vendég, aki időn-ként föltűnik *az álom alkalmazottjaként*? Nem más, mint a Filip Tamásban lakozó költő, akiről sokszor ő maga sem képes elhinni, hogy létezik, máskor meg a leírtakért előszeretettel háritaná rá a felelősséget (*Jelentés*). Számos versben fölbukkan, előlép a tudatalatti félhomá-lyából (*Viszony, Lélekjelentés, Üres lap, Álmatlanság, Parázs, Jelentés*). Egészen korán megismerhettük őt, talán a második kötetben jelentkezett először a *vak költő*, mint egy madárjós. Itt vakságára, azt hiszem, csak egy helyütt található utalás, de kétségünk nem lehet afelől, hogy vaksága továbbra sem a testi fogyatékosra utal elsősorban, mint inkább a belső figyelemre, a harmadik szem kiéleződött, lényegre összpontosító lelki látására – akárcsak a mitológiai Teiresziász esetében.

Amíg Filip olykor „könyvégetők és géprombolók / dühét érzi magában” (*Önarckép darabokban*) az embe-ri igazságtalanság és kegyetlenség láttán, vagy éppen a sejtjei „szakadék-mélyén / guggoló kisfiú hirtelen rádöbben: / egyedül hagyták egy rémisztő / filmmel. És nem mer moccanni sem, / sőt még arra sem képes, hogy behunyja / a szemét, csak nézi meredten, hogy / mi tör-ténik a szereplőkkel” (*Thriller*) – addig a benne lakozó költő igyekszik mindvégig higgadt maradni és rögzíte-ni a látottakat, az emlékeket, az álmokat. Kapcsolatuk színei ironikus, itt-ott esendő bájjal vonják be alakját.

Filip legújabb könyvének (*Saját erőd, Parnasszus Kiadó, 2008*) minden apró képéből vagy eseményleírásából is szinte azonnal kilátás nyílik a nagyváros káoszára, elté-velyedett, nyüzsgő-bozsgó lakosaira. Ebben a városban „Amerre nézünk, túlerő. / A látszat tolakszik elének.” (*A túlerővel szemben*). Végletekig kiélezett ön-harc is egyúttal mindez, melynek tüzeit nemcsak az önnön vesztébe rohanó világ romlottsága szítja benne – de a kötelességeivel gúzs-ba-kötött, sokszor elkeseredett, embertársaiban csalódott közjegyző is, akit a költő próbál versek szelepein át mes-terségesen életben tartani, hogy kenyérkereső munkáját megtarthassa (*Nincs harag*). Míg a jogászai pálya mint témacsokor, vagy esetleg mint egy halvány, de kivethető háttér még csak szikrájában sem volt jelen sokáig Filip köl-tészetében – az *Amin most utazol* című, 2001-es kötet óta egyre sokrétűbben szövődik bele verseibe, soha nem tola-kodó túlsúllyal, de mindig önmagán túlmutató jelentéstar-tománnyal, amely tovább gazdagítja költője karkai világát.

Ön-harcát az is fokozza, hogy a kicsinyes világ óha-tatlanul belőle is ledarál valamit mindig napról napra, kompromisszumok nyaktilójához térdepelteti, s mivel alapvetően jó ember, aki iszonyodik mindennemű erőszaktól, kénytelen a bűnrészesség terhet maga is cipelni (*Hazafele*). Undorát csillapítandó ezért a leg-többször kíméletlen önmagához:

...fölbiztatom a moderátort, legyen szigorú
hozzám, és mindig meg fogom
köszönni, ha egy napra
kitilt a saját életemből.

(Végszomj)

A Filip valamennyi kötetén végigvonuló hajómotívum képzetrendszerének jó néhány toposzát aktivizálja: az ismeretlen meghódításának odüsszeuszi kalandját, az élet értékeinek megtartását és megmentését Noé bárkájával, az „egy csónakban evezünk” közhelyének egyetemes létérzessé tágítását, a műveltség süllyedésének atlantiszi tragédiáját. A legújabb kötetben azonban a mítosz színei mintha elhalványodnának, megkopnának ezen a hajón, s pusztán a szorongással és szégyennel teli hétköznapi élet allegóriájaként bukkanna föl újra és újra, mint például a *Reggel* című versben: „...ma is mentőmellényt / kell húznom, és úszhatok a szennyben, / a többiekkel együtt...” Amíg a benne emlékező kisfiú sokáig úgy hitte az apjával tett karácsonyi esti séták alatt, hogy „csak a könyvekben halnak meg az emberek” (*Séta – Emléktúra*) – a meghasonlott felnőtt már kénytelen nap mint nap farkasszemmel nézni az elmúlással is; „Múltja rákövült köpeny, izzad és didereg / benne” (*Lassulás*). De nincs mit tenni: „Ha végére érsz, kezdheted előlről: / a hajót örökké festeni kell” – írja Filip *A felejtés ellen* című versben.

Rendkívül sötét, már-már apokaliptikus képet rajzol, hangulatot áraszt, évről évre figyelmeztetőbben Filip költészete, amelyben *tűzoltót* és *gyűjtogatót* ugyanaz a sors görget végzete felé. Úgy tűnik, senki és semmi nem állhatja útját a nembeli ember pusztulásának (*Tűz van*). Nagyon is hihető, hogy ezek a ninivei, végórákat rögzítő, dokumentáló lírai helyzetjelentések civilizációnk és a lélek belső állapotáról – minden szürrealista képzetársításukkal együtt – nem egy pesszimista elme utópisztikus, komor víziói, hanem nagyon is már a Jelen, amelyben nyakig ülünk. Filip, mint orvos a betegének, kitapogatja ennek a Jelennek ütőerét, minden kis porcikáját, hogy alaposan kiismerje, és bizton mutathassa föl kór- és korképét.

Megfigyeléseivel mintha azt akarná igazolni, hogy létünkben nincsen semmi abszurd – vagy ha mégis,

akkor minden az. Figyeljük csak meg a következő eseményben, amely egy szokványos reggelnek indult:

...gyalog megyek tovább, a nagyra nőtt sokaság
befogad, a plexipajzsok tompán fénylenek,
ápolónők és diákok, tündérek, varázslók,
mind egyszerre beszélnek, és mégis értem,
nem fáj a hirtelen csontig hatoló élet...

(Reggel)

A „most van soha” állapotában élünk (*Perem*), amelynek Filip hiteles krónikása. Verseit joggal olvassák majd egy új reneszánszban, ha lesz, amikor az ezredforduló középkorába akarnak bevilágítani zseblámpafénnyel.

Meglehetősen végzet-hangulatú a *Saját erőd* kötet záróverse is, *Az időről*. Ahol a katasztrófafilmek kezdődnek, ez a könyv ott ér véget – a nyugtalanság idegesítő bizsergését hagyva tudatunk mélyén. De ez termékenyítő nyugtalanság. Rajtunk múlik, hogy teremtő nyugtalansággá is váljék. Mert ha talán időben észbe kapunk, hogy valamit visszaforgassunk elsinkófált életünkéből, jobba, tisztábbá válhatunk a munka által, amit ezáltal és ezentúl nem szabad megspórolnunk, ha akarjuk, hogy fiaink s lányaink még egymás szemébe tudjanak nézni.

Számomra a kötet egyik legmegindítóbb verse a *Függő idő*. Kegyelmi pillanatot rögzít, amikor az ember néhány másodperc erejéig rálát az életére. Többek közt az ilyen pillanataiért irigylem és becsülöm Filip Tamást:

*Remeg a levegő a krematórium felett –
olvasom egy misztikus regényben, vér-
vételtre várva. Véletlen könyv, nem őt
akartam, de jobban elfért a zsebben.*

*Az ablakon kinézek, itt mindenfelé remeg.
Láz perzsel, a fogoly gyerek, akit körbe-
nöttem, szorong belül, nem dörömből,
csak lüktet, mint a szégyen.*

*Függő idő ez, leszámolás előtti, hosszan
kítartott pillanat, szembenézés, mintha
gyűlölné bennünket a nyár, lassan égünk,
ez a levegő mitőlünk remeg.*

PRÁGAI TAMÁS

Amit elmulasztottunk

*Jönnek a nehezebb napok, ólomcipőben,
a forró aszfalton kényesen emelgeti
azt a meg-megolvadó csizmát, megcsúszik
a sarka, ólomfolt sistereg a szürke tükrön,
mind bugyborékol, növeli
a lépések tömegét, meglépi majd
a mázsás, trampli lábakon mindazt, amit
korábban elmulasztottunk,*

*hamburgert zabál és langyos, olvadt
zsírt iszik rá pöttyös, füles pohárból,
szöntyög, megereszkedő hasa buggyan
a széles, fekete piszkos bőröv fölé,
a kockás ing nyakán lágy, gótikus redőkben
kicsordul két toka, mintha márványkútból ömlene
az emlékezet szürke grádicsain lefelé
a lassan visszadermedő zsír,*

*elmozdul, ahogy a háttér lebbencs fülek
mögött libbenni tud, rossz műtermi képen
naplemente, rózsza, hajnalpír, egyre megy
vele, lépdél a festett erdőn keresztül,
csikokat húz a durva sárúton,
gázol a sárban, megmerül kötésig,
mellkasig, nyakig, két karjával felszínen
maradni már hiába próbál,*

*amit elmulasztottunk, egyre sárosabb,
egyre nehezebb, tohonya ólomember,
testüregeiben gólyák keringenek,
nehéz és mérgező eszmék, vágyak,
lebontott otthont, házat, kéményt keresnek,
nekünk nem otthonos kicsit sem,
nem a miénk, akárhogy nézzük,
és inkább*

Három menhir

Várakozás, hiába

*Valami miatt valaki helyett
egyszer már hiába jöttünk, és ezt újból és újból újraéljük,
ugyanazok a véletlen elszólások,
kopogások egy asztal peremén, ideges ujmozdulatok,*

*mint sokadszor, megint feledjük
a hamutartót. Unalmas, fűtetlen álom. Végül
már mindegy is,
hogyan valaki után, vagy valaki helyére.*

Lassan kihűlő évszak

*A tálak peremén lecsapódik a pára,
a felszínen megtetszik a zsír,
végig nem gondolt mozdulatba, valami aranylő
színfolt a húslevesbe dermed –
domesztikált, aztán magára hagyott tenger.*

Sodrás

*Vizinövény a nappaliban, sós víz a bútorok között,
az alsó fiókban szempár foszforeszkál.
Megannyi esetlegesség. Sodródj*

*mély sóhajok híján, napokig,
vagy pereld
a tengertől a partokat vissza.*

LUZSICZA ISTVÁN

Őseink bűneiről

„Arról ugyan mennyit tehetek
mit rég holt apám elkövetett?”
háborog a kalózkapitány fattya
míg a hajóhid pallóján át
tíz-húsz dugig telt kincsesládát
cipel húz-von a kikötőben partra

Közös nyelv

bábeliül szólok hozzád
de csak annyit látok: nem fogod fel
válaszod már
én sem értem –
azt hiszem
bábeli nyelven szólsz hozzám

Egyre

egyre kevesebb a vers
egyre kevesebb önanalízis
egyre kevesebb öndiagnózis
egyre kevesebb önterápia
pedig a világ ugyanolyan
beteg és rothadt
mint amilyen volt
azt hihetni hát
sikerült immunissá lenni
vagy legalább karanténba kerülni
holott lehet nem történt más:
hozzábetegedtél
mellérothadtál
s nem maradt semmi egyéb
csupán az egyre kevesebb dac
egyre kevesebb tragédia és hősi bukás
egyre kevesebb katarzisz
– pedig a világ ugyanolyan
beteg és rothadt
mint amilyen volt
csak már nem emészt oly látványosan
de egyre gyorsabban
egyre eredményesebben
míg végleg eggyé vagy szét nem váltok
hogy így is úgy is
idegen maradj

TURAI LAURA

Ott...

*Barackvirág-szirmokban láttalak újra.
A hajlékony idő nem ereszt
Gázláng rebbenése a tárgyatlan térben
Billen a falon a kereszt.*

*S újra ott voltam
egy leheletnyi térben
barackvirágszirmok
álmával térdemen.
Az idegek városa lázát
homlokomra csapta
hiába kérdeztem, hogy
mi van velem.*

*Újra ott voltam
nem tudom, miért már
hónalja alá hív a
hajlékony idő
– valami halk gázláng
moccan csak a térben –
lelkeket lobogtat
így a végtelen*

*És ott voltam újra
már nem tudom, miért-hogy
(átvágott egy villám
a két kezem között)
forró barack-szirmok
álmával... de ébren
hiába hogy tudom
már veled mi van.*

MAROSI LAJOS
Viszockij újra és újra

Miért lát neki az ember olyan versek fordításának, amelyek már átültetett más, vagy akár ő maga? Több oka is lehet rá. Talán azért, mert a korábbi művön érződik a fordítás mellékíze. Vagy azért, mert a már létező változat erősen átköltés jellegű, és új fordítója szeretne közelebb kerülni az eredeti szöveghez. Esetleg azért, mert az előző fordítás nyelvezetét korszerűbbé szeretné tenni. Vagy azért, hogy egy-egy költő ugyanazon fordító segítségével szólaljon meg magyarul. (Ez nem zárja ki, hogy párhuzamosan több teljes életműfordítás is létrejöjjön, a lényeg az, hogy mindegyik konzisztens legyen, és hordozza magán az eredeti legfőbb tartalmi és formai jegyeit.) Ezeknél szubjektívebb motívum is hajthatja a műfordítót: a magáévá akarja tenni a verset. Ez valószínűleg akkor fordul elő, ha az eredeti nagyon megragadta, a létező fordítások pedig nem elégtették ki teljesen. Nyersfordítások alapján az ilyen készítés kevésbé valószínű. Vlagyimir Viszockij magyarra való újrafordításának az eddigieken túli, sajátos okai is vannak.

Elsősorban az, hogy költeményeinek többsége dal (a dalnak nem mindig irodalomelméleti értelmében), aminek énekelhetőnek kell lennie. A Viszockij-versek oroszul időmértékeseek, méghozzá elég szigorú formát tartanak. Elterjedt vélemény, hogy Viszockij szabadon bánt a formával, nem nagyon tartotta be a ritmust, de én nem ezt tapasztalom. Azt már annál inkább, hogy magyarra fordítói (mint majd kiderül, magamat se tartva kivételnek) nem mindig szenteltek kellő figyelmet a versek időmértékes jellegének. Még olyan esetben is, amikor a fordítóban megvolt a ritmus követésének szándéka, „együltében” (néhány hét vagy hónap alatt, rendszeresen forgatva fejében a verset) nem találja meg a megoldást. Rosszul mondom: nincs olyan, hogy *a megoldás*, csak többé vagy kevésbé jó megoldások vannak! Viszockij talán legismertebb műve a *Dal a barát-ról*. Az első versszak nyersfordítása a következő:

*Ha barátodról hirtelen kiderül,
 Hogy se nem barát, se nem ellenség, hanem amolyan...,
 Ha nem tudod rögtön megállapítani,
 Hogy rossz ő vagy jó,
 Akkor cipeld magaddal a srácot a hegyekbe,
 kockáztasd meg,
 Ne hagyd egyedül,
 Legyen veled egy biztosítókötél,
 Ott megérted, miféle ember.*

Ritmusa, szótagszáma, sor végi rímképlete ez:

tá-ti-tá-ti-ti-tá-ti-tá	8	a
ti-ti-tá-ti-ti-tá-ti-tá	8	b
tá-ti-tá-ti-ti-tá-ti-tá	8	c
tá-ti-tá-ti-ti-tá	6	c
tá-ti-tá-ti-ti-tá-ti-tá	8	d
tá-ti-tá-ti-ti-tá-ti-tá	8	e
tá-ti-tá-ti-ti-tá-ti-tá	8	f
tá-ti-tá-ti-ti-tá	6	f

A vers belső rímei nem könnyítik meg a fordító dolgát. Az előadóét sem: ezt a költeményt nem lehet jól elmondani, csak elénekelni. (Bereményi Géza fordításában már 1988-ban megjelent a Szovjet Irodalomban, de én nem ismertem.)

Első próbálkozásom így hangzott:

*Hogyha klassz kölyök volt, de passz,
 Se nem hal, se nem hús, gyanús,
 Hogyha nem rögtön látható:
 Vajon rossz-e vagy jó, –
 Hozd a hegyekbe el – és fel,
 Ahol közel az ég s a jég,
 Közös kötélén ott, legott
 Megtudod, ki fogott.*

A ritmus szempontjából tisztább a későbbi verzió:

*Ha derék koma volt, de rég,
 S ma dumás – odalett a tett,
 Ha a dolgain át se látsz...
 Ki barátja a srác?
 Gyere, hozd a hegyek közé,
 Ahol inog az ég s a jég,
 Kimutatja az egy kötél,
 Aki tart, mit is ér.*

(Ez a változat se bizonyult véglegesnek.)

Másodsorban Viszockij elvtárspukkasztó témái és előadásmódja miatt (amely alól ritkán tett kivételt) az a nézet terjedt el széles körben, hogy nyers, faragatlan volt, megfelelő a sok szennynek, ami őt és Oroszországát körülvette, sőt átjárta. Egyes fordítói igyekeznek is ezt a képet erősíteni, trágár szavakat adnak a Viszockij-hősök szájába. Való igaz, hogy az orosz–magyar szlengszótár gyakran hoz éppen Viszockij-idézeteket, de ezek nem durvák, nem útszéliek. A költő nyomtatásban megjelent szövegei jól megférnek a nyomdafestékkal. El tudom képzelni, hogy fellépései alkalmával, a hallgatóság függvényében ez nem mindig volt

így, de összességében finom lelkű alkotót ismertem meg benne, akinek az énekes előadásmódja némileg ütközik a szövegek csiszoltságával, mívességével, sokszor lelki törékenységével. Az a benyomásom, hogy líraiságát szemérmesen a rekedt hang és vagány kiejtés mögé rejtette. Az ellentmondásosság és többretegűség külön nehézséget jelent a fordítónak. Néha olyannyira, hogy mindent előről kell kezdenie egy-egy kisebb felfedezés után.

Amit példának hozok, Viszockij egyik első saját hangú dala, a *Tetoválas*. Kezdeti fordításommal elégedett voltam anélkül, hogy időmértékesre sikeredett volna. Nem így költő-műfordító barátom, Erdődi Gábor, aki nagyon megfeddett a ritmus hiányáért. Még egy lökést adott az újrafordításhoz internetes finnországi segítőársam, egy orosz művészettörténész, aki magyarul nem tudván, tőlem kérdezte, vajon kifejezi-e a fordítás azt a romlottságot, ami a versben megnyilvánul. Egész más kérdéssel kerestem meg őt, hogy az utolsó sor egyik szavának rendhagyó alakját tisztázzuk, ő meg ezt a romlottságot firtatta. Két fiatalember közös szerelméről, Válgjáról szól a dal, lírai történet, még ha cellatársak is a fiúk. Nem éreztem meg a „gyelity” (osztani, osztózni) igének azt a jelentését, ami az orosz anyanyelvű Mirra Laakso számára egyértelmű volt: a nők közös használata. Ezután tényleg újra kellett kezdeni a fordítást. A „Nem osztoztunk rajtad” kifejezésből „Nem kapott a banda meg” lett.

Harmadsorban Viszockij fellépéseiről rengeteg hangfelvétel készült, dalai több változatban keringtek. Ezenkívül a költő írásban is változtatott a szövegeken, csiszolgatta azokat. Így aztán a különböző kiadású kötetekben (valamennyi a halála után jelent meg) előfordulnak

kisebb-nagyobb eltérések. Hogy kinek melyik tetszik jobban, mindenki maga dönti el, de azt, hogy hagyatékának örökösei mit fogadnak el autentikusnak, azt az örökösök. A fordító szembe találhatja magát azzal a problémával, hogy késznek vélt művéből ki kell hagyjon vagy bizonyos részeket meg kell változtasson, ha eredetileg nem az autentikus kötetből dolgozott...

A Jurij Gagarin emlékére írott versben cserélnem csak néhány sort kellett, ami a mű terjedelméhez képest elenyésző mennyiség, viszont el kellett hagynom a vers végéről a viszonylag önálló öt versszakot. A változtatás az életében ismeretlenségre kárhozottatott Koroljov főkonstruktőrre vonatkozik. Az első verzió ez volt:

*„Tudom, hogy ő, a bunker egyke rabja
Figyel, s agyának óraműve kvarc.”*

A második változat szerint:

*„A mérhetőt egészben megragadta,
Hiszen agyának óraműve kvarc.”*

Az elhagyott, meg nem jelent versszakok közül egyet idézek:

*„A „nulla” és a „puszk” közt hallották állítólag
– Vagy tán a rádiós tiszt ijedten írta el –,
Hogy én elég vidáman, büszkén, sőt biztatóan
Egy hetyke szót vetettem: „Megyünk, szerencse fel!”*

Bemutatok négy fordítást, amelyek eddig másképpen voltak olvashatók.

VLAGYIMIR VISZOCKIJ

Tetoválas

*Nem kapott a banda meg, de bók se járta,
S hogy szívünk remélt, a múltba hull alá.
Angyalarcod itt a lelkem őrzi, Válgja –
Ljosa mellkasára tetovált rá.*

*Aznap, elköszönve ott az állomáson,
Én sosem felejtlek, erre nyílt a szám,
S mondta: – Válgja lesz örökre minden álmom.
–Nékem éppen úgy! – heveskedett komám.*

*Dönts tehát: kiben nagyobb a tűz, mi éget,
Ő vagy én – ki hordja súlyosabb baját:
Őbelé kívül lyukasztva drága képed,
Engemet belül döfött a vágyam át.*

*És ha dúlt szívem megállni készül éppen –
Szóm ne vedd zokon, de Ljosa jó barát –,
Kérem őt... – Az ing lehull, s te ott a képen:
Nézve nézlek így, sok órahosszon át.*

*Új barát került minap, derék legényke,
Mester ő, sebemre biztos írt talált,
Képed ott a Ljosa mellkasán lemérte,
S téged énreám profilba tetovált.*

*Bár tudom, nem ér leszólni hű barátom,
Mégis: így szereztem, édes, annyi fórt,
Hogy enyém a kép – vagyis tiéd, belátom –,
Mely ezerte jobb, mint Ljosa rajza volt.*

Marinának

*Itt összesimul remegőn a fenyő,
Itt árva, riadt a madárdal.
Erdőd, ahol élsz, csupa bűvös erő,
A foglya vagy életen által.*

*Ha a zelnice szárad a szél melegén,
Ha az orgona hull az esőben,
Palotába kimentelek akkor is én,
Hova sípzene leng pihenőben.*

*Varázslat a több ezer évnyi sötét,
Mely elfedi tőlem a lényed,
Te azt hiszed, érzed a szép örömet,
S hogy itt a vadonban a lényeg.*

*Ha hiányzik a harmat a fák levelén,
Ha a Hold ki-kisütne, de nem mer,
Palotába kimentelek akkor is én,
Szalonunkba belátszik a tenger.*

*Mi nap, melyik óra – jövőbe ki lát?–
Osonsz te élém elepedten...
E kar megölelve röpít oda át,
Elérni ahol lehetetlen.*

*Palotánkba kiloplak, akard te is így –
Hiszen annyi erőt beleadtam...
Ugye jó kalyibámban az édeni frigy,
Ha a díszszoba mégse lakatlan?*

Búcsú a hegyektől

*Suta városi kép, rohanó kocsisor:
Ide tér meg utunk – hova máshova menne?
Sikeres csapatunk lefelé araszol,
Odahagyva szívét a hegyekbe’.*

*Süketít a vitánk, heve túl sok!
Bizonyos vagyok én afelel,
Nincs a csúcsoknál jobb, csak a csúcsok:
Sose-járt utakon, legelöl.*

*Ugye jó, ha a bajban egy társ szava szól,
Ugye jó a kötés, ha a szív maga köt le?!
De a kis csapatunk lefelé araszol –
Hisz az istenek is le-lejöttek a földre.*

*Süketít a vitánk, heve túl sok!
Bizonyos vagyok én afelel,
Nincs a csúcsoknál jobb, csak a csúcsok:
Sose-járt utakon, legelöl.*

*Mennyi vágyat és szót, csupa dalba valót
Olt a hegykoszorú a szívünkbe – marasztal! –
De mi lent ragadunk – ki előbb, ki utóbb,
S ami úgy idevonz, az az ágy meg az asztal.*

*Süketít a vitánk, heve túl sok!
Bizonyos vagyok én afelel,
Nincs a csúcsoknál jobb, csak a csúcsok:
Sose-járt utakon, legelöl.*

Homályban

*Várj, homály van elöl, s egyre nő!
Körbezár – ott a nap tüze rőtörös,
Archa fűj, zuhog ordas eső,
És a sok kusza út rögös.*

*Ott a szó csupa más,
Ott a hír nyavalyás,
Ott a szembejövő kezed elveti.
Ott kiszárad a fű meg a sás,
És a mély nyomot is fedi
a homály ...*

*Ott lemérnek a kézitusák,
Meg a köd, meg az északi szél jege.
Szúr a szív, veri tévritmusát,
Kalapál, s ki-kihagy vele.*

*Ott a szó csupa más,
Ott a hír nyavalyás,
Ott a szembejövő kezed elveti.
Ott kiszárad a fű meg a sás,
És a mély nyomot is fedi
a homály ...*

*Fura ott az a hang, az a fény,
Ámde nem tudok más utat itt belül –
A homályban ott jól jövök én!
De se baj, hisz az ég derül.*

*Ott a szó csupa más,
Ott a hír nyavalyás,
Ott a szembejövő kezed elveti.
Ott kiszárad a fű meg a sás,
És a mély nyomot is fedi
a homály ...*

TARBAY EDE

Savonarola, Michelangelo

„...az ember hit által válik igazzá...”
Rom 3.28

*A lánggal égő képek és lapok
füstjébe néz Firenze. Fuldokol.
Ébenfa-táblák csuknak ablakot.
Mi lent a téren, kénköves pokol.*

*Vad szenvedélyből támadt gyűlölet
hordta ki, rongyos ösztön. Esztelen
árnyékot fogtak százados kövek.
Pernyés eső. Az arcok szennyesen.*

*Kalapács, véső kéztől elhagyatva.
A szellem fél a csöcselék szagától.
Menekül, akár láb alól a hangya.
A márvány-utca elhagyott sikátor.*

*Ahogy a bor, ha túltöltve, kicsordul,
vagy mint a szél, az Alpok hó-gerincén
megáll egy percig, aztán visszafordul.
Fakulni kezd a kétség tett dicsőfény.*

*Megint a máglya, és Firenze nézi:
magasra csap a száraz rőzse lángja.
Görcsbe rándul és porrá lesz a férfi,
kinek a szavát mindeddig csodálta.*

*Lassan beérő fürtök az igék,
előbb felfornak, utóbb letisztulnak.
Az óbor ízét ki kell várni még.
A márvány-tömb csak lassan alakulhat.*

*Az egyszerű a legnehezebb munka:
túllépni gyolcson, földi testiségen.
Csiszolni kell, a képzeletben, újra.
Halott fiút az anya szűz ölében.*

Fanyarkásan

*Rákos patakban vadkacsák.
Vén csont, gyerekké lettél.
A vízbe mégsem lép a láb.
Erősebb már az emlék.*

*A meztelen talp, kőre kő.
A nyári fűbe szél susog.
A fák közt árnyék lép elő.
Nem látom jól, de én vagyok.*

*A kurta nadrág, piszkafa,
parázs, pöröly vert rá bogot.
Sodrott bagó volt illata,
papsajttal cigányzab forog.*

*Éhségtől íze, mint kenyér,
rá hullott megy, a parton.
Akár az álom, földet ér
és szétterül az alkony.*

*A tarka tollú vadkacsák
morzsáért mélybe buknak.
Másnak vagyok csak furesaság,
kit vállig földbe gyúrtak.*

MÁCS JÓZSEF
**A hajózható Ipoly
 avagy Pettyes, Császár
 és a többiek**

Miután erőszakkal elszakítottak édesanyámtól, tulajdonképpen fogságba estem. Alig kartávolságnyira a nagyobb családomtól, de egy másik országban, így tehát elérhetetlen távolságban. Szegény jó anyaországom nem tudott változtatni a helyzetemen. Csupán eszelősen és kitaróan bele-belekiabálta a világra:

– Adjátok vissza a fiaimat!

Tízéves, ha lehettem ekkor, vékony dongájú, nyúlánk falusi gyermek, aki mögött ott volt már az elemi iskola monarchiabeli négy osztálya, a tanítójától kapott ismeretekkel, amelyek közül talán az volt a legfontosabb, hogy „akármilyen helyzetbe kerülsz is, Pettyes, légy életrevaló, és tudd a dolgodat!” Nem ez a rendes nevem, a tanítómtól kaptam, mivel nagyon szeplős az arcom. De úgy megszoktam, hogy már a szüleim és a falubeliek is kapott nevemen szólítanak!

Persze jó tanítóm, Kelemen Lajos akkor még nem gondolta, nem sok kell ahhoz, hogy amit a Jóisten egyetlen egésznek teremtett, egy vesztes háború okán a győztes hatalmak úgy szétszedjenek, hogy alig marad belőle valami. S nekem már az új helyzetben kell majd eligazodnom, talpon maradnom.

Jó tanuló voltam, a bizonyítványomban csupa egyes osztályzatok. Amikor azonban kiszakítottak édesanya hazám karjai közül, s letettek ott, ahol mindig is éltek az elődeim, s az új állam négy osztállyal még meg is toldotta a kötelező iskolába járást, én a ránk kényszerített helyzetben egyszerre megutáltam a földrajzot, még ránézni sem szerettem a térképre.

Tanítóm hazám hanyatlásának egyik okaként a turáni átkot emlegette, az urak széthúzását és veszekedését, a sok Civakodó Henrik természetű magyart, hogy II. Henrik bajor herceg nevét is beleszójem a történetbe, aki megállásra és meghökölésre kényszerítette egész Európát rettegésben tartó harcok elődeinket meg a tatár- és törökűdülést, mert hiszen akkor kapta el az ország a már-már gyógyíthatatlan sorvadásos betegséget és a vele járó pusztítás okozta népfogyatkozást.

Egyszóval jó tanítóm az országot romlásba vivő okokat keresve és magyarázva nem volt tekintettel sem királyra, sem főúrra, aki jobbágyait akár erőszakkal is a

saját hitére és magyar öntudatára vezethette volna, még Szent Istvánra sem, mert a fiának írt Intelmei mindegyikével sem értett egyet, s ezen aztán földi feljebbvalójával, Mihály Antal tiszteletes úrral gyakran össze is vezett. Nagy királyunk Intelmeinek egy részét, az ország jövője szempontjából legfontosabbat, mármint azt, hogy „az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakaratóan gyámolítsd és becsben tartsd, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak”, úgy magoltatta be velünk, ahogy ő látta volna jónak: „Az egynyelvű és az egyszokású ország az igazán erős és hosszú életű, nem esik szét darabjaira, mint a földre ejtett agyagkorsó! Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket tartsd távol az országotól, másutt tartózkodjanak és lakjanak szívesebben, mint nálunk!” Persze utólag könnyű okosnak lenni! Hogyan láthatta volna előre első királyunk, akár még a szent szemével is, hogy elérkezik keserves, véres történelmünknek az a napja, amikor ránk rontanak és legyilkolják elődeinket a tatárok, majd később a törökök, s a szűkségszerű betelepítések után a más nyelvű népek egyszer csak hűtlenek lesznek Magyarország szent koronájához, és szétugranak, ki erre, ki arra, mintha közéjük csapott volna valaki! Vak Béláról már nem is beszélek, mert ő szegény még az orra hegyéig sem látott. Falun mindig akadnak magukat okosnak mutató emberek (minél nagyobb a birtok, annál több az ész), az enyémben is éltek ilyenek, akik odáig merészkedtek az okoskodásban, a szarajevói gyilkosságra csupán azért volt szükség, hogy a világháborút kirobbanthassák, és a Monarchia Kárpát-medencére eső részét darabokra törhessék! Ennek az alattomos tervnek a végrehajtásához kellett szülőfalumnak tizenhét hősi halottat adnia... Ha olykor-olykor váratlanul nyitott be az osztályba a tiszteletes úr, és mi éppen Szent István királyunk Intelmeinek tanítónk szerinti változatát mondtuk fel hangosan, a világ minden kincséért sem koronázta volna meg az igyekezetünket azzal, hogy ámen. Pedig amikor papunk is arra eszmélt egy napon, amire a tanítónk már korábban, látni lehetett rajta, most már ő is szemrehányást tenne Szent Istvánnak, mert tanítónk jelenlétében azt motyogta az orra alá: „Ha most feltámadna és körülnézne szent és kegyelmes első királyunk, és látná, mi lett országából, rögtön másodszor is meghalna, de előbb szánná-bánná, amit a jövevényekről mondott. És kezet fogna veled, elismerve, hogy falusi tanítóban is lakozhat előrelátó bölcs király!”

Gyermekfejjel kényszerültem egy olyan összetákolt új országba, amelynek a vezetői (tanítóm és papom szerint) azt tudták a legjobban, amit a magyar királyok, hercegek,

grófok, bárók, földbirtokosok nem, hogy az elfoglalt vagy ajándékba kapott idegen föld népét, amilyen gyorsan csak lehet, be kell olvasztani. S ennek az országnak Csehszlovákia volt a neve. Államfője meg Masaryk, akinek gondoskodnia kellett rólam, s velem együtt több mint egymillió magyarról! Nem lehettem akármilyen gyermek, mert valahol, valamilyen kastélyban vagy palotában, amelynek Trianon volt a neve, a békeszerződés rólam szóló toldalékába belefoglalták, hogy enni-innivalóból nem kaphatok kevesebbet, mint a népem fölött uralkodó többség, és hátrányom sem származhat abból, hogy nem tudom az új állam nyelvét. Iskolámban anyanyelvemen tanulhatok. Családfőmnek, Masaryknak, akinek a nevét mi, gyerekek Ma-szarik, holnap eszik-nek harsogtuk kórusban, azt is kötelességévé tették, hogy papom is, tanítóm is ugyanaz maradjon.

Roszmájú lennék, ha azt állítanám, rosszul indult sorom ugyanilyen helyzetbe kényszerített falumban. Tanítóm magyarul tanított, a papom magyarul papolt, a bíró, a jegyző és minden járási és egyéb hivatal magyarul beszélt a felnőtt emberekkel, a parasztok tulajdon magyar földjükbe hasíthatták továbbra is a barázdát, a madarak magyarul csiviteltek fölöttük, a napszámosok és a cselédek is magyarul szidták fukar kenyéradó gazdáikat, persze mindig csak a hátuk mögött. A kisbíró dobja is magyarul szólt hallgatóihoz a közhírré tétetikkel...Csendes nyári és téli éjszakákon a kutya is magyarul ugatott. Meg a szerelmes párok is csak tüzes magyar szavakat sugdostak egymás fülébe.

Benešt azért nem említettem eddig, mert róla azt tartották felmenőim és a falubeliek, hogy összehazudta a republikát, és utálták a nagy hazudozót. Azt azonban elismerték róla, sőt kivételes képességének tartották, hogy ő még a kígyó girbegörbe kanyargását fölülmuló Ipolyon is hajózni tudott, amelyre a folyó két partján élő odavalósikak nem voltak képesek, hiszen sekély vízében néhol még a teknőjük is megfeneklett. Biztosan azért merészkedett képzeletbeli hajójával az Ipolyra, mert tudta, hogy Búvár Kund már csak a történelemlapjain él, de ha akadna helyette egy másik bátor vitéz, ő sem lenne képes alámerülve elsüllyeszteni a hajóját. Nem is lenne rá szükség, megfeneklene magától. A döntéshozók azonban az ártatlan folyócska esetében is a hazugságot hitték el, nem az igazságot, mert Benešnek több esze volt annál, hogy beültesse őket nemlétező hajójába, és nem érdekelte őt az ott élő emberek véleménye sem. Mert ők akkor már nem is a hazudozásaira voltak kíváncsiak, hanem arra, hogy az odaáti szegény libák átrepülnek-e a határnak kijelölt folyót, mert nagy volt bennük a hajlandóság, és ha erre vetemednek, akkor könnyen a csehszlovák fináncok fazekában találhatják magukat.

A kertjeink alján kanyargó Ipoly közelségében az volt a legrosszabb, hogy amit az elemi iskolát kijárt emberrel sem lehetett megértetni, mármint hogy eddig és ne tovább, hogyan lehetett volna az állattal és a szárnyasokkal, hogy csak a levegőben röpködő madár mehet egyik országból a másikba határátlépő engedély nélkül, ők nem. Hányszor kellett szinte kedves hangon rimázkodni a folyón átgázoló, a határt semmibe vevő ludaknak:

„Gyertek vissza, libuskáim! Itt is tudtok magyarul beszélgetni. Töletek talán nem is veszik rossznéven...”

Falum felnőttei, de a lányok, legények is mintha a bal-tája nyelére támaszkodó betyártól kérdezték volna, miért is adják fejüket tilalmas dolgokra, vagyis a határfolyón való tiltott átgázolásokra? Miért jobb nekik a most már odaáti község kocsmája, boltja, mint a maguké? Volt abban persze félfalunyi rokonság is, amelyet tisztességtudóan látogatniuk kellett. Engedély nélkül természetesen. Persze mindkét oldal fináncai elég hamar rájöttek arra, hogy ha behunyják a szemüket, és nem látnak semmit, kényelmesebben élhetik az életüket. Nem kell szüntelenül jegyzőkönyvet felvenniük, továbbítaniuk...

A határközelség és a hajózható Ipoly átugorhatósága meg a száraz lábon való átkelés lehetősége a bibliai Mózes segítségével is gyorsan felvirágoztatta a csempészetet. Hozták-vitték az árut egyik országból a másikba, és sokan meggazdagodtak a seftelésből. Elsősorban azok, akik tudták, mi olcsó itt, mi drága ott, és fordítva. Soha annyi hátizsák nem fogyott a közeli kisváros boltjában, mint közvetlen az államváltás után. Segítette az új helyzet az orvvadászokat, s még azt az egyszerű és együgyű falubeli földművelő embert, Csalfa bácsit is, aki nyúlra vadászás tilalma idején az Ipolyra hordó földjén dolgoztatott, s egy közelében elbáméskodó nyulat agyonütött. Nem lett volna ebből semmi, de feljelentette valamelyik földszomszédja, és bíróság elé állították Ipolyságon. Emlékezetes s egyben neveléses is volt a szomorúfűz ágára hasonlító, igencsak lekonyuló bajuszú Csalfa bácsi magyarázkodása, ami még a bírakat is nevetésre fakasztotta. Meg is úszta büntetés nélkül. Mert ha már a bíró is nevet a tárgyaláson, ott ítélet nem születik.

„Igen tisztelt bíró urak, dolgozok-dolgozgatok asszonykámmal a földemen a folyó közelében, és egyszer csak azt látom, hogy egy nyúl tiltott határátlépésre készülődik. Nem úgy van az, kezdek morgolódni magamban, hogy te csak úgy menni akarsz, nekem meg engedély kell hozzá, de amikor észreveszem, hogy esze ágában sincs jobb belátásra térni, mérgemben úgy orrba vágtam, hogy azon nyomban kimúlt. Nehogy a végén még bele is füljön a hajózható Ipolyba! Dicséretet érdemlek én ezért, kérem szépen, nem ítéletet! Megakadályoztam egy nagy törvénysértést, és életet is mentettem...”

Jó tanítóm egészen más miatt került bajba. Minden pedagógusi felkészültségét latba vetve s még körmöst osztogatva sem tudta megtanultatni velünk a csehszlovák himnusz szövegét. Minden próbálkozásának sírásrívás lett a vége. A végén ő is elbőgte magát tehetetlenségében. Alapjában véve nyugodt ember volt, de egyre idegesebb lett, mert attól félt, és nem is alaptalanul, hogy a végén kirúgják az állásából, mert nem akarja, hogy tanítványai csehszlovák nyelven tudják énekelni a himnuszt. S az volt ebben az egészben a legborzasztóbb, hogy a pápaszeme mögött is hunyorgó szemű tanfelügyelő meg semmi másra nem volt kíváncsi, ha meglepetésszerűen belépett az osztályba, csak a Csehszlovák Köztársaság himnuszára, amelynek a teljesen érthetetlen szövegére nem állt rá a gyermekek szája. Földrajz, történelem, hittan, természetrajz, mintha nem is szerepelt volna a tantárgyak között. Csak a csehszlovák himnusz. Jó tanítóm, hogy végleg megszabaduljon a gyötrelmes lelki tehertől, egy további tanfelügyelői látogatás során teljesen ártatlan képpel így állította ki a bizonyítványt saját tehetetlenségéről és a tanulók igyekezetéről, szavainak a szülők véleményével is nyomatékos adva:

„Mélyen tisztelt tanfelügyelő úr! Ha éjt nappallá teszek, akkor sem fog menni a himnusz. Ezek a gyerekek mindent megtesznek azért, hogy a szövegét tudják, gyakorolni akarják a tanítás befejezése után is, mert otthon már a szülők is nagyon türelmetlenek, gyermekeiktől szeretnék ők is minél hamarabb megtanulni, hogy akárhol elénekelhessék, ahol a köztársaság iránti hűségüket és az elcsatolásuk fölött érzett örömeiket ki lehet nyilvánítani, legyen az kisvárosi piac, vásárok vagy bíróságok színhelye, vagy a kötelező katonai szolgálat, vagy egy kopott sarki kocsmá. Kedveskedni akarnak a hatalomnak, mert nem kerül egy fillérjükbe sem, akárcsak a gyermekek a tanítójuknak jó előmenetelükkel, de hiábavaló az igyekezetem, olvasni se, értelmezni se, megjegyezni se tudják a mássalhangzókból tobzódó cseh szavakat. Sok éjszakám ráment már arra, hogy találjak valamilyen megoldást. Még jó Kazinczy Ferencünket is segítségül hívtam, aki, feltehetően ön is tudja, a Monarchia Spielberg nevű börtönében raboskodott elég sokáig, van múltbeli kötődése az új országhoz, s volt ideje még azon is eltűnődni a cellájában, miért nehéz kimondania a magyar embernek harmadik legnagyobb városuk, Brno nevét, ahol jó költőnket és nyelvújítónkat a császáriak szintén fogva tartották? És méltóztatik tudni, milyen megoldást talált? Mondjuk csak mi magyarok Brnót egyszerűen Bernónak! Könnyítsünk a kiejtésén egy további magánhangzó betoldásával. Nem honosodott meg nyelvünkben így sem. Esetleg ha Barnát javasolt volna Brno helyett, az megjegyezhető lett volna. De az meg már tör-

vénybe ütköző önkényes helységnévváltoztatás lett volna! Nyelvünkben elég sokáig a német elnevezés tartotta magát, a Brünn. Nos, mivel újabb himnuszunkba nem lehet annyi magánhangzót belegyömöszölni, amennyi szükségeltetne, megfontolásra ajánlom méltóságotoknak a magyarra fordítását!”

„Okos dolog, amit a kolléga úr ajánl! Továbbítom a feletteseimnek, hogy azok meg továbbítsák a miniszterünknek!” – mondta hevülten a pápaszemes tanfelügyelő, s ahogy hallgattam és néztem őt az osztályban, kisebbségnek találtam a természetét, mint a nagy akadémikus és versíró Gyulai Pálét, aki az olvasókönyvünkben mindig a költeményeivel és a fényképével együtt volt jelen.

Lehet, jó tanítómnak köszönheti a Csehszlovákiába kényszerített összes falusi és városi reformátusság, hogy magyarul énekelheti iskolájában és templomában a csehszlovák himnusz szövegét... Bár pap, presbiter, hívek rájöttek hamar, hogy egyik himnusz olyan, mint a másik, ne válogasson az ember, még ha olyan kivételes és megtisztelő helyzetbe kerül is, hogy kettő van belőle. Marad a réginél, és kész! Énekelje mindenkinek a maga himnuszt... Egyébként is leleményes nép a miénk, szeret elég gyakran a ló másik oldalára átbilenni, úgy tenni, mintha nem tudná, mikor melyik himnuszt kell énekelnie! Március hetedikét, Masaryk születésnapját mindenkinek meg kell ünnepelnie. Nekünk is. S tanítóm úgy jár el, mintha az egész nagybátori teremtett világ a Csehszlovák Köztársaság elnökére emlékezne az iskolában összezsúfolódva, de a tanulókkal és a falu népével a magyar himnuszt énekeltetve intézi el az ünnepséget. De Nagybátor és sok más falu és kisváros elemi iskolásai és templomban imádkozó népe magyar himnuszában éneklését a távoli fővárosban, sőt az új ország parlamentjében is meghallják, és mert nem is titkoltan bántja a fülüket, törvénnyel tiltják meg nyilvános helyeken éneklését, és közhírré tétetik dobszóval is: „Ha valaki a törvény kihirdetése után is elénekel nyilvános helyen a magyar himnuszt, az bíróság előtt felel a tettéért!”

Erre aztán egyik a kocsmában zendít rá, másik a fia esküvőjén vagy a lánya lakodalmában, a harmadik Ipolyság főterén, ahol már a bírák is hallhatják, ha nyitott ablaknál folyik a tárgyalás. Ítélet azonban soha nem születik, mert az érintettek nem ismerik el a törvénysértést. Ők nyakas kálvinisták, és ha kedvük van dalolni, református éneket vagy énekeket énekelnek...

Jó tanítómnak az volt a legkínosabb, ha megkérdezte akármelyiküinktől, mi a neve az új ország fővárosának. A válasz soha nem volt más, csak az, hogy Budapest. És ha csúnyán leszamarazott bennünket, akkor sem állt rá a szánk Prágára, hiába példálózott

előttünk Bernóval, hogy abba még csak magánhangzót sem kell rakni, mert van benne kettő is! Azt meg már meg sem merde kérdezni tőlünk, ki a feje a köztársaságnak, mert arra meg mindig az volt a válaszuk, hogy Horthy Miklós, akire pedig nagyon haragudtak a csehek. Kelemen Lajos tanító úr tudta is, hogy miért! Csatahajó parancsnoka volt a Földközi-tengeren, és a világháború kitörésekor győzelmet aratott az ellenséggel vívott harcban, és a csehek attól félték tanítóm szerint, hogy Horthy Miklós kormányzó, korábban ellentengernagy, Ferenc József császár és király szárnysegéde egy napon sétahajózásra hívja Beneš az Ipoly határfolyó szakaszára. Akkor pedig kitör a botrány, és még hangosabb lesz a „Mindent vissza!” kiabálás...

Mennyit idegeskedett szegény tanítónk amiatt is, hogy derék embernek egyáltalán nem mondható tanfelügyelője elfeledkezve a himnuszról, olyanokat is kérdezhet tőlünk, amire a válaszaink rá nézve veszedelmesek lehetnek. Ilyen azonban nem fordult elő. Hamar rájöttünk a tanítónk segítségével, hogy bizonyos kérdésekre a tanfelügyelő jelenlétében mást kell mondanunk, mint amit gondolunk. Egyetlen egyszer esett meg, hogy az én mezítlásbas cselédgyerek padtársam azt felelte az egyik kényes kérdésre, amit gondolt, de mielőtt elragadta volna tanfelügyelő urat az indulat, jó tanítóm az ablakhoz hívta, és az osztálynak hátat fordítva azt suttogta a fülébe:

„Sajnos debil a gyerek, nem tudja, mit beszél. Ilyen is ül egy-kettő a padokban!”

Rá kellett jönnöm elég hamar, hogy az új országgal, akárcsak Tompa Mihály gólyájának, nekem is két hazát adott a végzetem. Az egyikben lakom, a másik után meg epekedve vágyakozom. S félre az irigységgel, anyámból is kettő van. A mostohát közvetlenül szeretném, ha tudnám, a másik után meg csak áhítozik testem-lelkem, egyik szép református énekünk verssora szerint. Pedig ő az igazi, az elvesztett anyaország édesanyám, de vele csak magamban vagy az álmaimban beszélgethetek. S ha kettő a himnuszom, az anyám, miért ne lehetne két részre osztott az arcom is. Az igazit rejtem, a hamisat mutatom! A nyelvemmel meg mindennek az ellenkezőjét mondom, mint amire gondolok, mintha én is debil lennék! Egyszóval az államváltás után az alkalmazkodás kétszínűsége maradt meg tartósan a falubeliekhez hasonlóan az én arcomon is.

Ne féltse hát Pettyest senki, amiért nem égi, hanem földi hatalmak igazságtalanul kisebbségi sorsra juttatták. Van ennek az eddig felsoroltakon kívül további előnye is. Kérdezem én, hogy egy ilyen csóró, pelyhes állú jövőnyári legény, mint amilyen én vagyok, kerülhetett volna-e úgy egy másik országba, hogy szegény apjának egy fillérjébe sem került? Bár látnivalóban, nem lettem gazdagabb!

Egyelőre itt is azt szemrevételezem, amit édes hazámban láttam. A nagybátori házakat az őket pásztoroló, fehérre meszelt templomtoronnyal meg a jó termőföldekben és fában is gazdag Ipoly völgyét. Hogy más országban kopotatom a cipóm talpát, azt egyelőre csak a községnév-tábla veteti észre velem, amelyen megduplázódott a falum neve, most már abból is kettő van. Velké Bátorovce került a Nagybátor fölé, s a falubeliek ebbe csak azért törődtek bele, azért nyelték le mérgeiket, mert benne hagyott bátor szavunknak olyan fenyegető jelentősége van, hogy a türelmünknek is van határa, tessék ezt az államhatalomnak tudomásul venni, s ajánlatos lesz a tolvajoknak is messziről elkerülniük a falut, ha nem akarnak rosszul járni. Persze nem a hajózható folyó átugrásával, mert annak botozás lehetne a vége.

Ha pedig egyszer majd a pénztárcámban is megduplázódnak a koronák, ahogy anyám és a himnuszom, valamint a falum neve, akkor már a bálban sem illik rám a szegény legények nótája! A bálózással azonban még várnom kell! Pelyhes az állam, nem borotválkozom, foltozott nadrágban járok, és mindig csak gyalog, mert biciklire nem futja a szüleim pénzéből. A számár háta is jó ülőhely lenne nekem, van a közeli urasági pusztán, a juhászok azon közlekednek, mint ahogy Krisztus urunk is hajdan Jerikó és Betlehem között, de az sem olcsó mulatság. Bár határozottan előnye a biciklivel szemben, hogy nem esik le a lánca, nem lyukad ki a gumija, a csengőt viszont pótolni tudja az örökös iázásával, azért sem kell pénz. Persze a számárról ugyanúgy csak álmodozhatok, mint a bicikliről. Apám egyikről sem akar hallani. Mert igazság szerint nincs is rá szüksége, szegény ácsmester nagyapám rábeszélésére asztalos-segédi oklevelet szerzett, ami jövedelmezőség tekintetében csupán annyi, hogy a faluban ide-oda hívják, reperáljon meg valamit. Csip-csup munkákat végeztetnek vele csurránó-cseppenő pénzekért!

Szüleim arcán és a szívükben ugyanolyan mély gyász ül, mint az egész otthagyt országban, mert amiről eddig még nem ejtettem szót, a nálam jóval idősebb bátyám odaveszett az olasz fronton, életét áldozta azért, hogy a hősi haláláról szóló hír már az új helyünkön, egy másik országban érjen utol bennünket. Ha a Jóistennek belátása lenne, most azonnal feltámasztaná őt, mert a jóra való katona, mint a testvérem is, nem azért állta a sarat az olaszok pergőtüzében, hogy aztán a haláláról szóló hír esetleg el se jusson a szüleikhez! Persze, be kell látnom, értelmetlen lenne a Jóistent ilyenre kérnem, mert mi lenne a földkerekséggel, ha az értelmetlenül meghalt egyszerre mindnyájan feltámadnának? Talán el sem férnénk a földön. Így aztán a szüleim arcán is lassú megnyugvást, beletörődést látok. Bár a nagy csapást elszenvedő

emberek nem nappal sírnak, hanem éjszaka, amikor elteríti rajtuk fekete lepedőjét az Úristen!

Magamban örülhetnék is, hogy egyedül maradtam szüleimmel kicsiny házunk fedele alatt, a bátyám cipőibe, ruháiba és az alsóneműibe belenövök lassan, s ha a szüleim olyanok lennének, még fel is tételezhetnék rólam, hogy esténkénti lefekvéseim idején imámba foglalom, ha már olasz földre, az irdatlan messzeségbe kényszerítette őt a legfőbb hadúr meg az igazi hazájának a szeretete, élve vagy halva maradjon is ott, ne tapasztalja meg, mi lett az országgal. Isten látja lelke, soha ilyet nem kívántam. Mások halálát sem, nem a testvéremét! Ha azonban úgy történt minden, ahogy történt, idegen földdel takarták be testét bajtársai, nekem abból csupán annyi lesz az örömet szerezni nem tudó hasznom, hogy lélekszámban megfogyatkozott családom üdvöskéje leszek, reménysége szüleimnek öreg napjaikra!

Bár ne kiabáljam el előre a dolgot, mert miközben azt találgatom, mit kezdjek az elemi iskola nyolc osztályával, bekönyörögjem-e magam a nagybátori körjegyzőség irodájába írnoknak, mindkét karomon könyökvédővel, s rójam a betűket a fehér papírlapokra, míg csak ki nem folyik a szemem az asztalra, és vívjak csatát az adót fizetni nem szerető falubeliekkel, aki odaivalósi lévén, tiszteletet nem fog kapni tőlük, csak káromló szavakat, s még apámat is magamra haragítanám, ha arra biztatnám, hogy rám való tekintettel járjon elő jó példával, s legyen első Nagybátoron az adó kifizetésével! Szinte hallom, ahogy gúnyosan mondaná: „Ezeknek? Még Magyarország hazámban is olyan fájdalmas volt az adót kifizetnem, mintha a szomszédom fogóval húzta volna ki a fogamat! Ezeket boldogítsam a koronáimmal, akik boldogtalanná tettek?”

Apám mindenkit utált, akinek akár pénzben, akár természetben fizetnie kellett, így áldott jó tanítónkat, sőt még papunkat is, aki pedig templomba bemenet előtt és kijövet után is abban a tudatában erősítette meg híveit, hogy ha Isten őt Nagybátorra vezette, akkor itt is akar meghalni! Amire apám mindig megjegyezte hazafelé tartva, hogy tiszteletes úr, akár tetszik ez a Jóistennek és a falu népének, akár nem, a nyakunkon akar maradni. Apámnak nagyra nőtt a papulája, s kicsire, szűkösre a gazdagsága. Szegény embernek született, mások földjén szerezte meg az éves kenyérnekvalót, s hiába volt segédlevele, munka híján pénzt keresni még az erdőre is eljárt, s mintha Skóciából pottyantották volna Nagybátorra, keményen fogához verte a garast. Fel is vitte az Isten annyira a dolgát, hogy amikor megszülettem, már jól tejlő fejőstehene volt, meg hízódisznója, és ha e két jószággal rendelkezik a szegény falusi ember, akkor a családja már nem éhez, és a pénz is

jobban jön a házhoz, és persze nehezebben is kopik. És ha nagyon lassan is, de szaporodik. Telik belőle erre is, arra is, s ha apám valamelyik reggel jó lábbal kel fel, akkor fukarság ide, fukarság oda, még biciklink is lehet.

Apám kinézésre Ferenc József császárra hasonlít, azt is mondhatnám, hogy a kinézésével tovább élteti a Monarchia első emberét. Arcra, pofaszakállra, alkatra kiköpött olyan. Ha kölcsönöznék neki akárcsak egy hétre a császár extra tisztii egyenruháját, csákóját, akkor gyorsan elterjedne a híre, és talán Bécsig is eljutna, hogy a Habsburg uralkodó ugyan meghalt, ezek kísérték utolsó útjára, de nem a másvilágra költözött, hanem az Ipoly menti Nagybátorra, mert lehet, őt is érdekli, hogy az a folyó, amelyről addig nem is hallott, valóban hajózható-e? Igaz, az én császárom nem szívesen fogadta el kapott nevét, kezdetben még össze is akaszkodott valakivel lakodalomban. Hiába érezte kinézésének roppant nagy veszélyét, nem volt hajlandó leborotválni a pofaszakállát, mert hiszen ő nem tehet róla, hogy kérges tenyerét leszámítva kiköpött olyan, mint Ferenc József! Meg titkoltan tetszhetett is neki a megboldogult öfelségével való hasonlósága. Engem Pettyesnek nevezett el tanítóm a szeplős arcom miatt, a falu meg apámat Császárnak. Ennyi az egész. Abban különbözünk egymástól a kapott nevünkkel, hogy apám mondhatja nekem, ha fát kell fűrészelni: „Na gyere, Pettyes, a munka boldogít!” Én azonban nem mondhatom neki: „Engem is boldogítana a bicikli, ha egy neve szerint még a skótnál is fősvényebb Császár megajándékozna velem!” De ha mondanám is, ahogy ismerem, az lenne a válasza: „A Császár, ha skót, ha nem, már régen meghalt, de ha még élne is, nem alacsonyítaná le magát a biciklihez! Ezt tudhatnád...”

Anyám, mintha némának született volna, soha nem szólt bele a beszélgetésünkbe. Sem az apám pártjára nem állt, sem az enyémmre. A főzéssel és a kenyérsütéssel volt elfoglalva, meg a fejjéssel, meg a napszámos mezei munkával, meg a sok varrással, foltoznivalóval, ha pedig fáradtan leroskadt a székre, el-eldrémmált, és olyankor attól kellett tartani, hogy székestől dől le a konyha földjére, eltöri a kezét vagy az oldalbordáját. Apámnak persze nem is tetszett volna, ha orsó helyett a nyelvét kezdte volna el pörgetni, mert a beszédét még véletlenül sem formálta másképp, csak úgy, hogy azok a bolond csehek! Nyers volt minden szava, nem olyan, mint egy finom császárnéé, akit körülugrálnak az udvarhölgyei. Igazában véve nem is nézett ki császárnénak, csak egy összetöporodott, kopott öltözékű, kicsiny, de jó szívű falusi asszonynak, akiből apám keménysége folytán harapófogóval kellett kihúzni a szót. Talán a közmondást is mintha apám kedvében járva találták volna ki a tekintélyes nyelvészek, hogy beszélni ezüst, hallgatni arany. Sajnos

hiába hallgat nagyokat az esztendő minden évszakában, szoba-konyhás kicsi házunk nincs belülről arannyal kibérelve. Még ezüstünk sincs mutatóba sem. Úgy viselkedik, mint egy valóságos munkagép, még repeg is, ha egy hétre való nagy fazék bab fő a sparhelton. A hosszú őszi estéken meg olyan kitartással ül a guzsalyán, mint egy magyar királyi huszár a lován, s az orsó is úgy pörög az ujjai között, mint Nagybátor legpletykásabb asszonyának, Pajkosnének a nyelve. Ezért aztán nem is nyitja hozzánk már senki az ajtót, még legközelebbi rokonaink sem, akik korábban a hosszú, néma ülés után, egy nagy sóhajtás eleresztésével annyit mondtak csupán: „No, Póli, mi már elmegyünk!” Anyám meg a szavaival is nagyon fukarul bánva így eresztette el őket: „Menjete!”

Nagybátoron széltében-hosszában nagy volt a zúgolódás, amikor a világ hatalmasai megkérdezésünk és beleegyezésünk nélkül döntöttek rólunk. Mert ezeréves álmunkból valóságosan is egy másik országban ébredtünk fel, amelynek addig nyoma sem volt a térképen. És a megtartásához mintha ránk lett volna szükség!

Most is kitalálta valamelyik prágai nagyokos, alighanem Beneš, hogy ezek a nagybátori jóra való magyarok akkor láttak utoljára csehet, amikor a világháború közös lövészárkaiban vagy bunkerjeiben feküdtek egymás mellett, akkor is nagy szótlanságban, mert nem értették egymást. S ha azóta nem is sok idő telt még el, már hiányozhatnak nekünk. És a hivatalok gyorsan orvosolni kezdték ezt a nagy bajunkat.

Azt eszelték ki számunkra jóakaratóan, hogy Nagybátor közvetlen szomszédságába cseh legionáriusokat költöztetnek a véglegesen Magyarországra költözött földesúr által ott hagyott puszta cselédházaiba, hogy így juttassák eszükbe naponta falum verejtékező, szántóvető embereinek, napszamosainak, már nem Magyarországon élnek. Persze akármilyen jónak látszik is az elgondolás, nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. Nem sokra mennek a telepeseikkel. Tartózkodás és bizalmatlanság nyilvánul meg velük szemben. A nagybátoriak úgy mennek el mellettük, mintha némák lennének és világtalanok. Tudnak róluk, többre meg nem kíváncsiak.

Még arról is csak nehezen jut el hír Nagybátorra, hogy a legionáriusok éjszakai nyugtalanul telnek. Főleg azért, mert közvetlen a csehszlovák–magyar határ közelében telepítették le őket. Arra ébrednek reggelente, hogy elhajtották a teheneik, disznajaik felét. S a nyomok nem az ország belsejébe, hanem a határ másik oldalára vezetnek, ahová a fináncok és a csendőrök nem mehetnek. A legionárius feleségek jajveszékkelő sírásai kedvező széljárás idején Nagybátorig hallatszanak, s olyankor mindig megjegyzi valaki a falunkban:

„Megint meghalt náluk valaki!”

„Érdekes. Senki nem jön hozzánk a haláleset bejelenteni. Papot se akar senki. Te ezt nem találod különösnek, Pettyes?” – kérdegeti tőlem apám.

„Annak találom, de mit érek vele?”

„Fejtsd meg az okát!”

„Hát jó! Hogy is mondjam csak. A papunkat azért nem hívják oda temetni, mert amit mondana, azt a halott úgyse értené, de még a szegény végtisztességtevő se...”

„Pettyes, azt hiszem, fején találtad a szöveget. Az lehet az egész mögött, amit mondtál. Nem hiába jártad ki a nyolc osztályt!”

S miközben így beszélgetünk apámmal, egyszer az istállóban, másszor fűrészelés közben, az én okfejtésemet teszi magáévá Nagybátor egész lakossága is. A legionáriusok pedig már nem merik álomra sem hajtani a fejüket. Elég egy hangosabb roppanás vagy másféle zaj, már ugranak is ki az ágyukból, s az istállójukban állnak meg, ott vannak-e még az állatok? S amikor riadalmuk ellenére a lovaiknak is nyoma vész, akkor nap is rémület ül a szemükbe.

A tolvajok felismertetik velük, hogy akármilyen szent céllal is telepítették őket a magyarok közelébe, ha meg akarnak maradni a számukra egyre veszélyesebbnek bizonyuló helyen, szerepet kell cserélniük. Nekik kell alkalmazkodniuk a magyarokhoz, nem fordítva, mert hiába az ország neve Csehszlovákia, itt ők vannak nem is akármilyen számbeli kisebbségben. Ezt a nagybátori iskolát látogató tanfelügyelőnek is elmagyarázzák, akivel mindig így kezdődik a beszélgetés:

„Szlovák tanítót küldök nektek!”

„Nekünk azonban nem kell. Nekünk magyar tanító kell. Mert nekünk a nyelvükön kell szót értenünk a magyarokkal” – mondják nyomatékosan a legionáriusok.

„Megbolondultatok? Nem fogjátok fel, hogy nektek itt küldetések van?”

„Miféle küldetésünk?”

„Hogyan magyarázzam meg nektek? Olvashattátok a Bibliából, hallhattátok a templomban, hogy Isten azt mondta kiválasztott népének, menjetek, szaporodjatok, népesítsétek be a földet!”

„De mi nem vagyunk kiválasztott nép!”

„Azok vagytok, szegény istenteremtényei a földnek! Csak másféle értelemben. Ti az új, fiatal országnak vagytok a kiválasztottjai. Annak azonban nincs olyan hatalma, mint az Úristennek, ezért rátok nem az egész földkerekség benépesítését bízta, csak az Ipoly-völgyét! Értitek már, miről beszélek?”

„Most már nagyon is értjük. De kérdezzük tanfelügyelő úrtól, hogy képesek lehetünk-e mi a szaporításunkra, amikor lefekvésünk idején nem az asszonykánkra gondolunk, legyen akármilyen kívánatos is, hanem a szarvasmarhá-

inkra és a lovainkra? Ott vannak-e még az istállóinkban, vagy reggel már bottal üthetjük a nyomukat? Kinek van kedve ilyen veszélyeztetett helyzetben az asszonykájához nyúlni? Vagy ahogy tanfelügyelő úr mondta: szaporodni? Még ha kiválasztott nép vagyunk is?”

„Ez is nagy baj, hogy így van! De az még nagyobb, hogy iskola nélkül mi lesz a gyermekeitekből? Elfajzott magyarok lesznek. Ezen nem gondoltok, ez nektek semmi?” – háborog a tanfelügyelő.

„Gondolkozunk mi mindenben, még azon is, miért jöttünk ide? Miért lettünk mi kiválasztott nép? Hagytuk magunkat elbolondítani! Nem mi vagyunk itt otthon, hanem a magyarok!” – indulatoskodnak a legionáriusok. „Nekünk kell hozzájuk közeledni. Ezért aztán úgy gondoljuk, hogy a mi gyermekeinknek Velké Bátorovcében lesz a tanítójuk! Az lesz számunkra a legjobb, mert akkor a gyerekeinktől mi is jobban megtanulhatunk magyarul” – mondják ki válaszuk legnehezebbjét.

A tanfelügyelő nem megy velük semmire. Minden feljebbvalójának világvége hangulatú panaszlevelet küld, s az eljut Prágáig is, talán Masaryk köztársasági elnökig is, de onnan sem kap biztatást, senki nem mer a saját fajtája ellen háborút indítani. Ha egyszer letelepedtek a magyar tengerben, tanuljanak meg úszni is, egyébként összecsapnak fejük fölött a hullámok.

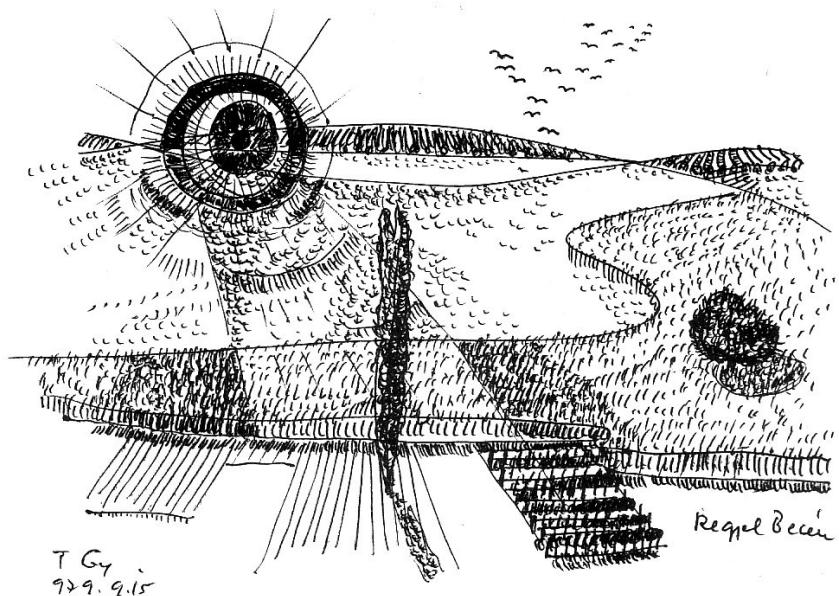
Jó tanítóm azt éli meg egy zimankós január végi napon, hogy legionárius szülők verik le botosukról a havat az iskolába lépésük előtt. Az ajtónál sorakoznak az itteni szemnek szokatlan bekecsben, halinanadrágban és báránybéléses kucsmában. A nagybátoriak tudják, kik az idegenek, mégis mintha az égből pottyannának a szemük elé. Földiek ugyanis nem járnak errefelé ilyen öltözékben. Ki is csődül a falu népe a megcsodá-

lásukra. S találgatják véget nem érő kíváncsisággal, mit akarnak a tanítójukkal? Elkergetik Magyarországra? Hogy aztán a maguk emberét ültethessék be az iskolába? Abból azonban nem esznek. Megvédik a tanítójukat, még ha körmöst osztogat is a gyermekeiknek, ők is kaptak a nádpálcával eleget, néha a csillagot is látták, de kibírták, s itt vannak, a verésbe nem halt bele senki.

Annál nagyobb a meglepődésük, amikor azt hallják, a legionáriusok azért jöttek a tanítójukhoz, hogy a nagybátori református iskolába írássák be hatéves korú lánykáikat, fiacskáikat. Pedig gyermekeik nem is reformátusok. Pápisták vagy lutheránusok. Hozhatták volna magukkal az iskolájukat és a templomukat is. Akkor nem keverednének a nagybátori tanulókkal.

Nem sokan lesznek az iskolában, mindössze öten, elvesznek a helybeli gyermekek között, a tanítónknak azonban ugyancsak rángatózik a szeme az idegességtől, mert nem volt elég neki a csehszlovák himnusz körüli hercehurca, a tanfelügyelője előtti magyarázkodás, most itt lesznek a keze alatt a legionáriusok gyermekei, akik mindenről beszámolnak majd a szüleiknek, hogyan telik a napjuk, mit tanulnak, mit énekelnek, hogyan imádkoznak, s hogyan bánik velük a tanítójuk?

S az állásába is kerülhet, ha a keze alá került legionárius gyermekek otthon esetleg a magyar himnuszt kezdik el énekelgetni! Hiába lesz ebben elsősorban a pap a ludas, ami az iskolában történik, azért egyedül csak ő vonható felelősségre! Azért is, ha iskolából hazatérve otthon magyar szavakkal zsongják körül a szüleiket. Sőt, megtörténhet az is, hogy valamelyik gyermek makacsságot mutatva nem akar majd a szülei nyelvén megszólalni! Idáig érve azonban a tanítónk maga is felismeri, hogy rémképeket perget a szeme előtt, s megmossa az arcát hideg vízben.

NAGY ZSOMBOR Reformátusok Budapesten

Egy posztmodern tudománytörténeti vállalkozás visszhangja*

Hadd villantsak fel öt jelenetet egy kiváló lelkész életéből: 1944 késő őszen egyik este egy zsidó asszony menekült be Szabó Imre pesti református esperes lakásába. A család épp a vacsoraasztalnál ült. Az asszony úgy jutott ide, hogy kilépett a Dunához indított menetből, és a Vilma királynő fasorba, a parókiára futott. Kisvártatva két nyilas csengetett, keresve a szökevényt. Az esperes higgadt maradt. Lánya visszaemlékezése szerint megkérdezte a fegyvereseket, hogy elegendő-e, ha bemutatja a családot? „A feleségem, a lányaim, a fiam, és most velünk vacsorázik a sógornóm” – mutatott a menekülőre. A fegyveresek szó nélkül távoztak. Az esperes ekkor huszoneves(!) lányát, Évát – a történet közreadóját – arra kérte, azonnal öltözzön, és menjen el az illető asszony férjéhez, abba a házba, ahol még azokban az órákban is folyt a zsidók összegyűjtése, és nyugtassa meg az illetőt, hogy felesége biztonságban van. A kérést a lány nem kis bátorsággal teljesítette is.¹ A történetnek szinte groteszk párja, hogy a zsidó származásúak befogadása nem ért véget a szovjet megszállással. Az óvóhelyről kiszabaduló Fellner család Andrassy úti villájába a szovjet parancsnokság költözött be. Ekkor Szabó Imre átadta nekik a parókia két lakható szobája közül az egyiket.² A harmadik rövid történet is a hit kiváló példája: ugyanezekben a napokban kért éjszakai szállást egy a szovjetek elől bujkáló német menekült is. Az esperes, ha nem is tudta, de sejtette, hogy egy magas rangú katonatisztról van szó. Szállást adott, és a szovjet hivatalos közigazgatás életveszélyes fenyegetésével dacolva nem jelentette fel az illetőt. Negyedikként azt kell felidézni, hogy ez az ember nem csak az ártatlanoknak nyújtott segítséget, hanem a bűnösöknek is adott útbaigazítást, merre találják a valódi Megváltót. Krisztus vizsgálásának evangéliumával felkereste a cégéres bűnösöket a börtönben, nem egy esetben a kivégzés előtt, a siralomházban.

* *Reformátusok Budapesten I–II.*, Argumentum – ELTE Művelődéstörténeti Tanszék, 2006. Szerkesztette: Kósa László

1 Szabó Éva közlése

2 Erős Zsuzsa – Szabó Julianna szerk.: *Ég, de meg nem emésztetik. Szabó Imre a budapesti református egyházmegye első esperese. Naplók 1914–1954.* Bp., 2001. 100.

És hogy e döbbenetes történetek körbe záródjanak: azon kevesek egyike volt, akik lelki és anyagi segítséget igyekeztek nyújtani a kommunisták által kitelepítetteknek – míg végül őt is kényszerlakhelyre költöztették.

Öt rövid történet, öt jelenet egy emberről, aki ezekben a helyzetekben mindig a nehezebbet választotta, aki mind az öt helyzetben annak igyekezett segíteni, aki nagyobb bajban volt. A megrázó az, hogy a hétköznapi logika alapján szemben álló történetek a krisztusi szeretetben szépen megerősítik egymást.

Miért mondom el mindezt egy könyv kapcsán? Mert ez az én köszönetem elsősorban Kósa László egyetemi tanárnak, a szerkesztőnek, de a kötet valamennyi munkatársának azért, hogy jómagam is részt vehettem a *Reformátusok Budapesten* című kétkötetes mű munkálataiban, amelyek nélkül talán nem jutottam volna ilyen közel Szabó Imre felkavaró történeteire.

E bevezető után talán nem szorul további magyarázatra, hogy sajátos helyzetben vagyok, amikor egy olyan művet ajánlok az olvasó figyelmébe, amelyben én is társszerzőként szerepelek. Mivel semmiképpen nem szándékozom a tárgyilagos kívülálló – könyvismertetésnél amúgy ajánlott – neutrális nézőpontjának látszatát kelteni, úgy határoztam, hogy egy rövid szerkezeti ismertető után egyfajta hatástörténeti pillanatképet nyújtok: áttekintem azokat a recenziókat, amelyek a két kötetes mű 2005-ös bemutatása, 2006-os megjelenése óta napvilágot láttak. Így tehát vállalom a talán szokatlan „belső nézőpont” szubjektivitását.

A kétkötetes munka egyszerre jeleníti meg a klasszikus történettudomány és a modern tudományelmélet módszertanát. Az enciklopédikus szerkezetben logikusan kronologikus rendben és tematikusan épülnek egymásra a fejezetek. Az egyháztörténeti és a statisztikai tanulmányok arra a kérdésre keresik a választ: hogyan jött létre a főváros reformátussága. Ezeket az áttekintő fejezeteket „mélyfúrások” követik. Olyan lelkészek portréi, akik döntően befolyásolták a budapesti egyházi életet. Jómagam is ilyen lelkészportrékat írtam a kötetbe, és ezért „belülről” is rendkívül izgalmasnak tartom ezeket, mivel a klasszikus példákra visszanyúló műfajt a modernitás újra fölfedezte, és az egyik legsikeresebb tereppé fejlesztette. A személyiség hatása, a közel hozó *egyéni* és a sokszor jól ismert *általános történelem* komoly feszültségben találkozhat egymással. A harmadik rétegben az időrendet témánként követve az oktatási és szeretetintézményekről, az alapítványokról, a tudományos gyűjteményekről, az azonosságtudat ápolásáról szóló elemző írások, a sajtó, majd a felekezeti kapcsolatok és a közelmúlt hiánypótló áttekintése olvasható. A negyedik síkon pedig a kronológia, egy

fogalom- és kifejezéstár, valamint a névmutató teszi teljesen áttekinthetővé a kötetet. A sűrű lábjegyzetek ugyanezt a célt szolgálják: teremtsék meg a kohéziót a fejezetek közt, illetve utaljanak a munka azon részére, ahol a téma bővebb kifejtése olvasható. A fent hivatkozott szubjektivitás talán megengedi, hogy emiatt az izgalmas oda-vissza utaló, a köteteket átszövő átjárhatóság miatt a posztmodern regény szerkezetéhez hasonlítsam a munkát. Az érdekesnek talált – nem egyszerűen valóban regényesen izgalmas – szálát úgy lehet akár ezer(!) oldallal később fölvenni, hogy az előre és visszautalások hálója végig átlátható marad. Példaként említem, hogy a bevezetőben említett Szabó Imre-portré mellett, róla a kötetben több mint hetven másik helyen lehet hosszabban-rövidebben olvasni. Ez a szerkezet teszi könnyen használhatóvá a két vaskos kötetet.

Ha a recenzió egyfajta válasz a megjelenő munkára, úgy most erre a választ, a kiváltott visszhangot vizsgálom röviden meg. A mű 2006 telén jelent meg, így az első ismertetésekre csak a következő esztendőben került sor. A 2007 márciusában megjelenő Kommentárban (2007/2.) Papp István méltatja azt a munkát, melyet a harminckét, zömmel fiatal szerző koordinálása jelentett, és megállapítja, hogy olyan „műhelyről” van ez esetben szó, amelyben a különböző szakterületek eltérő karakterű képviselői sikeresen védtek ki az unalmasság veszélyével járó ismétlések csapdáját, és sikeresen teljesítették az ilyenkor szükséges egyenletes színvonal követelményét is. Papp Nagy Áron Budapest vallásföldrajzáról szóló tanulmányát emeli még ki, amely úttörő jellegű, „hiszen a négy nagy (római katolikus, izraelita, református, evangélikus) budapesti felekezet számarányának alakulását elemezi 1813-tól 1949-ig, kiegészítve a 2001-es népszámlálás adataival.”³ Az ismertető, leíró részben Kiss Réka és Hatos Pál tanulmányait említi külön is Papp.

Kiss Rékának a közelmúlt feltárásáról szóló monografikus fejezetét szinte valamennyi recenzió külön is méltatja. Így a Kovács I. Gábor tollából a Korallban megjelent cikk is, mely a legterjedelmesebb az ismertetők között. Nem csak ismertető, hanem össze is foglalja a legfontosabb összeálló tanulságokat. Az egyiket a szociológus szerző úgy fogalmazza meg, hogy a „tanulmánykötet tanulsága szerint a magyar reformátusság entitása jelentős részben budapesti impulzusokra, a nagyvárosi problémákra adott válaszok nyomán kapott újabb mintázatokat”. Többek közt Kovács I. Gábor írása

kapcsán visszaigazolva látom a korábban a portré műfajára tett megjegyzésem, miszerint ez egy izgalmas, és hiánypótló része ennek a vállalkozásnak.

A sorban a Vigilia 2007/10-es számában Rónay László írása következett. A katolikus felekezethez kötődő folyóirat ismertetése nagyon fontos mérföldköve a kiadványról folyó diskurzusnak, hiszen a katolikus-protestáns dinamika végigvonul a munkán. Rónay megértő, elismerő ismertetése komoly esélyt rejt magában arra, hogy a munka felekezeti tanulságai is fókuszba kerülhessenek. Érdekesnek találok a Prohászka és Ravasz belmissziói tanulságaiban párhuzamot vonó gondolatsort, illetve az ebből kibontott, az ökumené felé mutató irányt. Rónay László záró soraiiban úgy fogalmaz, hogy általában a magyar történelem megértését mélyíti el a vállalkozás.

A Kortárs 2008/4, áprilisi számában Tőkéczi László ismertetése, ajánlása olvasható. Ez az írás azért is fontos, mert Tőkéczi László nemrégiben vette át az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékének vezetését, amely tanszék a Papp István által említett műhely középpontja. Ennek megfelelően Tőkéczi írása leginkább „továbbgondoló”. Új szempontot vet fel például akkor, amikor azt hangsúlyozza, hogy a mai főváros területét vizsgálva felfedezhető a reformáció első századától számított folytonosság is – habár a tanulmányokban a hangsúly épp ennek az ellenkezőjén van, miszerint 1781-ig, a türelmi rendeletig nem szerezhették Pesten és Budán tulajdont református –, hiszen Óbudán, Rákospalotán és Rákoscsabán még az ellenreformáció idejében is élő gyülekezet volt.

Egészen mai üzenetet fogalmaz meg Tőkéczi, amikor azt írja, hogy a budapesti reformátusság sok szempontú bemutatása arra is tanít, hogy az emberi életet egyre inkább átható uniformizáló materializmussal szemben van lelki ellenszer! Egy nem ellenséges politikai világban óriási szervező- és hatóerőt jelent az evangélium.⁴ Ugyanakkor ez a cikk az, amelyik az egész modernkori reformátusság és történetiség egyik nagy sztereotípiáját is nyíltan bizonyítottnak látja, miszerint „elfogulatlanul olvasva világosan látszik az a nagy szerep, amely arányszámon felüli szellemi-kulturális hatást kölcsönzött a magyar reformátusságnak még egy olyan településen is, ahol mindig – bár állandóan növekvő létszámmal – kisebbségben s gyenge infrastruktúrával élt.”⁵

Az ismertetők sorát Imre László cikke zárja a Hítel 2008. júliusi számában. Imre is inkább értelmez, egy eszmetörténeti háttér elé állítja a munkát és ezzel együtt ismerteti, bírálja. Ebben több határozott kijelentést is tesz, olyanokat, amelyek – véleményem szerint – nem minden tekintetben felelnek meg a kötet alapvonalának.

3 Papp István: Pesti reformátusok. In: Kommentár 2007/2 114.

4 <http://www.kortaronline.hu/0804/tokeczki.htm>

5 <http://www.kortaronline.hu/0804/tokeczki.htm>

Így hangsúlyosan azt a képletet állítja föl, miszerint amíg a XIX. század derekán, vége felé a magyar irodalomban a református elem egyértelműen sikeres (Jókai, Arany, Kemény, Gyulai Pál, Arany László), addig a politikai szerephez jutás ambivalens eredményekhez vezetett. A politika- és eszmetörténeti mérleg egyik serpenyőjébe ugyan belekerül Tisza Kálmán, akivel elsőként kálvinista köznemes lett a magyar miniszterelnök, s aztán fia, István, aki 1916-ban IV. Károly fejére az esztergomi hercegprímással együtt hithű református miniszterelnökként tette fel a koronát a budavári ünnepségen, sőt a politikai emancipáció csúcspontjaként említi a szerző azt is, hogy Horthy Miklós kormányzóval a király helyére is kálvinista magyar kerül államfő gyanánt. A másik serpenyőbe azonban Ady kívülállósága, a Nyugat értelmezhetetlensége református szempontból, valamint az a szerző szerint eszmetörténeti lépéstévesztés kerül, amely szerint a reformátusság „elmaradt attól a nagy hivatástól, hogy egy felgyorsult világban a nagy, új áramlatok (pl. a *szocializmus* – kiemelés N. Zs.) vitapartnere legyen.”⁶ A szerinte a szárszói találkozókban megnyíló esélyeket a történelem elsöpörte, azokat lehetetlen volt kiaknázni. A vállalkozás kapcsán ezekre a gondolatokra azért kívánom fel-

hívni a figyelmet, mert igen sarkosak. Hogy egyértelműen fogalmazzak: munkánkkal éppen az ilyen fölvetéseket igyekeztünk finomítani. Az ezeröttszáz oldalt meghaladó két kötet árnyaltságát tekintve nagy kihívásnak tartom a diskurzusban ezt a síkot fölvetni.

Érdekesnek találom, hogy Imre László hangsúlyosan említi problémaként a magyarság többfelekezetiességét. Egyenrangú gondolatként jelenik meg nála a protestantizmus–katolicizmus ellentét mint megtartó és mint káros, megosztó dinamika. Ettől a kérdésfölvetéstől ismertetése élénk és izgalmas lesz. Szinte vitaindítónak hat. És ő az, aki a legátfogóbb elismerést fogalmazta meg a kötetekről: „A Kósa László által szerkesztett, roppant értékű munka nemcsak az elmúlt évtizedek legjelentősebb szociológiai, művelődéstörténeti felekezettörténeti vállalkozása, hanem alighanem szélesebb körben is egyedülálló vállalkozás.”⁷

Zárásként és az ügy érdemét tekintve nagy várakozással tekintek az elé a diskurzus elé, amely az elmúlt másfél esztendőben épp csak elkezdődött.

6 Imre László: Reformátusok Budapesten. Kósa László és munkatársai két kötetéről. In: Hítel 2008/7 123.

7 Uo.: 125.

SZÉKELYHIDI ÁGOSTON Bibliáink és örökségeink

Magyar írástudónak csodálattal és alázattal illik forgatnia Károli Gáspár anyanyelvű Bibliáját. Ez lett a történelmi magyar Biblia. Ő maga a művét 1590-ben így nevezte meg: „Szent Biblia azaz: Istennek Ó és Új Testamentumában foglaltatott egész szent Írás – magyar nyelvre fordította Károli Gáspár”. Három évig készült ez az első teljes fordítás Göncön, a református prédikátor író házában, majd a közeli vizsolyi nyomdában bocsátották útra.

Gönc és Vizsoly, vagyis Felső-Magyarország térségében helyezhetjük el a magyar nyelv és irodalom korszaknyitó remekének keletkezését. Ezen a honfoglalás kori tájon érlelődött és csiszolódt a magyar Biblia nyelve, Felső-Magyarország északkeleti nyelvváltozata. Károli Gáspár népéhez hű magyarként és korszerű európai képzésű tudósként merített belőle. Brassói és wittenbergi egyetemi tanulmányok, továbbá héber, görög, latin és német nyelvismeret alapján határozta el: „Éltünk, amennyire lehetett, tiszta igaz magyar szóval... Az magyar nyelv szólásának módját követtük”. Így hát végül ebből az ősi népi nyelvi örökségből bontakoztatta ki az egységes nemzeti nyelvet.

De maradjunk még az 1590-es és a korábbi évek Tisza–Bodrog–Hernád–Sajó–Boldva folyóközében. A korszak legnagyobb költője, Balassi Bálint 1591–92-ben Tokajban élt. Akkor épp a *Valami új versek* ciklus darabjain dolgozhatott, ezeken a nyelvileg és formailag tökéletes búcsúzó költeményeken, köztük istenes vallo-másain. Gönc és Vizsoly szomszédságában talán eljutott hozzá a friss magyar Biblia. Talán Károli Gáspár is hírét vette Balassi Bálint közelségének. Mindenesetre ott és akkor együtt láttak napvilágot a magyar költői és elbeszélői nyelv addigi legmagasabb szintű és máig mintául szolgáló alkotásai.

Ezt a folyóközi vidéket tartják a *Halotti Beszéd és Könyörgés* nyelvi forrásának is. A Kárpát-medencei magyarságnak és a nyelvrokonoknak ez az első összefüggő írott szövege a Boldva-mente é-ző és i-ző nyelvjárásainak jegyeit hordozza. Okkal feltételezhetjük, hogy az eredeti keresztény latin szertartási elemekből az 1180 és 1203 között működő boldvai bencés monostor írástudó szerzetese formált magyar temetési beszédet, ütemes tagolású, komor szépségű irodalmi művet.

Magyarországon a Biblia évét azok az egyházak hirdették meg, amelyekhez a nyugati kereszténység felvételétől az említett előzmény és kiteljesedés kötődik. A katolikus és a protestáns intézmények vallási szándéka szel-

lemi, nyelvi, irodalmi, nemzeti örökségünk ezen körének világi megmutatására és megbecsülésére is figyelmeztet.

Sokan vállalják, vállaljuk jó szívvel a magyar nemzeti önazonosság teljes nyelvi, irodalmi, szellemi, közösségi hagyományát, ennek ápolását és megújítását. Összességében nemzeti értékanyagománnyól van itt szó. A Biblia évében épp ebben a keretben bizonyosodott be, hogy a magyar nemzeti értékanyagománny milyen gazdag forrásból táplálkozott, és milyen bőségesen gazdagította környezetét. Magyarság és európaiság egybeforrását követhetjük így nyomon.

Géza nagyfejedelmünk megkeresztelkedésétől, 972-től a magyarság az európai politikai tér mellett az európai kulturális tér részévé is vált. Ez a kulturális tér sajátos népi és nemzeti kultúrák, bennük régebbi és újabb vallások együtt élését és kölcsönhatását foglalta magába. A zsidó–keresztény Biblia gyűjtő és kisugárzó szerepe ugyan korábbról és távolabbról indult, Európában azonban Jézus Krisztus fellépésével érvényesült mind erősebben, mélyebben. Közel-keleti alapjaira itt épültek rá európai görög, római és középkori francia, német, holland, spanyol, angol, cseh, lengyel, magyar rétegek. Ennek a zsidó–keresztény Bibliának, az egyistenhit és a szentháromság hit ezen foglalatának hatása az utóbbi két évezred alatt belső vallási és egyházi ütközések árán alakult ki. Majd aztán egyéni és közösségi önazonosságteremtő tartalma és képessége lett az, ami ezeken túlemelkedve emberileg és történelmileg páratlan kisugárzással ruházta fel. Híveit és tagadóit egyként ez az önazonosságteremtő tartalom és képesség élteti és mozgatja.

Itt azonban megállunk. Hatás és befogadás dolgában a döntés az érintett egyénekre és közösségekre tartozik. Különböző kötődéseket vagy elutasításokat ebben itt méltánytalan volna megítélni. Személyes meggyőződéseket sem helyezhetünk az egyetemes magyar irodalom létező értékrendjeinek képviselője elé. Méltatni azt érdemes, hogy a zsidó–keresztény Biblia a nyugati kereszténység keretében Magyarországon milyen gyűjtő és kisugárzó erővel támogatta nagy alkotók nagy irodalmi alkotásait, és ezek az alkotások milyen önálló értékkel emelkedtek. Tegyük hozzá, hogy esetünkben, az 1590-es években mindez az európai és a magyar reneszánsz világában érvényesült.

Elsősorban persze Károli Gáspár magyar Bibliájának önálló nyelvi és irodalmi értékeit méltatjuk. Sajátos nemzeti viszonyaink között azonban az alkotói magatartás is megkülönböztetett tiszteletet érdemel. Károli Gáspár ahhoz az értelmiségi csoporthoz tartozott, amely az 1526-os mohácsi vész, a magyar állam 1541-es széthullása, a török hódítás terjeszkedése után vállalt nyílt közfelelősséget. Idegen birodalmi szorításban és

folytonos fegyveres veszélyben szolgálták a népi és nemzeti közösséget tudatosítással, bátorítással, lelki és szellemi támasszal. A feladatot a követelmény és a kötelesség szabta meg.

Nyelvteremtésben, irodalomban, hitterjesztésben, tanításban, nyomdászatban, közéletben együtt tevékenykedő személyiségként emlékezünk és emlékeztetünk Károli Gáspár jeles társaira is: Batizi Andrásra, Beniczédi Székely Istvánra, Dévai Bíró Mátyásra, Ilosvai Selymes Péterre, Komjáthy Benedekre, Mankoviti Bálintra, Mélius Juhász Péterre, Miskolci Csulyak Istvánra, Pesti Mizsér Gáborra, Renius Györgyre, Siklósi Mihályra, Szenczi

Molnár Albertre, Szkárosi Horvát Andrásra, Sztárai Mihályra, Tardi Györgyre. Gondolatban rajzoljuk meg ennek a közfelelősséget vállaló értelmiségi alkotói magatartásnak a térképét is, Felső-Magyarország akkori szellemi műhelyeivel és közösségi védelmi erősségeivel. Hosszú sor ez is: Abaújszántó, Abaújvár, Bodrogkeresztúr, Boldogkő, Boldva, Edelény, Diósgyőr, Gönc, Kassa, Lócse, Mád, Mezőkövesd, Miskolc, Monok, Olaszliszka, Ónod, Putnok, Rozsnyó, Rudabánya, Sajószentpéter, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szendrő, Szerencs, Szikszó, Tállya, Telkibánya, Tokaj, Vizsoly.

Hogy is vallott erről Károli Gáspár? Főműve, a magyar Biblia háromezer oldalnyi kézírata „nagy fáradtsággal, testi töredelemmel és buzgóságos szeretettel” készült. Ez a szeretet és áldozatosság indította őt és társait, az 1526 utáni magyar értelmiségi csoportot a még fontosabb feladatra is, az ország és a nemzet megmentésére, megtartására. Felelősségtudatuk és közösségvállalásuk példáját nem egyszer épp a zsidó–keresztény Bibliában találták meg. Kevéssel 1526 után, 1538-ban a krakkói nyomda adta ki Farkas András abaúji-zempléni református prédikátor szerző verses krónikáját a szétzórattott és „megváltásra várakozó” zsidó és magyar nép sorsának hasonlóságáról.

Ez a felismerés szellemi és irodalmi hagyományt teremtett. Hitterjesztő beszédek, bibliai részfordítások, istenes zsoltárok, világi történelmi és politikai vitairatok, honvédő felhívások szóltak a magyarságra mért megpróbáltatásról, kifejezve ugyanakkor a sorssal szem-

benező és a közösséget cselekvésre buzdító prédikatori, szellemi, közéleti értelmiségi magatartást is. A magyar Biblia keletkezésének évtizedeiben járunk. Ezek az évtizedek aztán Bocskai István győztes szabadságharcába torkollottak. Bocskai Istvánt 1605-ben Szerencsen választották Erdély és Magyarország fejedelmévé,

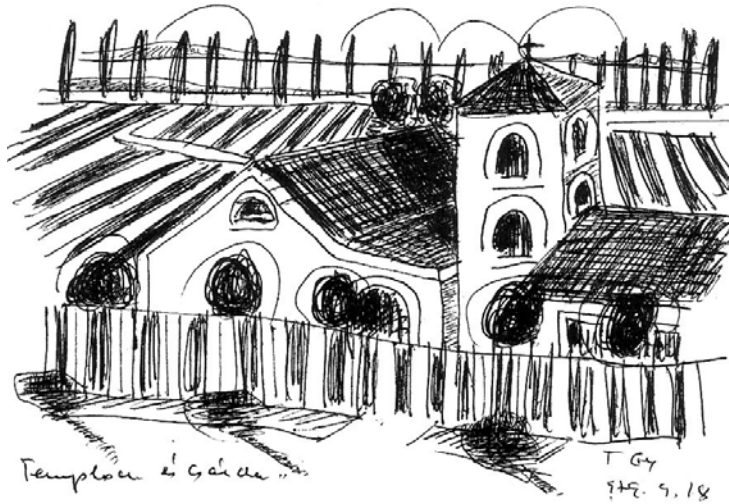
1606-ban pedig Tokaj várurává tették meg. A folyamatok az akkori Felső-Magyarországon így értek össze.

Ország és nemzet szétszakítása majd 1920-ban ismétlődött meg, immár végzetesen. A feladatok is megismétlődtek, a példák is feléledtek. Erdély és a magyarság Trianon kori, legújabbkori prédiká-

tora, az akadémikus műépítész, író, politikus Kós Károly bizony Károli Gáspár magyar Bibliájához nyúlt vissza. Kiáltványa és cselekvési terve címében és jelmondatában Károli Gáspár nyelvén János próféta bizonyágtételét idézte: „Én kiáltó szó vagyok a pusztában”. Kós Károly történelmi léptékű műve, a Kiáltó Szó 1921-ben jelent meg. De az emberi, szellemi, nemzeti közösségek mindenkori rombolása ellen tiltakozó kiáltó szó azóta is hallatszik, és úgy hallatszik, ahogy Károli Gáspár 1590-ben írásba tette.

Hatalmas teret és időt fognak át a zsidó–keresztény Bibliához és a magyar Bibliához kötődő események és folyamatok. Bibliáinknak és örökségeinknek ezt a körét emberi és szellemi értékek keletkezése, hatása, önállósulása, megújulása teszi maradandóvá. Bibliáink és emberi, szellemi, nyelvi, irodalmi közösségi örökségeink ezáltal az értékek legtágasabb körében foglalnak helyet. Furcsálljuk és fájjaljuk hát, hogy a zsidó–keresztény Bibliát és a magyar Bibliát hivatalosan még nem fogadták be a Világörökségbe és a Magyar Örökségbe.

De megtehetjük, és tegyük is meg, hogy a Biblia évnek tanulságául és zárásául az első teljes magyar Bibliafordítást jelképesen a Magyar Örökség részévé nyilvánítjuk. Reméljük, ez ajánlásnak tekinthető. Károli Gáspár alkotói munkásságának és magatartásának példája, az utódokra hagyományozott magyar Biblia történelmi értéke nem maradhat a legmagasabb nemzeti elismerés nélkül. Végtere is a nemzeti arculat nem kevés meghatározó vonását a magyar Biblia formálta ki.

VASY GÉZA Bírāja a létező jelennek

Babits Mihály új szobránál

Az ünnepi alkalmak, amilyen egy születési évforduló, egy szobor felavatása, mindig lehetőséget kínálnak arra, hogy számot vessünk egy életművel. Ismerjük-e? Beépítettük-e gondolatvilágunkba? Ma már csak elvétve élhetnek olyanok, akik ismerhették Babits Mihályt, az irodalmi és etikai mércét jelentő művészt. S ha mi most, itt találkozhatnánk vele, tudnánk-e a szemébe nézni? S képesek leszünk-e, akár e szobor segítségével mélyebben megismerni ezt az életművet?

Azt tudjuk, hogy a huszadik század magyar szellemi életében s azon belül irodalmában nagyszerű korszakokat sorolhatunk fel. Legelőször a századelőt. 2008-ban ünnepeltük, egész évben, hogy éppen száz éve indult a *Nyugat* című folyóirat, amelynek meghatározó szerepe volt a szemléleti és esztétikai megújulásban. Nem egynéhány író és esztéta tömörült e lap köré, hanem egész serege az alkotó embereknek. Gondoljunk bele, hogy csak a *Nyugat* első nemzedékének olyan írói voltak, mint Ady Endre, Babits Mihály, Füst Milán, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond. Mindegyikük megérdemelte volna akár a Nobel-díjat is.

Ennek az irodalmi áramlatnak volt egyik meghatározó embere Babits Mihály, aki százhuszonöt éve született Szekszárdon, s aki éppen száz éve tűnt fel verseivel az 1908 szeptemberében Nagyváradon megjelent *Holnap*-antológiában, majd a november közepi *Nyugat*-

számban. 1941 nyaráig, még halálos betegen is dolgozott. A nyilvánosság előtt tehát éppen egyharmad évszázad adatott meg számára. Krisztusi életidő ez, szenvedésekkel, felismerésekkel és tanításokkal teljes. Babits Mihály emberként és művészként egyaránt példa lehet számunkra. Nem a tökéletességével, hiszen tökéletes ember nem létezik, hanem az igazságra és a szépségre való törekvésében.

Nagyon sokan hasonlították őt össze Ady Endrével, többnyire ellentétbe állítva vele, s leminősítésre keresve módot. Pedig Ady a kortárs költők közül egyedül Babitsot ismerte el magával egyenrangúnak. Bár más és más művészi utakon jártak, kölcsönösen becsülték egymást. Szép és emlékezetes példája ennek az a fotósorozat, amelyet Ady javaslatára 1917-ben Székely Aladár készített ketjükéről. Az egyiken barátságosan egymáshoz hajolnak egy *Biblia* fölött. A lényegi egyetértés, a sorsazonosság szimbolikus kifejezése ez.

Sokszor leírták, komoly tudósok is az 1945 utáni évtizedekben, hogy Ady Endre igazi folytatója József Attila. Feltételeztek egy Petőfi–Ady–József Attila nevével fémjelezhető magyar költészeti fővonalat. Csúpan annyi jogosultsága lehetett ennek, hogy ezeknél a költőknél pályájuk egyes szakaszaiban erőteljesebben van jelen a közvetlenebb agitatív-politikai közlésmód. Ha ezzel szemben felállítanánk egy Vörösmarty–Arany–Babits–Szabó Lőrinc–Weöres Sándor fővonalat, ugyanúgy torzítanánk, hiszen ők sem, egyikük sem volt költőként

közömbös a magyarság és az emberiség társadalmi gondjai iránt. Más és másfajta alkatok voltak, más típusú költők, de mindannyian testvérek a klasszikus magyar költészetben.

A művészek sorsa sokszor a meg nem értés, a véletlen vagy szándékos félreértés, az ellenséges indulatosság. Babits Mihály élete során számos támadásban részesült. Mondhatni, hogy egyik rendszernek sem volt igazán kegyeltje. S nem írói tehetségét kérdőjelezte meg a politika, hanem világszemléletét, s éppen azért támadták, mert nagy esztétikai erővel, tehát hatásosan fejezte ki magát. Elítélte az I. világháború vérontását, ezért a tanári pályára alkalmatlannak találták. Professzor lett a Tanácsköztársaság idején, ezért a kommunisták hívének minősült. A katolikusságát megvalló, klasszikus polgári liberalizmus álláspontját képviselte következetesen, tehát a konszolidálódott Horthy-korszaknak sem válhatott kedvencévé. S mivel minden idegszálával, minden megszólalásával polgár volt, a bolsevizmus már 1945 tavaszán elítélte életművét, amelyet az ötvenes években nemkívánatosnak tartottak. S még később is szembeállították az „esztéta” korlátozottságát a „forradalmár” következetességgel.

Babits Mihály munkásságának esztétikai és etikai hatása azonban mindvégig megmutatkozott a kortárs irodalomban. Sokaknak vált mestérévé. Voltak az irodalomban is bírálói, voltak ellenségei, főként attól kezdve, hogy a *Nyugat* szerkesztése mellett a Baumgarten-alapítvány kuratóriumának is vezetője lett. De mindenki tanulhatott tőle, s tanult is. A húszas-harmincas-negyvenes évek pályakezdői szinte mind jártak Babits Mihály író-egyetemére. A szerencsésebbek közvetlenül, mint Szabó Lőrinc, Németh László vagy Illyés Gyula, a náluk fiatalabbak jel-

Elhangzott 2008. november 26-án a költő szobrának avatásakor Budán, a Vérmezőn

képesen, mint az újholdasok. Egy jelentős alkotó esetében természetes, hogy többféle irányzatra képes hatni. Az már kevésbé, ha ez az alkotó, ez a tanár mindvégig nyitott tanítványai, az újabb nemzedékek teljesítménye iránt, s maga is tanul tőlük. Hatott rá az új népiesség, az új klasszicizmus. Lírája egyszerűsödött és klasszicizálódott, s egyre inkább nemzeti költővé vált. Hangsúlyozom ezt, mert vele kapcsolatban nem szokás ezt a kifejezést használni. Nemzeti költő az, aki a maga korában következetesen megragadja és kifejezi nemzete lét- és sorsproblémáit. Babits Mihály ezt tette. Legnagyobb erővel bizonyára lírájában és esszéiben. De helytelen lenne hallgatni regényeiről vagy akár műfordításairól, amelyekkel ugyancsak látókörünket tágította. S különösen fontos szerkesztői munkája is. 1919-től – különböző társakkal – meghatározó a szerepe a *Nyugat* irányításában. S egyre betegebben

megtalálta e munkában a segítséget, majd a méltó utódot Illyés Gyulában, aki, miután Babits halálával a lapengedély megszűnt, s a megújítást nem engedélyezték, Magyar Csillag néven folytatta elődjének munkáját, a lap köré gyűjtve a második világháborús évek íróit.

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóját, a centenárium idejét Babits-reneszánsznak nevezhetjük. Életműve végérvényesen klasszikusnak bizonyult, s fellendültek a vele kapcsolatos kutatások, amelyek azóta is eredményesek. A középiskolai irodalomtanítás érettségi követelményei szerint mindössze hat alkotót kell az életmű szintjén ismerni, s ezek egyike Babits Mihály. Látszólag tehát minden rendben van. De csupán látszólag. A posztmodern ideológiája és irodalomszemlélete a klasszikus magyar irodalmi hagyomány egészét kérdésessé tette. Különösen olyan alkotókat, mint Babits Mihály

is, aki hitt az örök értékekben, a célelvűségben, az egyetemességben és a nemzetben, az emberiségben és az egyénben, az etikum és az esztétikum összetartozásában. Magyarországon a posztmodern egyedül önmagát tekintette érvényes tendenciának. Az irodalmi irányzat már a múlté, de ideológiája még mindig hat. S nem cselekvésre sarkall, de lemondásra, beletörődésre. Babits Mihály életműve időszerűbb tehát, mint korábban. Bírálja a létező jelennek, és hirdetője az örök emberi törvényeknek. Ez az új szobor, Marton László szobrászművész alkotása, annak a helyszínnek a vonzaskörében áll, ahol Babits élete utolsó évtizedét töltötte. A gondokkal terhelt, idősödő s tapasztalt férfit ábrázolja, aki törekeny alakjával, esendőségében is vállalja a rámért isteni feladatot: az ő Ninivéjét, Magyarországot szeretné átmenékiteni a jövőbe: a magyarban az embert, s az emberben a magyart.

(Oláh Mátyás László felvétele)

Ahol a talpunkat a földre tettük

Takáts Gyula vallomása

Ezt a beszélgetést, amely mintegy hat esztendővel ezelőtt, a Somogyiak Baráti Körének nyilvánossága előtt zajlott le, most a költő halálának pillanata teszi keserűen időszerűvé. Nem igazi interjú tehát, nem érinti, mert nem is érinthette a költői lételem belső dimenzióit, amelyeket egy négyszemközti eszmecsere esetleg feltárhatott volna. A kiegészítő beszélgetést a századik születésnapra tartogattam, mert meg voltam győződve róla, hogy Takáts Gyula száz évig él. Megéli a somogyi száz év magányt. Most ez a bizonyosság szertefoszlott. A költői vallomás kiegészíthetetlen dokumentummá vált, a további halogatásra nincs lehetőség. A szokásos nyilvános nyilatkozatokkal szemben a költő itt jóval bensőségesebb hangot üt meg, hiszen nem a gyanakvásra érdemes nagy nyilvánosság előtt szólalt meg, hanem övéi körében. A somogyiság erős, a régi családi összetartozásra emlékeztető kötelék. Magam korán elszakadtam ettől a világtól, így a félig kívülálló szemszögéből tettem fel kérdéseimet.

– 1971-ben, amikor első verseskötetem megjelent, Fodor András levélben somogyi költőként üdvözölt. Meglepődtem. Mert már akkor is meg voltam győződve róla, hogy a költészet terepén bóklászók közül sokan származunk ugyan Somogyból, Fodor András, Bertók László, Veress Miklós, Papp Árpád és mások, de somogyi költő csak egy van. Takáts Gyula. Ő Somogy lelke. Ő az, aki ahhoz a világhoz, amit mi elhagytunk, hű maradt, individuális és közösségi, de mindenekelett nyelvi reflexeit megőrizte. Sokan a szülőföldhöz való ragaszkodást provincializmusnak tartják. Okatlanul, amit Takáts Gyula életműve is bizonyít. Ő a pillanatot, akár a szitakötő röptét is a mindenséget teremtő akarat távlatából szemléli. A részletekhez való ragaszkodása Joyce Dublin-hűségéhez hasonlóan ezoterikus hajlamából fakad. Őt is elsősorban a szavak íze, illata, egymáshoz való viszonya ejtette rabul, de e

káprázat hitelül, jól tudta, senki máshoz nem fordulhat, csupán a szülőföldhöz. Kedves Gyula bátyám, mindezt előre bocsátva, hadd kérdezzem meg tőled, mit jelent számodra az eredet, költői világké-

Csóóri Sándorral (1994)

pedet, lelkialkotodat milyen mértékben határozta meg?

– Kedves somogyiak, itt van előttünk a kérdés, miért ragaszkodunk annyira Somogyhoz? Azt lehetne mondani, ez a ragaszkodás a legtermészetesebb érzés, hiszen egész életünk legnagyobb hatással az a terület van, ahol a talpunkat a földre tettük, ahol megismertük az anyanyelvet, ha motyogva is, és ahol megismertük az írást, nem a művészi írást, hanem egyszerűen a szépírást. Engem Somogy azért fogott meg, mert vizuális természetű ember vagyok. Szeretek mindent megnézni, mégpedig nem csak kívülről, hanem belülről is. Ami előttünk van, az mind rejtett, és jellel rendelkezik. Esmélésem azzal kezdődött, hogy ceruzát kértem. Még nem tudtam kimondani a ceruza szót, azt mondtam, hogy cezulát kérek, azért, hogy valamit leírjak. A szülőházam és a szülőházam is szép környezetben volt, így én a szépet nem fogalmi úton tanultam, hanem a szemem által tapasztaltam. A szülőházam Tabon egy dombon állt, a későbbi házuk meg Kaposváron, az Iszák-dombon. Itt egy pávakakast csodáltam meg. Olyan szépnek találtam, hogy azt hittem, nem is e világból való. Édesapám el is tette azt a rajzot, amit gyerekkoromban a páváról készítettem. Szülőföldemet így éreztem. Nézzük, hogyan is léptem tovább. Öreganyám sok nyelvet beszélt, állítólag kilencet, mások azt mondják, csak hatot. A Szudéta-vidékről, Morvaországból való volt. Csodálatos tájakról mesélt. És az a szépség, amelyről tőle hallottam, a viszontláthatatlannak tetsző régmúlt, egyszer csak megjelent előttem valóságosan is. Azért, mert a 44-es ezredet, a somogyi „rossebb bakákat” áthelyezték Reisenbrückbe. Velük együtt

ment édesapám, és vele én is, a három-négy éves gyerek, a csapatnak a kölke. És megismertem egy egészen más világot. A szép odahaza azért volt szép, mert meghitt volt, itt pedig azért, mert idegen. A tabi falusi házból egy szép cseh palotába kerültünk, annak az emeletén laktunk. És akkor egyszer csak összedőlt minden szépség körülöttem. 1914-ben megindult a háború. Jel-szavak hangzottak Somogy utcáin is: Éljen a háború! Meghalt a Jóska! (Ferenc József ugyebár, nem mondták, hogy császár.) És hirtelen összedőlt nem csak a monarchia, az egész világ. Amikor hazajöttem, vissza Tabra, már nem találtam meg a régi szépet, csak a háborút. Az első elemiben azt vettem észre, ugyanaz folytatódik, ami a felnőttek között. A kisgyerekeket megpálcázták, megverték. Itt is az erősebb győzött függetlenül attól, igaza volt-e, vagy sem. Akkor alakult ki bennem a lázadás minden ellen. Fölmondtam a szolgálatot, nem mentem iskolába, úgy köllött elvinni, de megszöktem. Megpróbáltam olyan világot teremteni

magamban, amelyben erőszak és lázadás nem létezik. Amikor elsökttem hazulról, a természetbe menekültem. Itt senki sem dirigált. Én dirigáltam magamnak. A legnagyobb élményem a lényem teljességét befogadó és elfogadó természet volt. A könyvek helyett a természet könyvtárát kezdtem olvasgatni. Ezt megsínylette a bizonyítványom. Édesapám szerencsére nem sokat törődött vele. Eltette a rajzaimat, amelyek között az előbb említett páva mellett megjelent krokodil formájában az erőszak. Az iskolában azt kaptuk feladatul, hogy mindenki rajzoljon valamilyen állatot. Én

a lusta és a mindenki által utált krokodilt rajzoltam meg. És ismét kiderült, hogy az emberekben nem bízhatom. A tanítóm első szava az volt, te csalsz, ezt nem te rajzoltad. Kimentem a táblához, és elkezdtem rajzolni a krokodilt, az osztály néma csendben figyelt, de még a tanárt is meglepte, hogy egy freskó méretű

Szabó Lőrincsel 1937-ben

nagy kép jelent meg a táblán, amely bizonyította, hogy ez az ember nem hazudik, hanem alkot. Az alkotás élménye és ez a hangulat sokáig megmaradt bennem. Aztán az a boldog érzés, hogy valamit cselekszem, ami megértésre talál, egyszerre megszűnt. Súlyos mellhártyagyulladás kaptam, a természet magányából a betegségnek és a halálnak a magányába kerültem. Ez az élmény nagy hatással volt rám. Az előbb azt mondtam, hogy a természet könyvtárából tanultam, most, a betegség hatására, mivel magatehetetlen voltomban könyveket raktak körém, rákényszerültem arra,

hogy a könyvekből is tanuljak. És ekkor került elém a vers. Gimnazista koromban nagy divat volt versben beszélni, az én padomra is például az volt ráírva: Itten e padban Vágó és Orgellala ültek, köztük a harmadikul Zsagorák ült vala még. Tehát a hexametert is megcsinálták. Ez a divat rám is hatott. Berzsenyit kezdtem olvasni.

Berzsenyit olvasva a látomások, a magány vonzásában különös képsorozat indult el bennem. Nemcsak Berzsenyi Dánielnek, hanem magának a klasszikus költészetnek is a barátja lettem. Erre az útra aztán én is ráléptem. Verseket írtam. Verseimet először Kaposváron közölték, aztán a legjobb fővárosi lapok is. Végül vagy harminc kötetem jelent meg. Erről meg inkább hallgassak, és ne beszéljek.

– Az első rajzaidról, a páváról, a krokodilról aprólékosan beszámoltál, az első versedről azonban nem.

– Az első versem sajnós, de mivel somogyiak vagyunk, nem sajnós, tájvers volt. Arra a ritmusra írtam, ahogyan Naggyán-

mocsoládkarádtabsiófok felé ment a vonat, és zörgött és dohogott. Ez a vers, meg a következők a kortársaim között sikert arattak. De a versekről szólva térjünk vissza a képhez. Annak idején Berzsenyiben a képek, a látomások ragadtak meg. Ezzel kapcsolatban hadd idézzek föl egy történetet. A szüleimmel egy állatorvos lakásán vendégeskedtünk, a szalon falán megláttam egy képet, amelyik megszólított. Nyelve egészen elütött a társalkodás nyelvétől. Ez a nyelv már nem könyvekről oktatott engem, hanem képekről. És ez sem véletlen, ha belegondolok. Somogy képzőművészeti

hagyatéka beláthatatlanul gazdag: Rippl-Rónai, Zichy Mihály, Iványi Grünwald, Martin Ferenc, Rudnay József, sorolhatnám tovább. Mindegyikük művét meghatározza a hely szelleme. Innen indultak. Itt állítottak ki szerény körülmények között, mondjuk, valamelyik szálloda tánctermeiben. A kaposvári közönség biztatása indította el, és kísérte őket pályájukon. Ezek a festők is Somogyban gyökereznek, de nem tájfestők, ahogyan én sem vagyok tájköltő, hiába mondják ezt rólam. Én a *van* láttam, de a *van* mögött láttam a *lelkét* is mindennek. Azt a néma lelket, amelynek nincs szája, hogy megszólaljon. Szerettem volna e néma léleknek kölcsön adni a szavaimat. Ez az én költészetem. A verseskötetemnek is az lett a címe: *Helyettük szóljal!* Megpróbáltam mindenki helyett, elsősorban az itt élők helyett szólni.

– *Költészetedben ott villózik a somogyi vízi világ. Kevesen tudják, ennek a világnak nemcsak megénekelője, tudós kutatója is voltál.*

Balatonparton

Kosztolányi Dezsőnek

*Cseresznyefa. Kezemre permetez sok fehér szírom,
és én játékosan a vízre hullatom.
S a kék vizen mint kék rizsbárka ring
a badacsonyi kőszállító hajó,
s fölöttünk halkan egy gém kering.
Zöld szittyó, színes vadkacsák.
A tóról halkkritmusú zenék,
mintha Po Csüi verset hallanék.
Szemközt az üvegégre karcsún
a Gulács finom ível,
mint kis Fuzsijáma, lila lepleivel.
Napalkonyán a tó Sárga Tenger.
S a pókháló, mint szűz japáni selyem
kopott ruhámra akad a kócsaglesen.
Fehér szirmok, sárga csodák,
fekete bárkák, bordó nádasok,
s az alkonyat rám úgy oson,
mint sárkányt leső gyerekre
egy kínai mese...*

– A Képzőművészeti Főiskolára akartam menni, de lekéstem a felvételit. Ennek következtében belepottyantam a pécsi egyetembe. Érdekeltek a természet-tudományok, a földrajz, a geológia, ebből doktoráltam, nem pedig költészetből. A doktori értekezésem témája a somogyi Nagyberék gazdaságföldrajza volt. Nem véletlenül. A Balaton partján laktunk. Az első versem is, amelyet Kosztolányinak ajánlottam, *Balatonparton* címmel jelent meg. Amikor elkezdtem dolgozni, és belementem ebbe a rettenetes nádasba, amely huszonkét kilométer hosszú és tizenkét kilométer széles, és amelyet a magyar

Feleségével, Szabó Ilonával, 1960-ban

földrajztudomány nem dolgozott föl, egy tiszteséges térképet sem készített róla, nem is készíthetett, mivel ez az ingovány egyik percben mocsár, másik percben nádas volt, szigetté vált, amely a következő percben elsüllyedt, tehát örök változásban élt. Megismertem egy olyan halászó, vadászó, pásztor társaságot, amely elütött minden más embertípustól. Az Alföldön például porban hajtották a marhát, itt a vízben, a berekben úszott a marha, és mögötte ment csónakon, nem ostorral, hanem bunkóval a pásztor. Olyan világ bontakozott ki előttem, amelyik csodálattal

töltött el. És erről a világról egy szó nem született a magyar irodalomban, egy kép nem a magyar képzőművészetben. Ennek az élménynek a hatására írtam meg a berki verseket. Ezáltal más lett a szókincsem, a képi világom, a gondolkodásom. Mondhatnám talán azt is, az én verseim találták meg, fődözték föl a berket.

– *A Waste Land, a Pusztaság, a Kiegyezett föld, T. S. Eliot elhíresült verse magyarul három változatban is megjelent, fordította Szabó Lőrinc, Vas István és Weöres Sándor is. A pusztulás, a széthullás e látomásos versét nagy empátiával fogadta be a magyar irodalom. A magyar Waste Land-ek című versed ugyancsak ennek az elioti látomásnak a variációja, de nem az európai civilizáció értékvesztéses, léha maszkabáljának részeként jelenik meg benne a magyar világ, ezt a pusztulást nem kíséri nagyzenekari csinnadratta. Tizenhetedik századi krónikásának egyszál citerahangja*

idézi fel ezt a látomást, amely egyszerre szociológiai láttelel is. Volt-e konkrét élmény, ami ennek a versnek a megírására ösztönzött?

– Ahogy jártam abban a csodálatos háromszögben a Dunántúl közepén, amely Tapolca, Keszthely, Győrök, Fonyód között terül el, nem láttam mást, mint a régi, szép pincéket sorozatban összedőlve, a pincék mögött a szőlővesszők elvadultak. Pusztulás, mindenhol csak a pusztulás bukkant elém. Úgy éreztem, itt egy magyar Szahara kezd kialakulni. És éppen itt, a világ egyik legszebb táján, amelyhez viszonyítva a görög és az itáliai táj is szegényesnek mondható. Jártam Görögországban, Itáliában, láttam nagyon szép fügefákat itt is, ott is, de akkorákat, mint amilyen a Bece-hegyen nő, sehol sem láttam. Itt vettem egy szőlőt, méghozzá azért vettem, hogy ne csak verset írjak papírra, hanem a mézsköre is írjak valamit, méghozzá szőlővesszővel. Sikerült is nagyon szép szőlőt teremtenem, pár év múlva már tizenöt-tizenhat hektoliter borom termett. Volt olyan év, hogy a présházamat huszonkét költő is meglátogatta. Bece-hegyi teraszomról nemcsak a szigligeti ludak közé láttam, de a szigligeti költők közé is. No, mármint visszatérve a versre, azt azért ajánlottam T. S. Eliotnak, mert a téma rokon, de az én versemnek semmi köze sincs az övéhez. Ahhoz az értelmetlen pusztuláshoz van csak, amit én itt, ezen a gyönyörű dunántúli tájon tapasztaltam, és nem tudtam megérteni.

– Pécssett jártál egyetemre Tatay Sándorral, Weöres Sándorral együtt.

– Utólag belegondolva azt kell mondanom, talán szerencse, hogy nem kerültem a Képzőművészeti Főiskolára. Tudtam én rajzolni. Úgy rajzoltam, ahogyan láttam, ahogyan megszoktam, és nem térített el ettől

a tudástól senki. Pécssett belecsöppentem az egyetem világába. Hallottam, hogy van ott egy költő, akinek a verseit szoktam olvasgatni, Weöres Sándor. Egyszer megyek az utcán, és hallom, hogy azt ordítja egy fiatal diák: Tatay Sándor, Tatay

Fakutyán, fényben

*Egy gitárnyakú, nagy barát
repült a malmos völgyön át,
mezíten lábbal, hosszú karral.
Olyan volt, mint kopasztott angyal.
A dermedt láb aranylő bolyhai
csillogtak, mint a kis-kacsák
pihétől sárga könnyű tollai.
S kezében volt a száraz ág,
amelyre mind a vadgalamb
leszállhatott – ha kedve hozta volna –,
de ő csak szállt az égi porba.
A nagy kerék alatt a molnár
a pengő égre bámult.
Szeme kiállt a koponyából.
Piros száján a mosolya
világított, akár a réten
a sás szokott a nádból,
mikor a könnyű nyárfacsónak
kendert szállít a békés tónak...
Lángolt a rendház méhese
s a fényes jégcsapokra szállt
tizenkét zümmögő család.
A kis patak eloldta ijját,
megeredt s a kéklő nagy garat
örölni kezdte lassan a havat.
A jégen át siklottam épp borért...
Ilyen volt s az volt ám a tél!
– Ki látott engem? –
Se föld, se víz alattam.
Akár a fény, akként suhantam.*

Sándor. Hát kérem, Weöres Sándor sétált, és kereste, hol van Tatay Sándor. Ők a bölcsészeti karra jártak, Sándor inkább mellé. Inkább a könyvtárba, Várkonyi Nándorhoz. Tatay Sándor pedig itt pihente ki európai barangolásait, azokat a gyaloglásokat, amelyekben akkor volt

része, amikor meglógott a soproni evangélikus teológiáról. Az egyetemen összeverbuválódott egy olyan társaság, amely hamarosan meghatározó szerepet játszott a magyar irodalomban. Weöres Sándor, Tatay Sándor, Várkonyi Nándor nevét már említettem, de ide járt Grandpierre Emil és Dénes Tibor, akit mára méltatlanul elfelejtettek, pedig esszéíróként fölveszi a versenyt Cs. Szabó Lászlóval. Tehát nem akármilyen társaságba kerültem. Öt évig tartott, fejlődött ez a pécsi barátság, amely az egyetem után sem szűnt meg. Pesten Tatayéknál laktam két évig. Tatay nővére sokat segített öccsének, de a magyar írókat is szívesen látta vendégül az ő Almássy utcai és Hunyadi János úti lakásán a vár alatt. Ide járt Németh László, Veres Péter, Szabó Pál, Sinka István, Erdélyi József. Róla nagyon elfeledkeztek újabban, holott saját fülemmel hallottam Babits Mihálytól, amikor Illyésnek azt mondta, így kellene írni, ilyen őszinte és tiszta erővel, ahogyan Erdélyi a *Körösök* című versét megírta. Kérem, nézzék meg Babits utolsó verseit, mennyire népiesek. Aztán itt van Sinka költészete, amely García Lorcaéval fölér. Ne hallgassuk ezt el! És Kardos Tiborról se feledkezzünk meg, aki nagy jótevője volt a magyar íróknak. Elvitt minket Itáliába. Kit egy fél évre, kit egy évre. Ott éltünk a Via Julián, Rómában, abban a klasszikus körben, amelyben Janus Pannonius élhetett művészbarátai között.

Az volt az érdekes, hogy amikor elvégeztem az egyetemet, öt évig nem volt állásom. Ez volt életem legboldogabb ideje, ez az állástalanság. Megmondom azt is, hogy miért. Ez alatt az öt év alatt írtam és olvastam. Azt olvastam, amihez kedvem volt,

nem pedig azt, amit el kellett olvasni. Kialakult az a versvilág is bennem, amelyen meg tudtam szólalni. Amikor állást kaptam Munkácson, Babits azt mondta nekem, én Fogarasra mentem, te Munkácsra, de ne feledkezz meg arról, hogy ezeknek a régi magyar városoknak nagyon értékes és szép könyvtáraik vannak. És valóban megdöbbenve láttam, hogy a munkácsi Árpád Fejedelem Gimnáziumnak milyen klasszikus könyvtára volt. Ezt a könyvtárat bújtam, és dolgoztam. Nagyon szerencsés körülmények között, mert mint író megkaptam azt a kedvezményt, hogy hetente csak négy órát kellett tanítanom, a többi időmet olvasással és írással tölthettem. Állásban lévőként pedig száz pengőt kaptam.

– *Beszéljünk a verseskötetéről, hiszen azok is sorjáltak közben. Első köteted, a Kút, aztán a Kakukk a dombon Kaposváron jelentek meg.*

– Meg még egy harmadik is, a *Május*. A többi Budapesten.

– *Azt mondják, ötödik kötetedben, a Se ég, se föld címűben alakult ki és jelent meg költői világod.*

– Én mindig ugyanazon az úton mentem. Meg kell szólaltatni mindazt, aminek nincs nyelve. Ez volt az ars poéticám. Akár a kavi-csot is. A kis világ rányitotta a szememet a kozmosz világára. Távlatt nyílt meg körülöttem. És ezt a távlatot igyekeztem rögzíteni ebben a kötetben.

– *Emlékszel-e olyan kritikára, amely befolyásolta volna költői munkásságodat?*

– Ne vedd szerénytelenségnek, de olyan sokan írtak rólam, hogy én azt mind észben tartani nem tudtam. És jókat írtak. Ezek az írások azonban az én költői szemléletemet és gyakorlatomat nem befolyásolták. Legfőképpen önbizalmat, biztatást adtak, hogy folytassam, amit el-

kezdtem, menjek tovább a saját utamon. A festők véleményére sokat adtam. Kassák, aki persze nemcsak festő, költő is volt, azt mondta egyik versemre: ez jó és szép. Örültem neki. Egy megfeddett, miért nem festel többet. Rippl-Rónaihoz Balázs Jánossal mentem fel a Róma-hegyre. Ez a Balázs János édesapám iskolájába járt, egy egyszerű napszámos fia volt. Vele jártunk Rippl-Rónaihoz. Huszonegy éves korában meghalt, de olyan tehetség volt, hogy amikor Gerevichék megkérdezték Rippl-Rónait, miért nem protezsáltad ezt a fiút a fölvételre, Rippl-Rónai azt válaszolta, miért kellett volna protezsálnom, amikor jobban rajzol, mint én. Az én képeimmel is foglalkozott. Huszonegy akvarelletem be is jelölte, hogy ezeket majd egy későbbi kiállításra javasolja. Én az árnyékokat merőben más színnel festettem, nem, ahogy szokás volt.

Domokos Mátvás, Tüskés Tibor, Juhász Ferenc és Csukás István társaságában (1996)

Becehegyen 2007-ben

Megkérdezte, te ezt így látod? Így, mondtam. Na, akkor ferd ezután is így. Nem akarta a saját egyéniségét ráoktrojálni senkire. Azt akarta, hogy az a másik is lásson. Martin Ferencsel is jó viszonyban voltam. A Berzsenyi sorozatát, múzeumigazgatóként, mert az is voltam huszonegy évig, én rendeltem meg.

– Ugorjunk kicsit vissza az időben. Valamikor Kaposvár örökbe fogadott költője is voltál. Mikor történt, és mit jelentett ez a megtiszteltetés?

– Ez az örökbe fogadás akkor történt, mielőtt megindult volna itt a kommunizmus, és annyit jelentett, hogy a hatodik fizetési osztálynak megfelelő, elég jó fizetést kaptam azért, hogy írhassek. Nem kellett állásba mennem. Ez alatt az idő alatt rendkívül sokat dolgoztam és fejlődtem. Ennek a paradicsomi állapotnak aztán úgy lett vége, hogy felhívtak, írjak verset valamelyik politikai eseményre. Elhárítottam azzal, hogy ilyesmihez nem értek, s a város költője-ösztöndíjről lemondtam. Keresztury Dezsőék haragudtak is miattam. Én azonban azt gondoltam, így kell szolgálnom azt az ügyet, amit én fontosnak tartok.

– A Levelek a költészetről című köteted darabjait kinek írtad? Volt

valódi címzettjük, vagy ezek csak fiktív levelek?

– Amikor lemondtam az örökbe fogadott író státusáról, szerettem volna megfogalmazni, hogy a szocreál programmal ellentétben mit kellene írni. Valahogy úgy, ahogy Berzsenyi megírta Kazinczynak, hogy nem ám a németet kellene utánozni. Azt próbál-

Kezén tartotta

Hogy Csú Fu él-e még,
kérdezték tőlem a minap.
Fölnéztem... Láttam a hegyet.
Fénylettek a sziklafalak.
Kimentem, s barlangja előtt
két csalán és egy kis menyét
napoztak kora délelőtt
és maga bár csak mosolyával írt,
de most egy versikét adott.
„Ha nem süts,
Akkor is ragyog.”
Csak ennyi volt és a kezén
Tartotta Csú Fu a napot.

tam ezekben a levelekben megírni, nem vezet az semmire, ha a szovjetet akarjuk utánozni. A bennünk rejlő szépet és jót kell kifejezni. Berzsenyiről írt kötetem, *Az igazi költészet keresése*, ugyanezt a témát járja körül.

– Költőként sokan ismernek, azt azonban kevesen tudják, jelentős prózáíró is vagy. Olyan lényeglátó és láttató regények kapcsolódnak a nevedhez, mint a Polgárjelöltek, az Ezüstkanocsó. Hogyan születtek ezek a művek, aztán miért maradt abba a prózáírás?

– A magyar polgárság kialakulását akartam ábrázolni. Ezzel a kérdéssel nem sokat foglalkoztak. Móricz megírt egyes dolgokat, de a Dunántúl kulturális életébe beékelődő kisvárosoknak félig mezőgazda, félig kispolgári, kereskedő, illetve iparos rétegének a nagybirtok nyomása ellenére kifejlődő életét nem írták meg. Ezt az állapotot és ezt a küzdelmet próbáltam én rögzíteni. Igazad van, erre a verseimmel ellentétben nem sokan figyeltek föl. Valahogyan ez a kérdés keveseket foglalkoztatott.

– Egyik korai, 1930-as keltezésű versedben, az említett Balatonparton címűben már felbukkannak kínai motívumok: a cseresznyevirág, a vén rizsbárka, s a vers zárásaként azt mondod, „az alkonyat rám úgy oson, / mint sárkányleső gyerekre / egy kínai mese...”. Ahonnan indultál, oda tértél vissza a Csú Fu versekkel? Tudatos ez a visszatérés, vagy a véletlen vonzásának a következménye?

– Pécssett a művészettörténet-tanárom a keleti művészet legavatottabb ismerője, Felvinczy Takáts Zoltán volt. Négy évig hallgattam az előadásait. Nemegyszer úgy, hogy az előadáson mindössze hárman voltunk. A professzor, egy hallgató és én, a professzor vetítője. A keleti művészet remekeit én vetítettem az előadóterem falára. Ezekben a vetített képes előadásokban gyökerezik a Csú Fu versek világa. Csú Fu ugyan nem szerepel a lexikonokban, de azért...

– Létezik.

– Hát igen, nem tudom, ő vagyok-e én, vagy én vagyok-e ő.

Oláh János

Boldogult olvasókorunkban

Beszélgetés Gereben Ferenc művelődésszociológussal

Gereben Ferenc művelődésszociológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara Szociológiai Intézetének docense évtizedek óta kutatja a magyar olvasáskultúrát, a változó olvasási és könyvtárhasználati szokásokat, az olvasás és az anyanyelvi kultúra megtartására irányuló szándék és igény összefüggésrendszerét. Számos tudat-, érték- és vallásszociológiával foglalkozó kötetben, tanulmányban tette közzé vizsgálatainak eredményeit, tapasztalatait. Ott volt azok között, akik a lehetőségek megnyílásával kutatni kezdték a szomszédos országok területén élő magyarok olvasáskultúráját. Ez utóbbi munka tanulságait *Olvasáskultúra és identitás (A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata)* című kötetében összegezte (2005).

– *A vizsgálatok könyvolvasónak azt tartják, aki évente legalább egy könyvet elolvas. Ennek a kritériumnak egy 2005-ös kutatás alapján a magyarországi társadalomnak mintegy negyvenkét százaléka felelt meg, ami folyamatos csökkenést mutat, ugyanis ez az arány 2000-ben még negyvennyolc százalék volt, az 1980-as, 1990-es években pedig hatvan-hatvanöt százalék. Hogyan látja, vajon a jelenség hátterében egyszerűen a társadalom értékrendszerének változása áll?*

– A hagyományos olvasáskultúra hadállásai többé-kevésbé az egész világon megrendültek, de az átalakulás nem egyformán érintette az egyes térségeket. Az olvasáskultúra „éhségövezeteitől” most elvonatkoztatva elmondhatjuk, hogy az olvasási aktivitásnak Európában inkább az észak-déli, mint nyugat-keleti tengelye a kifejezőbb. Vagyis az északabbra eső országok lakossága – ez a felnőttek és a gyerekek olvasására egyaránt áll – intenzívebben olvas, mint a mediterrán térség országaié. A mi teljesítményünk az olvasás társadalmi elterjedtsége szempontjából hagyományosan közepes, átlag körüli volt. Könyvtárlátogatás terén átlag alatti; a könyvgyűjtésben, házi-

könyvtári ellátottságban – régebben – átlag fölötti mutatóink voltak. Az utóbbi évek ún. PISA-vizsgálatai, amelyek a világ sok országában – összehasonlító jelleggel – az iskolás gyerekek olvasási képességeit a szöveg-értés minősége szempontjából vizsgálják, rendre ugyancsak az észak-európai (valamint újabban a távol-keleti) országokat hozzák ki győztesnek, a tizenöt éves magyar diákok meglehetősen hátul, a lista harmadik harmadának élbolyában szoktak szerepelni.

Az értékrendszernek az utóbbi évtizedekben észlelhető eltolódása az anyagi javak, az önérvényesítő magatartás, a haszonelvűség, az élvezetvágy és a praktícizmus irányába meglehetősen átfogó folyamatá állt össze, amely áthatotta és áthatja a mindennapi viselkedést, a szabadidő-felhasználást és az életmódot épp úgy, mint az ízlést, az identitástudatot, az erkölcsiséget és az emberi kapcsolatok milyenségét, s természetesen a kulturális igényeket is. Vagyis nagyon jelentős változásról van szó, amelyhez hozzájárult az információközvetítési technikák forradalmi átalakulása, előbb a televízió, majd a számítógépes kultúra és az internet térhódítása.

– *Egyik könyvében úgy fogalmazott, hogy az olvasás mára „privatizálódott”. Mondhatjuk azt, hogy az 1960-as, 1970-es években „tétje” volt az olvasásnak, ma pedig nincs?*

– Inkább úgy mondanám, hogy más volt a tétje régebben, és más most. A hatvanas évek elejétől már országos reprezentatív felmérések eredményeire is támaszkodni tudunk vélekedésünk megfogalmazásakor. A levert 56-os forradalom után az olvasó emberek többsége még évekig a „rendszer ellen” – vigaszt keresve, illetve attól menekülve – olvasott, és a gyógyírt főleg a klasszikusokban (főleg a magyar klasszikusokban) találta meg. Ez az az időszak, amikor minden hatodik olvasott könyvet Jókai Mór írta. Többször leírtam már, hogy Jókai két forradalom és szabadságharc leverését segítette lelkileg feldolgozni nemzetének: az 1848/49-est és az 1956-ost. Ez állhatott a háttérben *A kőszívű ember fiai* akkori hallatlan nagy népszerűségének is: akiket legyőzött a durva erőszak, morálisan győztesnek érezhették magukat! A kulturális tőke volt az egyetlen tőke-fajta, amelyet – a „szocialista kulturális forradalom” minden törekvése ellenére – nem tudott teljesen uralni a rendszer. A

hatvanas évek vége felé és a következő évtizedben azonban – jobb híján – a társadalom zöme kényszerűen kiegyezett a Kádár-rendszerrel, és ez a kulturális igények hanyatlásában épp úgy megmutatkozott, mint a vallásgyakorlás visszaesésében vagy az önkizsákmányoló életvitel és a deviáns magatartásformák elterjedésében. Az olvasáskultúra számottevő szelete „rendszerpárti” lett, gondoljunk vissza Berkesi András és Szilvási Lajos sok éven át tartó hatalmas népszerűségére. Most a szociológiailag leginkább tapintható fő folyamatokról beszélek, de természetesen tudjuk, hogy a „jobbak” – írók és olvasók egyaránt – tovább „üzemeltették” az olvasáskultúra rendszerkritikus ágát is. Végül a rendszerváltozás a társadalmi-közösségi tevékenységek más formáit állította előtérbe: az írók és olvasók jelentős része is aktívan politizálni kezdett. A művelődési és olvasási aktivitás visszaesésének fő oka azonban nem ez volt, hanem az anyagi javak és az önérdek felértékelődése, a társadalom számottevő részének a köz dolgai iránti közömbössége és a magánéletbe való visszavonulása. A „bulvárban utazó” médiumok hathatós támogatásával az emberek immár – tisztelet a nem túl számos kivételnek – nem valami ellen vagy mellett, hanem „önmagukért”, a maguk szórakoztatására olvasnak. Ezt neveztem én, kissé leegyszerűsítve a jelenséget, az olvasás „privatizálásának”.

– Mit olvas az említett valamivel több mint negyven százalék? Hogyan változott, nyilván összefüggésben iskolázottsággal, szakmával, környezettel az olvasmányanyag összetétele, az olvasmány-szerkezet?

– Erre a kérdésre Nagy Attila kollégám 2005-ös felmérése és a saját

korábbi kutatásaim alapján próbálok meg röviden válaszolni. Az utóbbi évtizedekben az olvasáskultúrát (is) jellemzően jól érzékelhető volt egy kommercializálódási és egy prakticzálódási tendencia. Ennek jegyében egyre jobban háttérbe szorult a régebbi és az értékesebb irodalom, és előtért a bestseller, a lektúr és a non fiction. Az olvasmány-szerkezet jellegzetes változásának mutatkozott továbbá a magyar szerzők arányának fokozatos csökkenése és a rendszer-változás után az (észak-)amerikai szerzők (elsősorban D. Steel, R. Cook, S. King) iránti érdeklődés ugrásszerű emelkedése. Ezek a negatív folyamatok ugyan 2005-ben némi megtorpanást mutattak, de a legolvasottabb két szerzőnek akkor is (a *Da Vinci-kód* nagy sikerének „köszönhetően”) D. Brown, valamint D. Steel bizonyult. További kutatásoknak kell eldönteni, hogy a negatív tendenciák említett megtorpanása, amely Nagy Attila feltevése szerint többek között az olvasótábor alacsonyabb végzettségű tagjainak lemorzsolódásával magyarázható, tartós lesz-e. Az értékes kortárs irodalom hagyományosan főleg a legmagasabb végzettségűek olvasmánya, de hiába nőtt meg az utóbbi egy-két évtizedben jelentősen a felsőoktatásban résztvevők aránya, az említett műfaj részesedése az összes aktuális olvasmányon belül valamilyen elmarad a rendszerváltás előtti öt százaléktól is.

– *Kutatások bizonyítják a szépirodalom tekintélyvesztését, a klasszikusok visszaszorulását. A hatvanas évek elején az egyetemi hallgatók olvasmányainak szerzői listája élén többek között Jókait, Thomas Mannt, Tolsztojt, Dumas-t, Mórát, Németh Lászlót, Móriczot találjuk. „...a hegyek akkor még jól láthatóak voltak” – írja egyik cikkében, megjegyezve, hogy a bölcsészkarra felvételizők olvasottsága sok kívánnivalót*

hagy maga után. Milyen okok állnak a szépirodalom iránti érdeklődés csökkenése mögött?

– Ezeket részben már érintettem is, és amit hozzáteszek, nem csak az egyetemistákra vonatkozik, hiszen a hatvanas évek első felében össz-társadalmi szinten is értéktelítettebb, klasszikusoktól dominált olvasmánylistákkal találkozhatunk. (Akkor még a kikapcsolódó-szórakozói igények is jórészt ilyen – főleg a romantikus – művekből nyertek kielégülést.) Időközben az irodalomnak több olyan szerepköre megszoványodott, amelyet itt, Kelet-Közép-Európában történelmi okokból hagyományosan be kellett töltenie. Például a hatvanas évek első felében megjelent *Rozsdatemető* nemcsak regény volt, hanem bizonyos értelemben a „munkásosztály” akkor még szóba sem jöhető szociológiai láttelele is. A történettudományban az egyik legszigorúbban ellenőrzött téma 1956 volt, amelyről azonban az irodalom (és a filmművészet) meg-megkockáztathatott valóság-hű üzeneteket (pl. a *Hűs óra*, később többek között *Nagy Gáspár versei*), és még sorolhatnánk a példákat a szépirodalomnak ezekről a nagy teljesítményeiről. A rendszerváltó demokratizálódási folyamat előrehaladtával (és most ne vitassuk, hogy ennek a reméltnél sokkal lassúbb folyamatnak most melyik fázisában vagyunk) az ilyenfajta teljesítmények létrejötte és a befogadásukra való hajlandóság – ha nem is veszítette el indokoltságát, veszített eruptív energiáiból. Emellett számolnunk kell a már említett értékrendi változások következtében haszonelvűbbé, pragmatikusabbá és zaklatottabbá váló olvasási szokásokkal is. Szóltam már a prakticzálódási tendenciáról, amely elsősorban a nem fikciós, ismeretközlő irodalom súlyának növekedésében jelentke-

zett. A hatvanas évek elején az olvasmányoknak (a végigolvasott könyveknek!) mintegy tizede volt az ún. non fiction, majd ez az arány a hetvenes-nyolcvanas években húsz-huszonöt százalékra, a kilencvenes évektől egyharmadra növekedett. (Nyilvánvaló, hogy a kézbe vett, „meg-megkóstolt” könyvek között ez az arány még sokkal magasabb!) Sajátos ellentmondás fedezhető fel abban, hogy bizonyos nézőpontból racionálisnak tűnő korunkban megnőtt viszont az olvasmányok valláspótlék szerepe: a varázslat, a misztikum, az ezoterikus témák nagy divatját éljük – szépirodalmi és „nem fikciós” kiadásban egyaránt.

– *Ön egyetlen tanít. Hogyan látja, a jövő értelmiségét mi befolyásolja értékválasztásában? Az utóbbi évtizedekben kialakított irodalmi kánonból többek között ugyanis éppen azok az ön által említett és hiányolt írók (pl. Móricz, Németh László, Illyés Gyula) szorultak ki, illetve kerültek perifériára, akiket a diákok az ön tapasztalatai szerint kevésbé olvasnak. Jékely Zoltán, Vas István munkásságát csend veszi körül, a napi sajtóban pedig találkozhatunk olyan vélekedéssel, miszerint Illyés Gyulának, Németh Lászlónak az életműve nem csak elavult, romlékony, de ezeknek az íróknak a jelleme is gyanús. Nemrégiben éppen a Magyar Napló hasábjain vitázott Vasy Géza irodalomtörténész ezekkel a nézetekkel Kétféle irodalmi kultúra? című írásában.*

– Sajnálattal észlelem, hogy a felsorolt írók az utóbbi években az egyetemi hallgatók körében is messze értékükön alul olvasottak. De nemcsak ők, hanem a XIX. és XX. század szinte valamennyi klasszikusa. De nemcsak a klasszikusok szorulnak háttérbe körükben, hanem általában az (értékesebb)

irodalom, és – halkan mondom – maga a hagyományos hordozókra épülő olvasás is. Az egyetemistákon túllépve az osztársadalmi olvasottsági listákon is csak Jókai neve szokott szerepelni az első tíz között a klasszikusok képviselőjében – tömény lektűr-bestseller közegben. A 2005-ös lista bizonyos értelemben rendhagyó: felkerült rá (tizedikként) Márai Sándor is, és a kilencedik helyen ott szerepel – egyedüli kortárs nem lektűr szerzőként – az akkor friss Nobel-díjas Kertész Imre is. És közvetlenül Jókai után (a negyedik helyen) – szintén új fejleményként – Wass Albert nevével is találkozhatunk. Az olvasói érdeklődés osztársadalmi megjelenése némileg változatosabb lett, és egy kicsit másolja az irodalmi élet „hagyományörző” – „posztmodern” megosztottságát. De alapvetően mégis Vasy Géza említett cikkének aggodalmas befejező mondata látszik megvalósulni: „A kétféle irodalmi kultúra helyét egy hozzájuk méltatlan harmadik foglalhatja el.”

– *Az olvasáskultúra s a belőle következő értékválasztás szoros összefüggést mutat a nemzeti identitás megtartásának készségével. Mennyiben térnek el a szomszédos országokban élő magyarság olvasási szokásai a magyarországi lakosságétól? Van-e és milyen mértékű a mintakövetés?*

– Igen, az olvasáskultúra mennyiségi és minőségi mutatói, valamint az értékrend és az identitástudat milyensége több vizsgálattal is megerősített jellegzetes összefüggést mutat. Ennek lényege, hogy a magasabb minőségű olvasáskultúra együttjárást mutat a kreativitás, a nyitottság és a harmonikus személyiség értékeivel, valamint a pozitívnak tekintett és vállalt, de érzelmileg nem túlfűtött – ehelyett inkább az áthagyományozás és a

fennmaradás feladataiban gondolkodó – nemzeti identitástudattal. A határon túli magyarság identitását és olvasáskultúráját tekintve is jobban áll, mint a magyarországi: ott többet és jobb színvonalon olvasnak. Ha elfogadjuk, hogy egy nyelvi közösség olvasáskultúrája akkor igazán egészséges, ha az egymást követő írógenerációk interiorizált alkotásaira alapozva épít hidat a jövőbe, akkor elmondhatjuk, hogy a magyar olvasáskultúra fellegvéra ma Erdélyben van, fontos bástyái pedig a Kárpát-medence többi (nagyobb) magyar nyelvű közösségében találhatóak. Ha folytatni akarom a metaforát, az anyaországban mindennek inkább csak romos emlékeit találjuk. A határon túli magyarok legolvasottabb szerzőinek listái több irodalmi értéket tartalmaznak, és a nemzeti hagyományok (klasszikusok) iránti nagyobb érdeklődésről vallanak, mint a hasonló hazai névsor. Az igazság kedvéért ehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy néhány év óta a határon túl is érződnek a kommercializálódás jelei. Ezt a hallgatóimmal – hol egy székelyföldi, hol egy vajdasági magyar faluban – végzett nyári kutatásaink során is tapasztaltam. De már nem okvetlenül nekünk kell innen Magyarországról vizsgálni a határon túli olvasáskultúrát, egyre több ottani – főleg erdélyi – felmérés is születik, amely kompatibilis az adatnyerés anyaországi módszereivel. Hadd említsem meg itt egy élményemet. Zentán a vajdasági magyarság olvasáskultúrájáról rendezett konferencián vettem részt. Öröm volt látni, hogy már ott is felállt egy kutatóműhely, amely a délvidéki magyarok művelődési, azon belül olvasási szokásait vizsgálja, sőt egyes városi könyvtárak (pl. a kanizsai) is ambicionálják társadalmi közegük olvasói igényeinek behatóbb megismerését. Szóval az

olvasási folyamatok „empirikus ellenőrzés” alá kerültek, ami alapfeltétele a helyreállító-javító erőfeszítések majdani sikerének.

– *A napilapok szinte teljesen száműzték a verset, a hétvégi mellékletekben is csak ritka kivételként közölnek egyet-kettőt. Mint írja, a vers presztízse érezhetően csökken. Ennek ellentmondani látszik azonban az énekelt vers népszerűsége, elég említeni a Kaláka együttes Kányádi-megzenésítéseit vagy akár a Misztrál együttes Balassi-, Dsidafeldolgozásait. Milyen felméréseket végeztek, ha végeztek, a versolvassással, vers-szeretettel kapcsolatban? S ha nem, miért nem vizsgálták ezt a területet?*

– A hetvenes évek második felében oly nagymértékűnek éreztük a műfaj iránti érdeklődés csökkenését, hogy a standard olvasáskutatósi kérdések látóköréből gyakorlatilag eltűntek a versek. Hogy egzakt példát is mondjak: 1978-as országos felmérésünkben még a felnőtt olvasók hat százaléka említette meg spontán módon legkedvesebb olvasmánytípusai között a verseket, 1985-ben ez az arány már csak két százalék volt, s azóta tovább esett. A környező országok magyar olvasáskultúrájában azonban jelen vannak, vagy úgy is mondhatnánk, emlékük frissebb, mint idehaza. Ha nem is az aktuális olvasmányok szerzői között, de az ún. kedvenc írók sorában (akiket jelenleg nem okvetlenül olvasnak, de akiktől emlékezetes olvasmányélményeket őriznek) a határon túl rendre felbukkan (nemcsak Erdélyben, hanem Kárpátalján, Felvidéken és Délvidéken is) Petőfi, Arany János és Ady Endre neve, sőt helyenként József Attiláé is. Petőfit a „legkedvesebb írók” magyarországi névsorában is visszatérően a hatodik-hetedik helyen találjuk, de ez feltételesen nem csak irodalmi munkás-

ságának szól (a nagyra becsült történelmi személyiségek listáján is előkelő helyen szerepel!), hanem ismertségének, a magyar kultúrában betöltött emblematisz szerepének is. A szociológiai jól láthatóság szintjére a kortárs költészet kétségtelenül nem nagyon jut el. Mindez nem jelenti azt, hogy bűvópataként ne bukkannának néha felszínre a verskultúra szép befogadói teljesítményei, akár saját egyetemi élményeimből is tudnék pozitív példát idézni. Amikor egy hallgató – még az ELTE-n – házi szokásunk szerint az óra elején esedékes irodalmi szöveggént valami csacsán szellemes angolszász szöveget olvasott fel, majd amikor én egy Kányádi-verset vettem elő, ő zavarba jött, és „ilyet is lehet?” felkiáltással Kányádi *Valaki jár a fák hegyén* című versét olvasta el. Ilyen pozitív példák az említett megzenésített versek is, amelyek a jelek szerint szélesebb körben is tudnak közönséget toborozni, és talán közösséget is teremteni – főleg az igényesebb fiatalok körében. Sajnos azonban erről a jelenségről kutatóként nem tudok nyilatkozni, magánemberként viszont örülök neki, és a jövőre nézve biztató lehetőségnek tartom.

– *Egy ország kultúráját illetően ma leginkább a tömegmédiának, elsősorban a televízióknak van értékorientáló szerepe és felelőssége. Hogyan él a televízió, a rádió ezzel az értékorientáló lehetőséggel? Az olyan kampányoknak, mint amilyen például A nagy könyv volt, később vizsgálták-e a hatásait? Úgy néz ki, hogy ez az állami költségvetésből finanszírozott, rendkívül költséges kampány anyagi hasznot mindenképp a televízióknak hozott, nem a könyvtáraknak, a kiadóknak és a könyvkereskedőknek. Tehát nem a könyvnek és olvasójának.*

– Osztom a véleményét: a tömegmédiáknak a szerepe és a felelőssége óriási. Nem vagyok eleve az audio-vizuális és elektronikus média ellen: a kellően strukturált műveltséganyagra alapozott és funkcionálisan átgondolt televízió/számítógép/internet-használat gyümölcsöző módon egészítheti ki az aktív és értékorientált hagyományos olvasási szokásokat. De nem hallgathatom el, hogy a kereskedelmi tévécsatornák bő egy évtizedes működését felelősnek tartom a magyarországi olvasáskultúra színvonalának drámai mértékű leromlásáért. Ami *A nagy könyv* kampányt illeti, sok minden nem tetszett nekem sem benne, például bulvár ízű szlogenjei és azok a jelenségek, amelyekre ön is utalt. Ezért szerepet sem vállaltam benne. Ugyanakkor – nem okvetlenül tervezett hatásként, sőt az újságírók egy részének kifejezett csalódására – a kampány szavazatai megerősítették az iskolában közvetített és még az ifjúkorban interiorizált irodalmi kánon presztízst azáltal, hogy az élre az *Egri csillagok*, a jól ismert *Jókai-regények*, *A Pál utcai fiúk* stb. futottak be. Engem nem ért meglepetés, mert felméréseink során – ha a kérdezett életének nagy olvasmányélményei után érdeklődünk – eddig mindig hasonló lista állt össze, mégpedig nyolc közép-európai ország magyar nemzetiségű olvasói körében egyaránt. Ez az a bizonyos „közös kulturális talapzat”, illetve a néhány alap-narratívára támaszkodó „szövegközösség”, amit emlegetni szoktunk, és amely egyelőre szellemi abróncként tartja össze a számtalan országba szétszórta magyarság anyanyelvi kultúráját és identitását. Azonban tudnunk kell, hogy ezek a könyvek – főleg itthon – inkább csak a múlt emlékei, egy virtuális múzeum „kiállítási tárgyai”, s nem

annyira aktív olvasmányok. Bár Nagy Attila nem alaptalanul feltételezi, hogy ahhoz a tényhez, mely szerint a 2005-ös aktuális olvasmánylistán is némileg erősödött (vagy nem romlott tovább) a klaszszikusok pozíciója, köze lehet *A nagy könyv*-akció hatásának is.

– *Tanulmányaiból kitűnik, sokat foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy számíthatunk-e az egységesülő világban „a magyar nyelvhez kötődő kulturális értékek hosszú távú fennmaradására, vagy a nyelvekre is kiterjedő globalizációs folyamatok a magyarból idővel konyhanyelvet faragnak?”*

– Igen, valóban van ilyen távlati aggodalmam. Amikor beléptünk az Európai Unióba, a hallgatóimnak egy Arany János- (*Vásárban*) és egy Berzsenyi-verset (*Fohászkodás*) olvastam fel. Ezek voltak hivatottak képviselni mindazon szellemi hungaricumot, amelynek megőrzéséért az EU nem vállalhat felelősséget, s amelynek csakis a magyar értelmiség és a magyar olvasó következő generációi lehetnek hű sáfárai, vagy elvesztegetői. Jelképesen tehát rájuk bízom megőrzésre ezeket a ránk hagyományozott értékeket. Remélem, nem hiába! Valóban reménykedem, hogy a kulturális apály, amelyben jelenleg élünk, előbb-utóbb kiváltja a következő generációk érzékenyebb képviselőiből a szellemi vitaminhiányértékeltető válaszreakcióit.

– *Mikor és mit olvas szívesen, a szakirodalom mellett van-e ideje egy-egy regényre, novellára? Új könyvet vesz ilyenkor kézbe vagy újraolvassa régi kedvenceit?*

– Ami az olvasmányaimat illeti, azt tudom mondani most is, amit vagy két éve egy könyvtáros folyóiratnak vallottam: egyfolytában olvasok (szakcikket, szakkönyvet, szemináriumi dolgozatokat, szakdolgozatot, e-mailt, internetet, unokáimnak mesét, stb.), és mégis

az az érzésem, hogy nem olvasok semmit. Az ember informálódási kényszere – még aktív tanár vagyok – elnyomja ugyanis a csendes belső örömforrást adó olvasás lehetőségét. Inkább nyaranként ez utóbbira is adódik azért némi alkalom. A közelmúltban egy véletlen kezembe sodorta Krúdy regényét, a *Boldogult úrfikorombant*. Harmincas éveimben olvastam már egyszer, s magam is megdöbentem, hogy ahhoz az olvasathoz képest ez a mostani mennyivel komorabb, szinte tragikus színezetű volt. A Király utcai sörözőben lezajlott egy nap mulatozásból egy szociológiai alaposágú, vagyis a régi magyar társadalom különböző városi rétegeit szinte módszeresen felvonultató nagy *danse macabre* kerekedett ki, és Krúdy melleleg az elveszett Felvidéket is elsiratja, majd a végére odabiggyeszt egy grimaszos happy endet, amellyel zárójelbe teszi a mű tragikumát. Nagy élmény volt, nagyobb, mint első olvasásra. Persze nem csak „másodolvasó” vagyok, olvasok olyat is, amit már rég el kellett volna olvasnom, de egy aktualitás most adja a kezembe. Ilyen most éppen Sötér István *Fellegjárása*, amelyről tudvalevő, hogy a harmincas évek Eötvös-kollégistáinak kulcsregénye. A Kollégium kötetet ad ki a közeljövőben „tudós tanárról”, és én – rendhagyó esetként – volt pannonhalmi bencés tanáromról írok bele megemlékezést, aki a harmincas években volt kollégista, és ráadásul baráti viszonyban volt Sötérral. A kissé lila háttérű regényben nyomozom egykori tanárom figuráját, és szídom magam, hogy miért nem korábban olvastam el, amikor még éltek és megkérdendők lettek volna a koronatanúk. Van kapcsolat a régi és mai költők verseivel is, lévén az a szokásom, hogy

szociológiai óráim elején hosszú évek óta fel-felolvasunk hallgatóimmal egy kis szívünkhöz közelálló szöveget, ami többnyire vers. (Sajnos az utóbbi időben a hallgatók már alig hoznak, így jobbára csak én olvasok.) Kisebbség-szociológiai óráim elején így már többször szerepelt Kovács István kollégista társam verse, a *Beolvastás* is, a „Nyugati magyarság”-szeminárium nyitóverse Márai *Halotti beszéde*, a „Délvidéki magyarság”-szemináriumé pedig Domonkos Istvántól a *Kormányeltörésben*, és így tovább.

– *Az 56-os Intézet önnel hosszú életútinterjút készített a közelmúltban.*

– Két évvel ezelőtt megkeresett az Intézet, hogy Oral History Archívuma számára adjak életinterjút. A kérést – melyet egy 1979-es aláírási akcióban való részvételemmel „érdemelttem ki” – teljesítettem, az interjú lejegyezve egy kisebb könyv terjedelmét teszi ki. Közben rájöttem, hogy mivel 1942-ben születtem, azok a világok és élethelyzetek, amelyekről beszéltem, mennyire a múlthoz tartoznak már, és milyen nehezen elképzelhetőek a mai ifjúság számára. (Annak ellenére, hogy hatásuk nagyon is elér a jelenbe!) Ez az interjú egyben személyes és generációs számvetés és elszámolás is akar lenni a diktatúrában kialakított túlélési stratégiáinkról, a „túlso partra” átmenteni akart értékeinkről, az átmentési kísérletek sikereiről és kudarcairól. Egyúttal megpróbáltam felvázolni azoknak a fontosabb kérdéseknek fejlődéstörténetét, amelyek a hazai kultúrszociológiai kutatásokat foglalkoztatták, és elmondom benne tapasztalataimat a hazai szellemi szekértáborok korántsem üdvös elkülönüléséről is.

Rosonczy Ildikó

Nagymonográfia Széles Klára:
Lászlóffy Aladáról „Mit látsz egy íróasztalon?”
 Lászlóffy Aladár világa
 Cédrus Művészeti
 Alapítvány – Napkút
 Kiadó, Bp., 2007.

Lászlóffy Aladár az újabb erdélyi és egyetemes magyar költészet egyik kimagasló, klasszikus rangú alakja. Élénk visszhangot kiváltó indulása az ötvenes évek második felében, illetve markáns költői jelentkezése a hatvanas évek jellegadó Forrás-nemzedéki könyvsorozatában: az egész erdélyi irodalomra úgy mond „vérátömlesztő” hatást gyakorolt. A jótékony felfrissülést hozó esztétikai „nagykorúsítás” irodalomtörténeti szerepét akkor már Kányádi Sándortól Székely Jánosig a közvetlenül a háború után indulók közül is sokan vállalták, de az avantgárdizmustól a tárgyias-elvont lírai formákig kísérletező Forrás-lírikusok újdonságai (Páskándi Gézától Szilágyi Domokosig és Hervay Gizelláig) szintén, olykor még inkább vitathatatlanul erőteljes felpezsdülést, korszerűséget jelentettek. S ha az említettekről napjainkra már az átfogó tanulmányok mellett megszülettek a mérvadó monográfiák is, Lászlóffy Aladár hatalmas életművének a teljességigényű feldolgozása mindedig váratott magára. S ezt a hiányt most az a kitűnő irodalomtörténész, irodalomkritikus Széles Klára pótolta, aki évtizedek óta baráti közelségből figyeli az író pályájának alakulását, s aki rengeteg résztanulmány, kritikai áttekintés után – immár szintézisbe rendezve saját kutatásainak anyagát – két monumentális összegzéssel is előállt. Az egyik a *Lelkünkre így ül ez a kor* című „szubjektív nemzedéktörténet” (a Dávid Gyula vezette kolozsvári Polis Könyvkiadónál 2005-ben), s a másik ez a mostani „Mit látsz egy íróasztalon?” – *Lászlóffy Aladár világa* című csaknem hetedfélszáz lapos elemző pályarajz (a Szondi György fémjelezte budapesti Napkút Kiadónál, Vincze Ferenc kiadói kötetszerkesztésében), amelyet a költő hetvenedik születésnapjának köszöntésekor mutatnak be impozáns ünnepség keretében a budai várban. Olyan műként, amely nem pusztán „a kisebbségi költőről, hanem a magyar költőről beszél, akinek minden bizonnyal kitüntetett helye van a kortárs magyar irodalom értékrendjében” – ahogyan Bánai János fogalmazott (Napút, 2007/9).

A bensőséges tárgyismeretet és az értelmezői szakszerűséget példásan összekapcsoló könyv roppant

korfelidéző adatgazdagsággal, hallatlan finom részletező körültekintéssel, egyszersmind rendkívüli társadalom- és szellemtörténeti érzékletességgel eleveníti meg egyrészt a hosszúra nyúlt romániai ötvenes évek lelki és kulturális közállapotait, azokat a küzdelmeket, amelyeket a színre lépő fiatal írók is – mint a Láng Gusztáv fogalma szerinti „erkölcsi ellenzék” részesei – a mindennemű gondolati-művészi nyitottság érvényre juttatása érdekében folytattak és vívtak meg a bornírt „proletkultos” diktátumok, cenzurális erőszakoskodások és megfélemlítések közegében és ellenében. Másrészt pedig azokat a belső költői világképfőmálós folyamatokat, amelyek a részben a klasszikus avantgárdizmus vagy aktivizmus kollektivisták (így frazeológiai értelemben a baloldali ideológémmel bizonyos fokig összerímelőnek hangzó) hitelvűségéből, részben a József Attila-i társadalomváltoztató kritikai racionalizmus, a Szabó Lőrinc-i tárgyias intellektualizmus progresszivitásából eredő szemléleti irányultságot sajátos módon asszimilálták, majd önálló és teljesen újszerű karaktervonásokkal kitágították. Hogy aztán lenyűgöző érzelmi és bölcséleti telítettségű, grandiózus szövegfolyamként bontakozzék ki az a sajátos líraiság, amely a csak Lászlóffyra jellemző poétikai dimenziókat és létszemléleti értékszférákat (Cs. Gyimesi Évával szólva: a „sokszögű tekintet” eredményét) kialakítja és meghatározza.

A közvetlenül valóságos téridő határait folytonosan meghaladó, az egyetemes emberi léttapasztalatok távlatait kozmikussá végtelenítő, a transzhistorikus élményvilág teljességét borzongató metafizikai szellemi univerzummá lényegítő költői látásmód valóban különös szuggesztivitással hatja át minden Lászlóffy-alkotás hangulati tartományát, és Széles Klára érzékeny észrevételek rengetegével bontja ki ennek minden vetületét. Azt, ahogyan ez a különféle korokat, történelmi helyzeteket, példateremtő szellemóriásokat vagy köznapi emberalakok özönét megjelenítő konkrét vagy látomásos emlékkaradat ráterjed a lírai művek egész spektrumára, a szabad- vagy hosszúverses poémáktól a prózaverseken át a klasszicizáló rímes, ritmikus, dalos alakzatokig, sőt „csasztuskáig”, aztán az epikus történetmondás novellisztikus, regényes (önéletrajzi vagy történelmi emlék- és tudatregényes), mitologikus, mesei-kalandos vagy éppen anekdotikus elbeszélői változatainak sokaságára, sőt a félreismerhetetlenül egyedi publicisztikus, esszéisztikus, krónikás-reflexív eszmefuttatások, gondolatindáztatások minden sziporkázó szövegfajtájára. Nagyívű horizontokat bejáró értéklátással mutatja be a monográfiáiról továbbá azt, amiképpen ez a szemé-

lyiségsokszorozó, az időtlen emberi eszmélet univerzalitását szimultán elvonatkoztató („madártávlati”) képzetek összevonásával és összeszikkasztásával megszólaltató, az ezerarcú szellem teljességvíziójára és egységvarázsára fogékony lírai alany, ez a virtuóz, parádés, belső izzású nyelvjátékokban megnyilatkozó határtalan szubjektivitás a hagyományosnak tekinthető értéktudatot (az örök emberminőségért, a nemzeti megmaradásért, a közösségi tradíciókért aggódó etikumot) olyan értelemsűrítő és jelentésvibráló nyelviséggel köti össze, amely a posztmodern intertextualitás, a sokszempontú szövegekötés, a rájátszásos és áthallásos szövegeképítés legmaibb regisztereit is erőteljesen magába ölelheti. És arra is a szövegközeli, szoros olvasásmód (a „close reading”) révén derül fény, azt is motivikus mélyszerkezeti analízisek segítségével tárja fel Széles Klára, hogy a legjellegzetesebb Lászlóffy-metaforák, káprázatok, képek, képzetek, jelképek és fogalmak milyen metamorfózisokkal és milyen motívumsorokká, sőt jelentésszerű strukturális összefüggés-hálózatokká szövődnek az egyes művek asszociatív jelentéstartományában, meg az egész életmű sokdimenziós övezeteiben. A „szövegek szövetségét” megteremtő, a „képzetbeli ásatásokkal” és az életérdekű üzenetek folytonos vándoroltatásával a végső morális és létkérdéseket faggató intenzív (mert a műfaji keretekkel is szabadon bánó) költőiség a lehető legváltozatosabb viszonymódokban tárja, kaleidoszkópszerűen forgatja a maga alkotta képzet-tartalmakat. És ennek jár utána külön nagy fejezetekben is a monográfia szerzője, aki előzőleg már József Attila költői motívumrendszerét is önálló kötetben vizsgálta („...minden szervem óra”, 1980), s átfogó elméleti könyvében (*Van-e értelme a műértelmezésnek? Ha van, mi az?*, 1996) pedig általános érvényű perspektívákat adott a költői motívumkutatás lehetséges szemantikai és strukturális irányai számára. Mindezeket a teoretikus megfontolásokat bőven kamatoztatva sikerült a motívumfeltáró vizsgálódásokkal itt pontosan azt a gócpontját megragadni az értelmezett életműnek, amely felől ez a boltozatos Lászlóffy-féle szövegépítmény csakugyan bevilágítható vagy legalább érzékeltethető. S hogy egészen pontosan miféle láncolatokká szervesülnek az álom, az eső, a hó, a szoba, az ablak, a tükör, a madár, a kő, a vár, a torony és a többi metaforikus és metonimikus képzetei (és megannyi más, antropologikumhoz, históriához, természeti mindenséghez, év- és napszakokhoz fűződő alapmotívum komplex alkotórészei), azt a mélyreható fejtegetések mellett még az egyszerre tüzetes aprólékosággal és lucidus lényeglátással elkészített

magyarázó, illusztratív versszerkezeti ábrák is világosan és szemléletesen magyarázzák.

A Lászlóffy-írásművészet logikai, racionális verelességét hangsúlyozó interpretációk mellett az értő kritikusok hamar felhívták a figyelmet e költői magatartás és hanghordozás mögöttes szenvedélyminőségeire: az emberlény korokhoz kötött és mégis kortalan kulturális őserkékeiért hadakozó, hitvalló sorsbeszéd ihletett elementaritására. Szöcs István „logikai értekezés” és „orfikus hangütés” kettősségét emlegette már kezdetben, Láng Gusztáv szerint pedig ezeket a költeményeket „nemcsak az értelem sugallja, hanem az évezredek során mindig fenyegetett teljes emberiség önvédő indulata” is. Ez csap ki csak a groteszk-abszurd, ironikus, játékos transzfiguratív szókapcsolások szellemes, aforisztikus példáiból is, mint amilyen az, hogy: „a humánus eminenciája az ember evidenciája”. Mert a megtartó kulturális emlékezet – mítosz, tudás, műveltség, hit sohasem kizáró, hanem éppenséggel egymást erősítő eszmei-spirituális összessége – mindig elsődleges és magasabbrendű, mint az értékhiányos valóság; az „ordas-idők” után ránk köszöntő „patkány-idők”-ben sem adható fel az az emberi alternatívát kínáló társadalom- és civilizációkritikai attitűd, amely a pusztító devalváció minden egyes jelenségére felrázó erővel képes figyelmeztetni – a művészi szó igazsága által. És Széles Klára árnyaltan határozott vonásokkal vázolja fel az életműnek ezt az arculatát is – így összegezve: „Mit látsz egy íróasztalon? Egy olyanfajta íróasztalon, mint amilyen Lászlóffy Aladáré? Többek közt »tükröt« is. Tükröt önmagadról, a világról, a világodról. A világról: mint történelemről, mint a történelem állandó tanulságairól és tanulságtalanságairól. Az állandó csatáról, hogy az előbbi legyen a győztes. Állandó ütközet, akkor is, ha nem bunkó, ágyú, vagy karabély, atombomba a fegyver, hanem csupán egy toll. Az íróasztalánál feszülten gondolkodó tudja és átéli, hogy »... az igazi történelem a sejtjeinkbe, a reflexeinkbe ivódott emlékezés; nem könyvből tanuljuk, hanem a vérünkbe köti valami titkos hemoglobint.«” Képviselem az emberi tartás modelljét: az életjel, az élni akarás, a felelősségtudat parancsát, s közvetítve a mindenkori szabadság és méltóság üzenetét.

Az igaz ember és író tehát betölti hivatását, miként ez a kivételes teljesítményt reprezentáló munka is. Amely mint monografikus szakkönyv és eszméletető olvasmány egyaránt nagy érdeklődésre és elismerésre tarthat számot.

Bertha Zoltán

Beszélő talentumok Báger Gusztáv:
Míg leírom, felébredek
Tiszatáj Könyvek,
Szeged, 2008.

A *Míg leírom, felébredek* című verseskötet összegezi azokat a jelentős fordulatokat, amelyek az elmúlt évek folyamán figyelmet keltettek Báger Gusztáv olvasóiban, költői munkássága értékelőiben. A korábban rá jellemző, szikár, szaggatott kifejezésmód leginkább a kevés vonallal megalkotott finom tusrajzokra emlékeztetett. Ezek a szálkás, a rejtjelezettség érzését keltő szövegek mégis, több szinten is engedtek dekódolási szándékunknak, és a távolinak tetsző szemantikai pólusok között rendre gondolati, érzelmi, képi síkon is szikrát vetett az összetartó feszültség.

Új versei megőrzik Báger Gusztáv lírájának ezt a jellegzetességét, több síkon is értelmezhetőek, miközben a korábbiaktól eltérően, a férfias szelídség, a mindenben átlátó nyugalom és derű jegyében kitérőlegzők. Nemegyszer bemutatják születésük szituációját is, rögzítik a valóságnak azt a sajátos, senki másra nem jellemző szegmensét, amelynek centrumában a szerző áll. Ez a pár szóval felvázolt – általában – belső tér, enteriőr megkönnyíti a nyilvánvaló költői szándék beteljesülését: behívja, bevonzza az olvasót, potenciálisan tehát az egész világot, otthonos műhelyébe, ahol minden tárgy tulajdonosára vall, semmi sem véletlenül kerül a képre. Becsalja, hogy odabent, ott nála találkozzék önmagával, a versek tükrében nézze meg, lássa meg önmagát (is), mint lehetőséget, aki akár helyet is cserélhetne vendéglátójával, hiszen költőnk új verseiben olyan egyszerűen történik minden, hogy az valójában bárki mással is megtörténhetne; nem véletlenül van minduntalan jelen a szerző szája szögletében egy alig észrevehető mosoly.

A mindennapi vers-színtereken legtöbbször furcsa események zajlanak. A *Rend* című versben a buszra várakozó egy sajátos szállítmány érkezésének lesz a tanúja. A jól sikerült leírásnak hála – amely a beboruló égbolttal kezdődik és avval is zárul –, az utcán guruló zongorák, fuvaros cipelte hárfák után már el is hinnénk az újabb csodát, amikor arról értesülünk, hogy: „*Egy bajuszos, öltönyös férfi megy be a boltba, / alig hatvannak tippelné bárki, pedig angyal.*”

Ám költőnk nem csak be akar ültetni minket a maga hintájába, de amint beültünk, kész azonnal ki is borítani belőle: „*Szárnyai kilógnak a ballon alól. / Egy kisgyerek odamegy hozzá, megrángatja...*” (»Így szokott lenni egy mai versben« és »De aranyos!«– mondja az olvasó.)

„*Könyörülj rajtam, hagyjál békén, / színművész vagyok, kislefiam.*” folytatódik és teljesül be az abszurd. Mert nem az abszurd, ami soha nem történhetik meg, hanem az, ami megtörténik, noha semmi esély sincs arra, hogy valaha is megtörténjék. De hát nem akárhol vagyunk: „*Eső kezd esni. / Nagy villámlás. / Elszakadt újságpapírra hasonlít az ég. / Népszabadság. Milyen ódon, milyen avított szóalak. / Ha belegondolna a színész, / még nevetni is tudna.*”

Nem az újságcím tartalma (esetleg története) miatt, hanem – a suszter látszólag marad a kaptafánál –, az avított szóalak miatt minősíti visszásnak a kifejezést a költő, aminek ideje múltása még a kényszeredett, rosszkedvű művész(munkás)embert is megneveztethetné (még ha szárnyastul kell kiszaladnia is az Operaházból – cigarettáért? uzsonnáért? sörért? – a boltba).

Mintha velünk történt volna meg. Pontosan tudjuk, mai, magyar olvasók, hogy rajtunk és a szerzőn kívül ezt a verset teljes mibenlétében más nem értheti meg. A vers gondolati vonulata kimondatlan marad, és épp ezáltal talál bele pontosan a kilótt golyó a tízes közepébe. Kifogástalanul csillog (locsog) a mozgalmas, eleven *felszín*, és bennünk hallgat (még mindig) a mély, mint a cinkos összekacsintásra rácsukott szemhéj.

Hasonló svédcsavarral ér célba *A tükör vére* című vers is, az „angyal” motívum szerepeltetése is kézenfekvővé teszi, hogy ezt szemeljük ki – összehasonlításként is – példának egy másik, Báger Gusztáv versrajzaiban felfedezhető sajátos költői eszközre. Itt is a szerző hétköznapjaiban vagyunk – ezúttal egyes szám első személyben beszél. Esendő, emberi vonásokat rögzít kegyetlen pontossággal az önirónia: hősünk elégedetten, ugyanakkor (színlelt?) meglepetéssel pihentnek, fiatalnak látja magát a tükörben. „*Milyen szimpatikus ember vagyok magamnak, / megesezt rajtam a szívem...*”

Aztán „slachfertig és snájdig” idősebb urak divatbemutatóját nézi a tévében: „*...elcsodálkoztam. / Mennyire hasonlítok valakire.*”

És ha ez kevés lenne az önszeretet leplezetlen tüneteinek leírásához, a versben csöngetnek, és a postás értesítést hoz, hogy kinevezték a költőt a Menny pénzügyminiszterének. „*Abszurd, gondoltam, egyszer már álmodtam ezt, / és másnap nyertem a lottón.*”

A helyzet – és a költői tárgy – megvilágítása, körbejárása ezzel befejezettnek tűnik. A két utolsó sor azonban megrendítő távlatot ad az egész versnek: „*A postás csak állt ott, némán mosolygott. / Akkor vettem észre súlyos szárnyait.*”

Az ember és az idő, a véges és a végtelen kapcsolatáról szóló példabeszéddel van tehát dolgunk, amely tömörségében nagyon hasonlít egy régi, keleti meséhez: a halál = az idő elől menekülő hős eléri ugyan kitervelt

rejtekhelyét, de pont így jut végzetes találkozója szín-helyére. Sorsunk akkor teljesül be rajtunk, amikor elhisszük, hogy sikerült elkerülnünk azt.

Ez a sokszor nagyon tárgyias líra, amelyben jelentős szerep jut a sajátosan értelmezett tájleírásnak és a zsáner-rajzoknak is, a nagy, ontológiai kérdésekhez hasonlóan, találékony egyszerűséggel szólaltatja meg a transzcendens tartalmakat is, nem véletlenül Weöres Sándor földije és tanítványa a költő.

A *Malaszt* című költemény – sok versínyenceknek való részlete mellett – erre is szolgálat szokatlan, a mai lírából általában hiányzó, szelíd humorral színezett példát. A tudós-tudákos sorokkal induló vers témája „a szemantikum építése”, amely valószínű egy kisebb vagy nagyobb közösség kimondhatóvá fogalmazott gondolatainak, élményeinek, mikrohistóriájának összességét jelenti, amit a költő épp a versével fog belecsatornázni az írásbeliségbe. „... a pillanat szinte minden szintjét tisztára söpörjük a figyelmünkkel, / mintha a megbocsátás lenne a fő dolgunk.”

A tudományos igényű feladatmegjelölés ironikusan ábrázolt beidegződés, amelyet ellenpontoz az „imakamrába” belépő kedves életteli rajza: „...és lehelyezi a kávé a tegnapi kéziratra, profi asszony, / nincs benne iszonyat az értelmiségi allűrök miatt. / Még bele is túr a többes szám hajába és puszit dob / kifelé menet a tovább töprengő fontoskodásnak.”

A sokrétű környezet többi szereplői is az érzék-szervek kapuin keresztül vétetnek tudomásul a versben: ki kamillateája falakon átszűrődő illata, ki ablakon át megfigyelhető mozdulatai, ki lépteinek zaja, ki zongorajátéka, ki pedig éppen üvöltözése révén. A gyűjtő szenvedélyével jegyzi föl, mondhatnánk, tűzi gombostűre valamennyiüket a szerző, és amikor úgy tetszik, hogy összeállt belőlük az „épület”, meg is vallja elégedettségét: „Mintha a boldogságot lelte volna meg / ma reggel is, úgy örül a tudományközi textusoknak. / Így épül a szemantikum, közben / beszkennek az eső az időbe és eltelik a délelőtt.”

De a lelkiismeretes építkező érzi, hogy valami hiányzik följegyzéseiből, a valóság megszokott három dimenzióján túl nyújtózkodik érzékelése, és nem is spórolja ki verséből azt sem, amit csak „tükör által, homályosan lát”: „S míg Odafent valaki várja az imákat, / a hálaadás ékes hozsannáit, az író lefekszik aludni. / Kicsit zavarban van: érzi, valamit mulaszt.”

Nagy erénye a versnek a mindent megközelíteni és megfogalmazni képes könnyedség: a kitűzött feladat iránti *elkötelezettség* és az azt megmosolygó *önirónia* egymás szemébe villantanak, mint a napfényel játszó gyerekek.

Báger Gusztáv új kötetének nem egy darabja egészében egy-egy sajátos „metaforavers”: valamely jelenség leírása, valamely helyszín vagy történet rajza önmaga fölé emelkedik, képessé válik egy hozzá hasonló vagy vele rokon jelenség, gondolat kifejezésére. Jó példa erre a kötet záróverse, a *Táv-közlés*. Egy vonatrons látványának leírásával és a tőle való eltávolodás lehetőségével a szabadság, a megszabadulás egy tragikus változatát rajzolja elénk: „Biztonság. // Húsz méter távolból / én, igen: én. / Minden irányba / mehetek. // Mehetek el.

Az a költői eszköz, ami a *Míg leírom, felébredek* című, új Báger-kötetet megkülönbözteti a szerző korábbi hét verseskötetétől, egyszersmind megerősíti az életművet eggyé fűző szálakat. A költő nem lett hűtlen a gondolati lírához, csupán új, hatékony és az olvasóban erőteljes emlékképeket hagyó eszközt dolgozott ki, amely a líra és az epika bizonyos jellemzőit egyesíti, miközben éppen a szemlélet és narráció eredetisége, a hangvétel könnyed, ironikus, életteli volta és tömörsége révén maradéktalan versélményt nyújt.

Báger Gusztáv nem fél saját mitológiát építeni, amelynek helyszínei, fordulatai, egyes szereplői ismét és ismét visszatérnek, megtestesítői, megszemélyesítői az immár nem is rövid – és épp nemrég fontos jubileumához, a költő hetvenedik születésnapjához érkezett – életpálya különböző korszakainak és eseményeinek. Ennek a törekvésnek is tulajdonítható, hogy új kötete közelebb viszi költészetét olvasóihoz. A jól idézhető, sajátos és tömör megfogalmazásokban most is bővelkedő kötetben szabadon árad a közlő- és elbeszélőkedv, az életszeretet, az életajándékért való hála. Megtaláljuk benne azokat a szélesen karoló gondolati tartalmakat is, amelyek a megelőző Báger-köteteket is emlékezetessé tették, és amelyek bizonyítják egyrészt, hogy a közösségi líra lehetőségei még nem merültek ki, másrészt pedig, hogy modern költészet is képes megjeleníteni összetett, a transzcendens tudást evidenciaként magában foglaló szemléletet: az életbe, a teremtésbe vetett bizalmat és hitet.

Mezey Katalin

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvruházunkban is, a világhálón! Internetes rendelés esetén a postaköltséget kiadónk állja. www.magyarnaplo.hu

Híradás Fehér Béla:
a „megválthatatlanságról” Alszik a doki Betlehemben
 Kortárs Kiadó, Bp., 2007.

E szatirikus regény középpontjában a Pogácsás család és annak ismeretségi köre áll, s ebből a társaságból kiemelkedik Pogácsás Jani, a történesek felidézésével gazdálkodó főhős. A figura pontosan elbeszélői tevékenységének kezdetekor, a regényi szövegmassza megindulásának pillanatában huszonöt éves, és visszamenőlegesen mondja fel a mű folyamán életének, továbbá hozzátartozói, „barátai”, ismerősei sorsának főbb – és bizony eléggé „kiborító”, megrázó vagy éppenséggel háborzongatóan „szórakoztató” – eseményeit a számára éppen legutóbbi időszakból. A temporális intervallum 1989/90-tól számítva mintegy hét esztendőt fog át konkrétan, alaposan átnyúlva a kilencvenes évek második felébe. Az úgynevezett „rendszer váltás” a téma tehát, de kiterjesztetten, bővebben értve, mint egyetlen korlátozott momentum. E politikai-történelmi folyamat keretében és közvetlen következményeként mind Jani, mind családtagjai, mind pedig a környezetében mozgó rengeteg egyén eléggé lecsúszik. Akad persze, aki éppen ellenkezőleg jár (pl. az életművész újjazdag, a pornómozikat működtető „tulaj”, aki a főhős anyjának szeretője), de a narrációs és személykapcsolati vagy cselekményes centrumot képező fiatalember, Jani mindenképpen azok közé tartozik, akik a felkavarodott és letisztulni nem igazán akaró, a maga kaotikusságában és reménytelenségében „megválthatatlannak” tetsző világunk póruljártjait testesítik meg, a maga részéről eléggé tipikusan adva hírt a dolgokról. Az ő helyzetének jellemzését mármost mi sem szolgálhatja jobban, mint az a tény, hogy alkalmi munkásként nemrég éppen eljött otthonról, a szülői házból, és jelenleg lepusztult autóbuszában ad neki alkalmi otthont egy külvárosban élő drogos haverja, valamint annak párja.

Mindez igencsak ismerős, és nem pusztán a jelenbe áttűnő közelmúlt realitásából, hanem az írásteljesítmény szintjén is. Fehér Bélának már megjelent nagyjából ugyanaz a regénye, pontosabban jelent meg tőle 1998-ban könyv alakban egy regény, amely kialakítottság szempontjából nagyon hasonlít a mostanira. Az *Életünk* folyóirat 2005-ös évfolyamában pedig ennek folytatásokban egy olyan változata, ahol a szöveg már majdnem teljesen megegyezik a jelenlegi opuszéval. Mindkét közlés az *Egyenes Kecske* címet viselte; a némiképp „indiános” névadás gesztusa magát Pogácsás Janit illette. A szerző immár kétszer is átírt és egyszer címváltoztatott művét egyébként a jócskán elhúzódo munkafolyamatok különböző szakaszaiban számos helyen kibővítette, betoldásokkal, több új történet-

szállal gazdagította, itt-ott komolyan újra is formálva az egészet, miközben az alapvető tendencia, mondandó lényegében változatlan maradt. Illetve a tendenciózus stílári *következetesedés*, fokozódó rétegnyelvi ellazulás (argó-alkalmazás) miatt még tovább élesedett – könyörtelenül. Igen, Fehér Béla (elbeszélőjének) szatírája kegyetlenebbé vált a mű létesülésének bő évtizede alatt, amint a történesek reménytelenebbé, a főhős (és társai) helyzete kilátástalanabbá, a felmerülő önreflexió marcangolóbbá. S mindennek nyomán katartikusabbá az összhatás?!

Nem feltétlenül. Talán – más tényezők mellett – azért sem, mert a kialakulni kezdő *katartikumot* (végtére is tönkrement emberek tömkelegéről, az ő drámainak is nevezhető létalapzatokról van szó!) erőteljesen rombolja a szereplők már említett speciális nyelvhasználati gesztusrendszerének negatív, értékfosztott nivelláltsága, s ezen belül aztán az a félreismerhetetlen stílári tény, hogy valamennyi figura lényegében egységes módon ugyanazon értékű fővárosi szlenget gurgulázza elő, pergeti artikulációjának keretei között, s ez annyira *ugyanúgy* válik *mindannyiuk* számára a „lét házává” kommunikatív, hogy az oldott beszélés flegmasága meglehetősen visszaveszi az olvasóban a soruk felett gyakorolható együttérzést. No persze: Pogácsás Jani elbeszélő(ké)je szükségképpen rátelepszik errefelé mindenki nyelviségére, hiszen ő a „mindentudó” elbeszélő, de a poénkodás mindazonáltal gyakran túlhajtottnak és klišészerűnek bizonyul a regény lapjain.

Ám a mese tulajdonképpen döntő „tanulsága” is jelentős mértékben éppen ehhez a *megszólaló panoptikumhoz* kötődve indukálódik elő. Pogácsás Jani „agya”, tudata a képzelgés, a lelki közegelhagyás, illetve (nagyon szomorú ez, de való:) a kábítószeres befolyásoltság, a hallucináció állapotában leledzik. S ha elméje így áll, ha a „szoftver” így ver(i őt), akkor teste, emberi-fizikai mivolta, a „hardver” sincsen máshogyan! Miként is alakulhatna ez másképp? Szükségszerűen hinnünk kell olvasóként az „embergépben” mocorgó tapasztalatoknak, eszmélkedéseknek: (szellemi) létnek. Hiszen a mű a már mondott időben játszódik: Budapesten, Budapest-országban, Magyarország (egyetlen) „frekvált” helyén... Ahol is az államilag előírt *szocreál* időszakát a nagyon elvadult és az egykori államiság által különféle módokon „preformált”, bizvást annak áttételes következményeként tekinthető *kapreál* váltotta fel, szabadpiaci pénzterrorral, nivótlan izomagyúsággal, általános szellemtelenséggel kötve össze a szélesebb társadalom „rendszer váltó” nesze-semmi jussát: a *vissza vagy odáig*-ot (Nyugat-)Európába... Az előbb említett „indiánosság” frissességét (vö. „Közép-Európa indiánjai”) a „vad/nyugatiság” általánosabb, egyben lehangolóbb állapota kezdi felváltani, és nemcsak e regényben.

Zsávolya Zoltán

„A műveltség tág látóköre és beható mélysége” Asbóth János: Három nemzedék. Kortárs Kiadó, Bp., 2008.

A Kortárs Kiadó Magyar Néző sorozata 2002-ben indult útjára, és első darabja *A nemzetiségi törvényjavaslat országgyűlési vitája, 1868* címet viseli. A kezdeményezés folytatásában – többek között – Mikszáth Kálmán, Illyés Gyula, Németh László és Móricz Zsigmond esszéi kaptak helyet, míg a legújabb kiadvány Asbóth János írásaiból készült válogatást ad közre. A *Három nemzedék* című könyvet válogatta, szerkesztette és bevezető tanulmányt (*A konzervatív hagyomány élete*) Vasas Géza írta.

Érdemesnek tűnik a kötet címénél az olvasónak hosszabban elidőzni, hiszen ahogy az előszó is jelzi, „a jelzős szövszerkezet által felidézett fogalom- és képzetkör Szekfű Gyula híres könyvével vált a magyar történelmi önértelmezés részévé.” Az elsőbbség ugyanakkor Asbóthé, hiszen az ő esszéje 1873-ban látott napvilágot ugyanezzel a címmel, kötetben (*Irodalmi és politikai arcképek*) pedig három évvel később, 1876-ban jelent meg. Asbóth méltán elhíresült írása összefüggést tételez Széchenyi és Vörösmarty, Kossuth és Petőfi, végül Deák Ferenc és Arany János politikai, művelődéstörténeti és irodalmi működése között. Az első „fejlődési szak” képviseli nála a tettekre ébredés, a második a lázas küzdés, végül a harmadik az alkotás időszakát. Hogy ez kevésbé a hagyományos értelemben vett nemzedéki kérdés, utóbb Asbóth is beláthatta, hiszen 1892-es összegyűjtött írásaiban (*Jellemrajzok és tanulmányok korunk történetéhez*) már *Három korszak* néven jelentette meg munkáját. A Kortárs Kiadó sorozata is ezt a szövegváltozatot közli, ezért is lehet kérdés, hogy a könyv maga miért éppen a korábbi műcímet követi. A lehetséges válasz talán az, hogy a bevezető tanulmány által felvázolt Asbóth–Szekfű párhuzam kívánt itt érvényre jutni, és a két életmű közti összefüggéseket igyekezett jobban kihangsúlyozni, illetve a szintén itt tárgyalt nemzedék–korszak fogalom-pár kapcsolódási pontjait óhajtotta nyomatékosítani. A XIX. század második felének irodalmában járatanabb és az előszót elhagyó olvasó azonban a tartalomjegyzék láttán ezt az analógiát nem biztos, hogy felfedezi.

A kötet négy nagyobb, különböző alcímekkel ellátott részre tagolódik. Az első fejezet (*Családtörténet – magyar történet*) három szöveget tartalmaz, melyből az első kettő már csak azért is számot tarthat az érdeklődők figyelmére, mert Asbóth János írásainak egyik

gyűjteményében sem található meg, aminek az lehet az egyik oka, hogy jórészt inkább történelmi, családtörténeti adatokkal szolgál, továbbá nem is mindegyiknek Asbóth a szerzője. *Az Almássy- és Nedeczky-féle összeesküvésekhez és a '66-iki eseményekhez* címet viselő szövegegyüttes három alfejezete közül ugyanis csak az egyik tulajdonítható Asbóth Jánosnak, a másik Asbóth Lajos tábornok rövid feljegyzése, a harmadik pedig Asbóth Sándornak a *Magyarország és a Nagyvilág* című lapban található 1868-as nekrológja. Asbóth Lajos, Asbóth János édesapja 1948–49-ben a honvédseregben harcolt, érdemeiért először ezredesi, majd tábornoki rangot szerzett, az utóbbi kinevezés okirata azonban máig sem tisztázott módon jutott el hozzá. Ez a tény csak tovább árnyalhatja Asbóth Lajos közéleti tevékenységét, ugyanis az 1849-től 1856-ig tartó aradi raboskodását követően azt az Almássy–Nedeczky-féle összeesküvést adta fel, melyben fia is epizód szerepet vállalt. Erről Asbóth János írása is beszámol, aki valószínűsíthetően sokáig nem tudhatott apja ilyen irányú politikai működéséről biztosat, mindössze megvádolásával szembesülhetett időközben. Filológiai érdekesség, hogy az utóbbi feljegyzésből az *Álmok álmodója* című regényben is találhatóak szó szerinti részletek, melyek azt is bizonyítják, hogy szépirodalmi és értekező próza szétválasztása igen bajos próbálkozás lenne e korszak műveinél.

A három írás mindegyike megtalálható (Asbóth Sándor, Asbóth János nagybátyja nekrológia a függelékben) az *1849–1866. Adalékok a kényuralom ellenes mozgalmak történetéhez – Az Asbóth-család irataiból* című könyvben. Érdekes vállalkozásként tartható tehát számon, hogy a *Három nemzedék* felveszi szövegei közé ezen feljegyzéseket, és csak sajnálhatjuk, hogy nem jelzi azok forrását, hiszen valószínűleg egy olyan válogatás összeállítása volt a cél, mely nem kizárólagosan az értekező próza körébe sorolható műveket közöl.

A *Családtörténet – magyar történet* fejezet utolsó darabja (*A peredi ütközet*) és az ezt követő szövegek mindegyike Asbóth *Jellemrajzok és tanulmányok korunk történetéhez* munkájában található. Igaz ugyan, hogy ezt is kizárólag csak az írások címeiből tudhatjuk meg, ha összevetjük őket az 1892-es és az azt megelőző kiadásokkal, noha ezek a kötetek nem is minden esetben tartalmaznak szövegbeli eltéréseket az összegyűjtött munkához képest. A *Három nemzedék* második része (*Három korszak, és ami utána következik*) tartalmazza a már említett *Három korszak* című összefoglaló jellegű írást, és *A magyar birtokos osztály hanyatlása* című értekezést. A válogatás harmadik része (*Magyar szemmel nyugattól keletig*) pedig olyan történelmi ese-

ményekkel vagy alakokkal foglalkozik, melyek és akik Asbóth korszakában jelentősnek bizonyultak, és akár most is számot tarthatnak az érdeklődő olvasó figyelmére, már csak azért is, mert az írások többsége naplójegyzet, illetve harctéri napló formájában íródott. Ilyen például a *Poroszország az 1866-iki háború előtt* vagy *A szerb–török hadjáratról* készült leírás, melyekben nem egyszerűen csak tárgyilagosnak tűnő és alapos megfigyelésen nyugvó részletek találhatók, hanem mintegy alkalmként is szolgáltak a szerző számára, hogy egy politikai vagy éppen társadalmi problémáról hosszabban megnyilatkozzon.

A válogatáskötet utolsó fejezete, mely a *Kortársak* alcímet kapta, irodalmi portrék megrajzolására vállalkozik. Teszi ezt Asbóth hol visszaemlékezés, hol nekrológ vagy hosszabb értekezés formájában, a névsorban pedig megtalálható Eötvös József, Kemény Zsigmond, Vajda János neve éppúgy, mint Kossuthé, Deák Ferencé vagy Munkácsy Mihályé. Néhányuk leírását érdemes részletesebben megnézni, mivel általuk betekintést nyerhetünk Asbóth János írói munkásságának és gondolkodásmódjának egy szeletébe.

Az első írás Eötvös József méltatására vállalkozik. Asbóthot elsősorban nem „mint költőt, mint bölcsészt, mint államférfiút” foglalkoztatja Eötvös, hanem eszméinek közvetítési módja, noha elismeri, hogy „ez eszmék nem voltak mindig helyesek, gyakran nem voltak egymással kiegyenlítve, sőt néha egymást egyenesen kizárók voltak, de végre a táblabírótságba süllyedt nemzet eszméket kapott, és ezekkel életet.”

A kiegyenlítés szófordulat vezethet minket tovább a következő szöveghez, melyben tanítványhoz illő módon búcsúztatja Kemény Zsigmondot. Asbóthnak a Pesti Naplónál eltöltött időszaka meghatározó mind politikai, mind művelődési, illetve művészeti területeken megfogalmazott álláspontjának kialakításában. Az egyensúly („súlyegyen”), a kiegyenlítés fogalma Kemény nevéhez köthető, és Asbóthnál az értékörzés gondolatával áll szoros összefüggésben. Ahogy a *Három korszak* című írásában is több alkalommal kifejti, a súlyegyen hiánya egyfelől a túlzott sokoldalúságra, másfelől a következtelenségre vezethető vissza: „[...] vajon melyik gondolkodó olvasónak ne jutott volna eszébe, hogy e széles körű tevékenység oly erény, mely eddig még mindenütt és mindenkor az alkotás nagyságának esett rovására?” Nem furcsállható hát, ha Asbóthnak Keményről szóló visszaemlékezése, többek között, azt emeli ki, hogy „Kemény

Zsigmond a haladás harcosa volt, de azon haladásé, mely a fenntartásról nem feledkezik meg elragadtatott hevében.” A szöveg középső része mint korának legnagyobb regényíróját, a zárata pedig mint tanulmányíró méltatja, és végül műveinek újabb kiadásait szorgalmazza. Nemcsak tisztelgés tehát ez az írás Kemény előtt, hanem azoknak az elveknek a vállalása is egyben, melyek elsősorban elődjéhez köthetők és beilleszthetők Asbóth gondolkodásmódjába is.

A Mikszáth Kálmán novelláit, illetve a *Tót atyafiakat* tárgyaló írás inkább az irodalmi értekezések körébe sorolható, és szintén jó alkalmat ad Asbóthnak arra, hogy a korszak novellairodalmáról szóljon. Hogy mennyire igyekezett Asbóth egyszerre több szempontot érvényesíteni és tágabb összefüggésekben elhelyezni az irodalmi alkotásokat, jól látszik abból is, hogy Mikszáth addigi művészetét nem egyszerűen a realizmus irányába sorolja, hanem felveti annak lehetőségét is, hogy művei „határozottan romantikusok, sőt fantasztikusok”. Ezáltal pedig azt a vélekedést erősíti, miszerint a realista és a romantikus művek között egyáltalán nem áll olyan nagy szakadék, sőt vannak alkotások, melyek ezt a látszólagos ellentétet igyekeznek kihasználni.

Nemcsak az irodalom körébe sorolható művek tartanak számot Asbóth figyelmére, hanem képzőművészeti alkotások elemzésére is vállalkozik. Elmondható ugyanakkor, hogy Munkácsy Mihály két festményének (*Milton, Krisztus Pilátus előtt*) értelmezése sem egyedül a műalkotásra összpontosít, hanem szemléletek történeti változására is igyekszik felhívni a figyelmet.

Asbóth János szövegei tehát nem kizárólagosan a múlt történéseivel, műveivel – melyek fontosságát a szerző több helyütt hangsúlyozza – foglalkoznak, hanem mindvégig igyekeznek párbeszédbe lépni az adott korszak irodalmával, művészetével, történelmi eseményeivel is. E törekvése arra figyelmeztetheti az olvasót, hogy a múlt értékeinek a jelen állapotától független szemlélete a folytonosság megszakítását eredményezheti. A *Három korszakból* vett idézet is jól mutatja, hogy Asbóth János az időszerűség és a hagyomány együttes szemléletének tudatában fogalmazta meg nézeteit: „Ámde vajmi igaz, hogy nincs az az erény, mely ne volna egyúttal hiba, gyöngeség is a helyzetek, a szempontok változtatásával. Ez az emberi tökéletlenség végoka, ez az ember örök tragédiája, ebben van minden igaz tragikum megrendítő hatása.”

Dobás Kata

„A ti és a mi szabadságunkért” Kovács István:
A barátság anatómiája
Széphalom Könyvműhely,
Bp., 2007.

„Lengyel–magyar két jó barát, együtt harcol s issza borát” – mondja a XIX. századból származó, azóta már szállóigévé vált lengyel mondás. Ez az ismert szólás frappáns kifejezése ennek az idők próbáját kiállt viszonyoknak, mely az európai népek kapcsolattörténetében unikumnak számít. Kontinensünkön ugyanis nincs több példa arra, hogy két szomszédos nemzet több évszázadig tartó együttélés után is pozitív képet őrizne a másikról. Mindezek után nem véletlen, hogy a neves polonista és költő, Kovács István kötetét, amely *A barátság anatómiája* címmel jelent meg, ezen egyedülálló kapcsolat történetének szenteli. Bár a szerző múltunk több területével is foglalkozik (pl.: történelem, irodalom- és filmtörténet), fő kutatási területe mégis a reformkor és a szabadságharc kora, így a kötetben szereplő írások legnagyobb része is ehhez az időszakhoz kapcsolódik.

A könyv tematikai szempontból három nagy részre bontható. Az első részben a szerző a lengyel nemzeti szimbólumokat és emlékhelyeket mutatja be, valamint ebben a részben kapott helyet a kötet címadó írása is, amely e legendás kapcsolat évszázadairól ad rövid áttekintést.

A magyaroknak a térség különböző népeihez fűződő viszonya, függetlenül attól, hogy azok Magyarország határain belül vagy kívül éltek, a XIX. század elejéig alapvetően pozitív volt. Bár dinasztikus háborúkat többször is vívtak a szomszédokkal, a városokban pedig a reformáció küzdelmei és a helyi hatalomért folytatott harcok itt-ott etnikai konfliktusokat váltottak ki, ezek alapvetően nem rontottak a magyar–nem magyar viszonyon. A török ellen vívott harc ugyanis a XV. századtól kezdve egy táborba hozta az itt élő népeket, a közös küzdelem élményének köszönhetően pedig alapvetően pozitív képet alakítottak ki egymásról. Nem véletlen, hogy a magyar történelem egyik-másik személysége, mint például Hunyadi János vagy Hunyadi Mátyás helyet kapott más népek folklórában, Zrínyi Miklós pedig azt mondta öccséről, Péterről, hogy jó horvát, tehát jó magyar. A Rákóczi-szabadságharc idején ugyan kisebb törésre került sor, mivel az itt élő szerbek már az uralkodó mellé álltak, de a szlovákok vagy a ruszinok még mind egyöntetűen Rákóczi seregében harcoltak. A XIX. század elején hazánkban és a térségben is megjelentek a modern értelemben vett nemzeti-ségi ellentétek, amelyek az azóta eltelt időszakban a legteljesebb mértékben felülírták a korábbi pozitívumo-

kat. Az évszázadok során kialakult kép gyökeresen átalakult és visszavonhatatlanul negatívvá vált, ami sajnos nem változott azóta sem. Bár az 1990-es évek délszláv háborújában a szlovénok és a horvátok melletti magyar kiállítás e két nép esetében ismét pozitív fordulatot hozott, ezek sajnos egyedi kivételt jelentenek a magyar–nem magyar kapcsolatok történetében. Az elmúlt két évszázadban lezajlott kedvezőtlen változások egyedül a lengyel–magyar viszonyt nem érintették.

A lengyel–magyar viszony története a XVIII. század végéig nem mutatott különösebb eltérést a térség más népeihez fűződő kapcsolatunkhoz képest. Voltak egymás ellen indított dinasztikus háborúk, közös uralkodók, miközben számtalan magyarországi diák tanult a krakkói egyetemen. Döntő változást e két nép viszonyában szintén a nemzeté válás időszaka hozott. A lengyel nemesi köztársaságot a XVIII. század második felében a három szomszédos nagyhatalom, Oroszország, Ausztria és Poroszország többször is megtámadta, újabb és újabb területeket szakítva el tőle. Az 1795-ös harmadik osztozkodást követően Lengyelország megszűnt létezni, így a lengyelek egyetlen célja a továbbiakban három részre szakított országuk egyesítése lett, aminek érdekében mindent meg is tettek. Végigharcolták a komoly területi változásokkal járó francia forradalmi és napóleoni háborúkat, volt több sikertelen forradalmuk és szabadságharcuk (pl.: 1830–31, 1846, 1848, 1863), számtalan összeküvést szöttek, de küzdelmük az első világháború végéig nem hozott eredményt. Ebben a küzdelemben a lengyelek számára az egyetlen szövetségest legtöbbször a magyarok jelentették, aminek már a XVIII. második fele óta voltak hagyományai. 1795-től kezdve a napóleoni háborúk végéig például több terv is született egy Lengyelország helyreállítását célzó közös lengyel–magyar fegyveres fellépésre, de ezek az akkori reálpolitikai helyzetben nem valósulhattak meg. 1830–31-ben a magyar rendek hivatalosan is állást foglaltak a lengyel ügy támogatása mellett, a menekülő felkelőket pedig befogadták és minden eszközzel támogatták. 1848 őszén egy légiónak is nevezett önálló lengyel katonai egység alakult Pesten Józef Wysocki parancsnoksága alatt, hogy a magyar ügy mellett harcoljon. Eredeti céljuk az volt, hogy a magyar szabadságharc győzelme után Galíciába betörve együtt kezdjék meg hazájuk egységének helyreállítását, amit a zászlójukon lévő felirat, „A ti és a mi szabadságunkért” is jól szimbolizált. Bár a közös tervekből a cári intervenció miatt végül nem lett semmi, a lengyelek katonai teljesítménye magyar részről nagy tiszteletet váltott ki, ami döntően hozzájárult e kapcsolat további elmélyüléséhez.

Magyar részről az első világháború alatt politikailag támogatták az országegyesítés ügyét, az 1920-as szovjet támadás idején pedig lőszerrel segítették a harcoló lengyeleket. A második világháború kitörése után hazánk több tízezer menekültet fogadott be, akiket a magyar kormány az 1944-es német megszállásig anyagilag, kulturálisan és politikailag a legteljesebb mértékben támogatott. 1956. október 23-án a forradalom a varsói lengyel változások melletti szimpátiatüntetéssel indult. A magyar ügyet a lengyelek ezt követően szívvel-lélekkel támogatták, a forradalom leverése után pedig sorra gesztusokat tettek nekünk. A hatvanas években az útlevéllal rendelkező, de Nyugatra nem utazható fiatalok számára a táboron belül szabadabb légkörű Lengyelország lett a fő célpont, bár ez az érdeklődés a nyolcvanas-kilencvenes évekre sajnos visszaesett.

A kötet második részében a XVI–XIX. századi lengyel történelemről szóló írások szerepelnek, ezt az időszakot a szerző a két ország néhány közös hőisének életútján keresztül mutatja be. A Lengyelországhoz sok szállal kötődő, kalandos életű Balassi Bálintról éppúgy olvashatunk, mint Bocskai Istvánról, vagy az 1683-as felszabadító háború hőseiről, így Sobieski Jánosról és Jan Chryzostom Pasekről is. A konkrét személyek életútján keresztül az olvasó számára pontosan kirajzolódik a korabeli Lengyelország élete. Szintén ebben a részben olvashatjuk a magyar–lengyel barátság megalapozását jelentő 1830–40-es évekkel, ezen belül pedig két nagy történelmi eseménnyel, az 1830–31-es lengyel és az 1848–49-es magyar szabadságharcra foglalkozó írásokat. Ezekben az írásokban Kovács István e két esemény közös hőiseinek, Henryk Dembińskinek és Józef Bemnek az életútját mutatja be részletesebben, akik a lengyel szabadságküzdelemben játszott szerepüknek köszönhetően Európa szerte jelentős hírnévre tettek szert. Míg azonban hírnevét Bem az osztrakenkai ütközetben nyújtott bátor helytállásával érdemelte ki, amit az erdélyi hadszíntéren nyújtott teljesítményével csak tovább növelt, addig Dembiński esetében ilyen érdemekről nem lehet beszélni. Ő hírnevét „mindössze” az 1831-es, Litvániából történő sikeres visszavonulásának köszönhetette, de ez az egyetlen cselekedete nem volt arányban azokkal a súlyos hadvezetési hibák-

kal, melyeket mindkét országban elkövetett. A két tábornok mellett szó esik a lengyel szabadságküzdelem Jeanne d’Arc-járól, Emilia Platterről is, aki nő léte katonatisztként harcolt és áldozta életét hazájáért.

A kötet lapjain olvashatunk még az 1848–49-es magyar szabadságharcban való lengyel részvételről, alapvetően a légió néhány tagjának és Bem tábornoknak a tevékenységén keresztül. A szerző kitér e küzdelem ismert vagy ismeretlen mártírjainak életére (pl.: Feliks Sławski, Mieczysław Woroniecki, Karol Gustaw d’Abancourt, Konrad Rulikowski), valamint a szabadságharcban való részvételük miatt Szibériába hurcolt katonák ügyére is. Ez a tanulmányblokk az 1873-ban létrejövő autonóm Galícia tartomány új életének ismeretével zárul.

A harmadik részben Kovács István a lengyel romantika négy legnagyobb költőjének, Adam Mickiewicznek, Juliusz Słowackinak, Zygmunt Krasińskinak és Cyprian Kamil Norwidnak az életútját mutatja be. Ők már a felosztott Lengyelországban, az orosz fennhatóság alatt álló részben születtek, Mickiewicz litván nemesi, Słowacki Podóliából Vilnába költözött értelmiségi, Krasiński oroszbarát katonatiszti, míg Norwid mazóviai nemesi családban. Fiatalságukat a még autonómiával rendelkező kongresszusi Lengyelországban töltötték, és életútjuk Varsóba vagy Vilnába, a két egyetemi város valamelyikébe vezetett. Meghatározó élményük volt az 1830–31-es lengyel szabadságharc és az azt követő megtorlás, bár a harcokban személyesen egyikük sem vett részt, csak verseikkel támogatták honfitársaikat. Az otthoni politikai légkör miatt végül mindannyian emigrációba kényszerültek, és életük hátralevő részét a hazájuktól távol, nyugat-európai számkivetettségben töltötték.

A barátság anatómiája alapvetően a lengyel–magyar kapcsolatok XIX. századi eseményeit, azon belül pedig a reformkor és a szabadságharc történéseit mutatja be. Bár e két évtized számít az egyik legjobban feltárt területnek, Kovács István ennek ellenére több, az újdonság erejével ható írást közöl kötetében, tovább árnyalva ismereteinket.

Vesztróczy Zsolt

SZAVAZZON A HÓNAP VERSÉRE!

Kedves Olvasónk!

2008. december 1-jétől költői vetélkedőt indítottunk. Honlapunk „VERSEK” rovatába minden hónap elején fölkerül hat-hét vers név nélkül, melyekre Olvasóink szavazhatnak egy hónapon keresztül. A három legtöbb

szavazatot kapó verset megjelentetjük a Magyar Napló soron következő számában!

Szerkessze Ön is a Magyar Naplót, látogasson el honlapunkra: www.magyarnaplo.hu

(Csíkszereda, Erdély)

Főszerkesztő: Ferenczes István

E-mail: moldvaimagyarsag@gmail.com

A gyermek, hallván, hogy az ég már nem dörög, lepattant a szalmaágyról, és kiosont a felszakadozott felhők alatt sötétedő utcára. Roppant élvezetet nyújtott számára a tisztára mosott földre történő irkafirkálás. Isten tudja mit, de azt oly nagy szorgalommal véste a föld orcájára, hogy csak úgy szakadt kezében a pálcá. Ilyenkor, csúnya égi háború után, sok furcsaságot kihány beléből a föld. Van olyan állatfaj, amit máskor megpillantani sem lehet. A tyúk a gilisztáknak persze roppant örvendenek. Eső után ünnepnapot ülnek, hisz máskor nem lehetnek efféle „húst.” Az emberek is előbújtak vályogfalas házaikból, és dologba fogtak.

A sötétedő ég felé szálló kéményfüst illata befedte a falut. A gyermek úgy hitte, a falura a csillagok vigyáznak. Persze, csak akkor, ha hiányzik a ház ura. – Az Istennek sok a dolga. Neki egyszerre kell lennie mindenütt. Azért hagyja ránk csillagait – mondta gyermekének az anya. – És nappal? Nappal ki vigyáz ránk? – Az Isten – mondta. De ebben a szürkületben csak nem vonult dolgára az Isten, mert akármeddig tekerte a nyakát a gyermek, nem látta az első csillagot felbukni. Az anyja parancsára vállára vette a kötött kardigánt, fejére húzta a meleg sapkát, és virgonc lépésekkel végigtáncolta a pocsolyákat. Hétéves lehetett talán. Fekete szemére ömlő egyenes vágású frufruja miatt a faluban „Jani fióká”-nak hívták. Becsületes neve Péter volt. Nem igazán értette, miért csúfolódnak így vele, hiszen az édesanyja azt mondta neki: az embert Isten terem-

ti, s ekképpen „Isten-fióká”-nak volna ildomos őt szólítani. János nevű embert ugyanis nem ismert. Az anya neve pedig Margit. Az valóban furcsa volt, hogy a kutya és a macska, de még a tehén is a Jani névre hallgatott, de kérem, itt minden háziállatnak van egy keresztneve! Így töprengett magában, miközben két ház, három ember és sok-sok vonal és kör firkálása között éppen erre is jutott ideje. A megáradt patakban csobogó lépések visszhangoztak. A gyermek elmosta tenyerével a vizes homokba rajzolt világot, felállt és hátrafordult. Amikor megpillantotta a régóta vissza-visszatérő kísértő alakot, futásnak eredt. Hatalmas szuszogások közepette szedte a lábát, kiabált, ordította. – A rongyos ember, aki éppen olyan, mint amilyen én vagyok, csak bácsi, a rongyos bácsi kerget és el akar lopni! Jött felém, óriáslépésekben közeledett és... – Álmodtál fiaskám, nyugodj meg! – ölelte magához a gyermeket az asszony. De az ajtó megnyílt, és belépett az idegen. Az asszony ájultan nézett a férfira.

– Ő az? Vele találkoztál álmodban? – kérdezi fiától. A gyermek riadtan, némán nézett. A férfi közelebb ment, ölébe vette fiát. – Gyere, mesélek neked egy másik háborúról. *(Iancu Laura Világos sötét című tárcája a lapból)*

Székelőföld

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

(Csíkszereda, Erdély)

Főszerkesztő: Ferenczes István

E-mail: szekelyfold@cchr.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

Mindig mindenki átlát rajtam, mintha üvegből lennék. Lehúz egy vévétartályt. Nem zúdul le víz, üres korgás fentről. A levegő, az

üres fordul körbe, az tódul le a finom csövön a kagyló belsejéig. A legbelsejéig. Megrántja még egyszer, most már csak éles kattánás, levegő nincs, ez az ütemes tátogás, úgy kell elképzelni. Kimegy, becsukja maga után az ajtót, nálam felejt a kitelepedési engedélyről való értesítését, túl ideges a vévétartály miatt, hogy eszébe jusson elvenni tőlem. Valaki le kéne húzza az egész illemhelyiséget. Egyik illemhely a másik fölött, vagy alatt. Ha mind egymásba csukódna, akkor mindenki a földszintre járna könnyíteni magán. Találkoznom kell, vissza kell adnom, nem maradhat nálam, nem én telepszem. A zakómat még előtte lecserélem. Azt hiszem, taxiba kell ülnöm. Tegnap délután, amikor megszabadultam Viktortól, a kitelepedőtől, mikor leráztam végre, és kifizettem a számláját abban a kis étteremben, ahol igazán olcsón megebédél az ember, de Viktornak mégsem megy, szóval kifizettem a számláját, és ahogy a pultnál ügyködök, vagy a kasszánál, észreveszem, hogy figyelnek. Hogy valaki a pantallómat nézi. Igazán különleges egy ruhadarab, pantalló, van belőle százmillió a világon, de ez a valaki az én pantallómat nézi. Nyilván, hiszen én vagyok csak pantallóban ebben a melegben. Fizetek, és ekkor eszembe jut valami a pantallóról. Tavaly történik, hogy Mama rám borítja a kávéját. A nappaliban ülünk, ahol gyerekkoromban annyira szerettem a délutáni becsapó fényt, hogy órák hosszat képes voltam a felnőttek között ülni, vagy csak egyszerűen végigfeküdni a padlón. Itt történik. Mama közelebb hajol, azt hiszem, azt akarja megkérdezni, ki mindenkinek mondtam még el, Edit kivel kefél mostanság, amikor kilöttyen a kávé a csészéjéből.

Edit a húgom. Van egy nagyobb darab pasija. Ő dugja. Most elmondom, hogy mindenki megtudja, ne az legyen, csak pletykálok róla, Editről, a húgomról, aki alig múlt tizenhét. És egy negyvenes pasi dugja, egy olasz, ki akarja vinni magával, mert ott jobb. Azt hiszem, azért borult ki a kávé, mert meghökkenem. Ülök Mama mellett, és épp meghökkenek. Nagyot ugrom, vagy csak egyszerűen picit felemelem a fejem abból a pózból, amiből leginkább ki lehet silabizálni a napfény húszéves nyomait a padlószőnyegen. Egy kissé feldobom az állam, nyilván lendül a homlokom is, és akkor kilöttyen a kávé. Arra, hogy kivel kefél. Hogy kivel dug. Meg a pasija, aki negyvenes. Rá kell vennem magam, hogy Mama ne mondjon többet ilyen szavakat Editről. Hogy egyáltalán ne így fejezze ki magát, erről kell meggyőzőnöm. Érzem, ahogy átszivárog a forró és cukortól nehéz folyadék a pantallóm anyagán. Lassan a bőrömhöz ér, égeti. Egy pillanatig, mert aztán gyorsan enyhül. Az anyag kiszívja a hőt. A színet megtartja. Mama nem veszi észre, hogy kilöttyent, koncentrálni. Ki keféli újabban Editet. Ezt kérdezi meg, illetve, hogy kinek mondtam még el. Csak a kávéra tudok gondolni, az most mindent hoz, helyettesít. Kefél, dug, pasi, Edit. Megérkezem, kiszállok a taxiból. Egy forró kávéval rendelék, mielőtt még leülnék az asztalhoz. Azután ülök le, kinyitom az újságot, olvasok. A nő odagördül a kávéval, mintha végigsimítaná kezét a combomon. A pantallómon dörgöl végig, leengedem az újságot, ránézek, most látom, hogy akár a mai újság, össze- és kihajtható, egy lap, nagy formátum, nyomdászaggal, de meg is rémülök, mert majdnem olyan, mint

Edit. A húgom. Átlát rajtam ez a nő, ez az *editmás*. Hátradőlök, ilyenkor így kell, lapozok. Kinek mondtam még el, hogy Edit kivel kefél mostanság, visszhangzik be. Egy kutya, egy németjuhász, az asztal lábához kötve, ahogy beérkezem. Nem jár neki a szabadság. Liheg, érzem a lábszáramon, azon a csupasz részen, ahol a pantalló szára felcsúszik, a zokni és a felcsúszott szár között. Tenyéryni egy hely, egyik testrész a másikra illesztve, így el lehet képzelni. Látszik, kilátszik egy darab test belőlem, és arra lehel a németjuhász, egy nő pedig, a gazdája, ezt a darabot figyeli belőlem. Becélozta. Nem a pantallómat nézi, a foltot, hanem ami alatta van, az égett bőrt látja. Ahogy a bőr lassan begyógyul, az az apró égetés, mielőtt még az anyag felszívna a forró lét. Dugás. Az anyag természete ez, hogy nézni kell. A folt össze van húzódva, bemenekülne egy sarokba, nem teheti. Egyik rostról a másikra lép, koncentrálni. A nappaliban összegyűl egy nagy folt, és koncentrálni. Középen *kivan*. Kefélés. Bele van tetoválva a bőrbe? Pontosan a folt alá van beírva, tapintással is érzékelhető, tehát érzékeli. Nehéz ezt elmondani, ha egyszer átlátnak rajtad, ha egyszer átlátnak rajtad.

Kiteszem a pénzt a kasszírőnek. Egy népcsoport a kasszír. Ekkor fordulok meg, észreveszem, ahogy figyeli a foltot a nadrágomon. Bevándorol, kimegy, bejön, körülnéz, megfordul. Közelebb viszem a foltot. A szemem elé állok vele. Elmosolyodik, a kutyán a keze. Viktor késve, de ekkor érint meg. Tegnap az épületben futok össze vele, egy papirost lobogtat, meg kell kérdezniem, mi az, kineveztek. Nem, sokkal jobb, nevet, értesítettek. Miről, kérdezem, és

kioldom a nadrágom. A végén vagyunk. Értesítettek, hogy érvényes, szóval, kiteleplepülhetek. Nem tudtam, hogy az embert értesíteni szokták, ha kiteleplepülhet. Ezért van az, hogy csodálkozom. Hát, akkor az remek, mondom, és összerántom a derekamon a nadrágom, eligazítom. Eligazítás. Szavak kell eszébe jussanak az embernek, egyik a másíkról, mint ahogy illemhelyek illemhelyekkel kereszteződnek, összetolulnak. Megkér, hogy fogjam meg az értesítést, tartsam egy ideig, míg elvégzi a dolgát. Rámereked, üres papír, alig pár szó rajta. Így értesítik az embert, az ügyvéd jön, és értesít, elküldi. Ő az, aki a leghamarabb megtudja. Ilyenkor örvendhet, mert ő az első. És az, aki a hivatalt értesíti, a bevándorlóhivatal. Levest kanalizunk, majd krumplipürét. Az értesítést majd otthon ki szeretné teríteni, fel szeretné kenni a falra, az asszonnyal előtte szoptatja le magát. Ez akkora boldogság, azért. Viktor háta mögött ül a nő a kutyával, és engem néz. A tekintetem megkerüli Viktort. A nő Viktor hátát nézi, azon át engem, vádlón, mintha a húgom lenne, Úristen. Át fogok telepedni egy másik asztalhoz. Ahonnan egyenesen a nő arcába nézhetek, ahol nem kell kerülgetnie a tekintetnek. Úristen, kinek mondtam még el, hogy kivel kefél. Megfogom a Mama kezét. Kár elfordítanom a tekintetemet, mert Mama mindig is átlátott rajtam. Ha elfordítom, kész, máris rájön. A nappaliban, ahová bever a fény, ahol most orrba üt, van egy nagy múltidő. Majonézzel van kikavarva, főzőtök is lehet, vagy padlízsan. A padlószőnyegen végig, ahol a napfény is átpásztáz naponta, és világos csíkot hagy, végiglépked a kutyás nő. Végig lépked. (Szabó Róbert Csaba: Üveg)

Kulturális hírek, események

A Budavári Önkormányzat emlékező estet rendezett Gyurkovics Tibor, Budavár díszpolgára temetésének előestéjén, 2008. december 4-én. A Kossuth-díjas költőt, író, a Magyar Művészeti Akadémia elnökét, a Magyar Írók Egyesületének alapítóját színesnek, barátok, pályatársak méltatták a Városházán. Emlékét az *Irodalmi séták* című filmsorozat Krisztinavárosról szóló részének bemutatásával idézték fel.

A Márai Sándor Kulturális Közalapítvány *Közeledik a Karácsony!* címmel irodalmi estet rendezett 2008. december 16-án a Budavári Házasságkötő Teremben. A vendégek Kállay Katalin és Kállay Gábor zeneművészek, Lukács Sándor színművész és Vida Péter borművész, a házigazda Szigethy Gábor volt.

Január 7., szerda, 18 óra

Csikófogat – a fiatal alkotók estjén Király Farkas költőt Vincze Ferenc irodalomtörténész mutatja be a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.). Az estet Erős Kinga vezeti.

Január 12., hétfő, 17 óra

Dozvald János képzőművész kiállításának megnyitója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 13., kedd, 18 óra

Medvigy Endre estje a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 14., szerda, 18 óra

Terézvárosi Verses Esték – a FOKUSZ Egyesület és a Magyar Írószövetség Költői Szakosztálya rendezvénysorozatában Iancu Laura költészetét mutatja be a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 15., csütörtök, 17 óra

Tamási Lajos emlékest a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 15., csütörtök, 18 óra

Varga Lóránt *El Camino. Kis Titkok Könyve* címmel megjelent könyvének bemutatója a Nagy Gáspár Városi Könyvtárban (Budakeszi, Fő u. 108.).

Január 16., péntek, 18 óra

A Magyar Írószövetség SF Irodalmi Szakosztály programja a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 19., hétfő, 17 óra

Ruva Farkas Pál *ZEN ZUG* című könyvének bemutatója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 20., kedd, 10 órától

A Magyar Írószövetség Avantgárd Szakosztályának konferenciája *Csak azért is avantgárd – Az avantgárd irodalom megújulása a 80-as években* címmel a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 20., kedd, 18 órától

Szeretném, ha szeretnének. Ady Endre szerelmei. Faragó Laura műsora a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.). Közreműködik: Kapi-Horváth Ferenc zongorán.

Január 21., szerda, 17 óra

A Faludi Ferenc Műhely bemutatkozó estje a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.). Az estet vezeti: Rigó Béla.

Január 22., csütörtök, 17 óra

Haas György Nagy Ferencről szóló könyvének bemutatója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.). A könyvet Horváth János mutatja be.

Január 22., csütörtök, 19 óra

A Bella István-díj átadása a Szepes Gyula Művelődési Központban (Érd, Alsó u. 9., tel.: 23/365-490).

Január 23., péntek, 18 óra

Albert Zsuzsa *Irodalmi legendák – legendás irodalom* (Pro Pannónia Kiadó) című könyvének bemutatója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 24., szombat, 15.30 óra

Pest Megye Szimfonikus Zenekara koncertje a Zeneakadémián (1061 Bp., Liszt Ferenc tér 8.). Műsoron: Haydn: D-dur szimfónia nr 1. és nr 104., valamint Fiszmol (Búcsú) szimfónia.

Január 24., szombat, 18 óra

A Magyar Kultúra Napja a Pest Megyei Könyvtár és a Móricz Zsigmond Gimnázium szervezésében. Helyszín: Pest Megyei Könyvtár (Szentendre, Pátriárka u. 7.).

Január 26., hétfő, 18 óra

Ignác Rózsa emlékest a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 27., kedd, 17 óra

Nagyváradai írók estje a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.). A házigazda Vasy Géza, az Írószövetség elnöke.

Január 29., csütörtök, 17 óra

Németh Péter Mikola könyvbemutatója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

Január 30., péntek, 17 óra

Kiss Anna születésnapjára köszöntése a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza u. 18.).

2009. január 30., 18.00 óra

Pest Megye Szimfonikus Zenekara koncertje a letkési Művelődési Házban (Letkés, Dózsa u. 23.) Műsoron: Vivaldi: *Négy évszak – tél*, Mozart: *Divertimento* KV 136, Mozart: *A-dur szimfónia* KV 201.

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága intézményeinek tárlatai

100 éve született Kerényi Jenő. Válogatás a Körömdi–Csák Gyűjtemény grafikai, szobrászati és dokumentum anyagából. Megtekinthető 2009. március 8-ig a Kmetty–Kerényi Múzeumban (Szentendre, Fő tér 21.).

Egy raktár rejtett kincsei. Szőnyi monumentális munkáihoz készült vázlatai. Megtekinthető 2009. február 28-ig a Szőnyi Emlékmúzeumban (Zebegény, Bartóky u. 7.).

Szolidaritás – Ellenzék és kultúra Lengyelországban 1980–1989. A kiállítás megtekinthető 2009. február 1-jéig a Szentendrei Képtárban (Fő tér 2–5.).

Szob – Helemba – Letkés. Középkori hajós-népek a Dunán és a Dunakanyar bivarogészeti kutatása című kiállítás 2009. március 1-jéig tekinthető meg a Börzsöny Múzeumban (Szob, Szent László u. 12.).

A Nagykőrösi Konzervgyár című kiállítás 2009. május 31-ig tekinthető meg az Arany János Múzeumban (Nagykőrös, Ceglédi út 19.).

Bakonyi István (1952, Székesfehérvár) irodalomtörténész. A Pécsi Tanárképző Főiskola magyar-angol szakán, majd az ELTE kiegészítő magyar szakán végzett. 2004-ben szerzett PhD-fokozatot. A kortárs magyar irodalom kutatója, a székesfehérvári Vörösmarty Társaság elnöke. Iszka-szentgyörgyön él. Legutóbbi kötete: *(H)arcok és művek* (tanulmányok, 2008).

Báger Gusztáv (1938, Csörötnek) költő, a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi tanár. Az Állami Számvevőszék Kutatóintézetének főigazgatója. Legutóbbi verseskötetei: *A tükör éle* (2005), *Míg leírom, felébredek* (2008).

Bertha Zoltán (1955, Szentés) kritikus, irodalomtörténész, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense. Többek között Kölcsey- (1996), Tamási Áron- (2003) és József Attila-díjas (2004). Debrecenben él. Legutóbbi tanulmánykötetei: *Erdélyiség és modernség* (2006), *Sorsjelző* (2006).

Dobás Kata (1983, Budapest) kritikus. 2008-ban végzett az ELTE magyar és összehasonlító irodalomtudomány szakán. 2008-tól az ELTE doktori iskola hallgatója. Budapesten él.

Falusi Márton (1983, Budapest) költő. Jelenleg a Hítel folyóirat versszerkesztője, valamint a Magyar Napló Európai Figyelő és Lapszemle rovatát gondozza. Legutóbbi kötete: *Rádnívtva ablak, ajtó* (2007). Gérecz Attila- (2004) és Junior Prima díjas (2008).

Filip Tamás (1960) költő, szerkesztő, közjegyző. Megjelent verseskötetei: *Fékezett habzás* (1986), *Függőhíd* (1998), *Amin most utazol* (2001), *A harmadik szem* (2003), *Mentés másképpen* (naplójegyzetek, versek, 2005), *Rejtett ikonok* (2006), *Saját erőd* (2008).

Gereben Ferenc (1942, Szolnok), művelődésszociológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Szociológiai Intézet docense. Főként olvasás-, tudat- és kisebbségpszichológiai kutatásokkal foglalkozik. Szinyei József- (1994) és Kerkai-díjas (2007). Mintegy kétszáz szakközleménye, ebből körülbelül húsz (írt vagy szerkesztett) könyve jelent meg.

Jókai Anna (1932, Budapest) író. Többek között Kossuth- (1994), Magyar Örökség- (1998), Prima Prímissima közönség- (2004), Stephanus-díjas (2006). Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Godot megjött* (2007), *Elbeszéltem I–II.* (összegyűjtött novellák, 2007), *Jákob lajtorjája* (regény, 2008).

Kántor Zsolt (1958, Debrecen) költő, hét verseskötete jelent meg eddig. Hét évig a Tevan Kiadó igazgatója volt. Legutóbbi verseskötete: *Amit birtokolni vélsz* (2001).

Luzsicza István (1975, Budapest) költő. A Fót-Online hírportál szerkesztője, bírósági tisztviselő, művelődésszervező szakos főiskolai hallgató. Első kötete: *Az artista estére hazamegy* (versek, 2006).

Mács József (1931, Rimaszombat) író. Pedagógiai főiskolán magyar-történelem szakon végzett. 1952 és 1957 között az Új Szó, majd az Új Ifjúság és a Hét szerkesztőjeként dolgozott. Madách Imre- (1969), Aranytoll- (2002) Madách Posonium-életműdíjas (2004). Legutóbbi kötete: *Trianon után* (regény, 2005).

Marosi Lajos (1950, Debrecen) műfordító. Hajótervezést Lenin-grádban, filozófiát Budapesten tanult. A szociológia kandidátusa. Orosz nyelvről fordít verseket, 2002 óta főleg Viszokij-t. Budapesten él, statisztikai folyóiratot szerkeszt.

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtákará. József Attila- (1993) és Prima-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *Holdének és más versek gyerekeknek* (2007), *Válogatott versei* (2008).

Nagy Zsombor (1970, Budapest), az ELTE BTK történelem–lengyel szakán végzett 1994-ben, 2001-ben a Sussexi Egyetemen folytatott modern európai tanulmányokat. 2002-ben szerzett PhD-fokozatot az ELTE-n, dolgozatának témája: *Református vallásosság Magyarországon 1850–1900.* Jelenleg a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem tanulmányi igazgatója

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult az *Elérhetetlen föld* antológiával. Az Új Kézirat Kiadó vezetője, majd 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992) és József Attila-díjas (1994). Fontosabb kötetei: *Kenyérpasztitók* (hang- és színjátékok, 1993), *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002).

Oláh Mátyás László (1975, Budapest) szobrász. A Magyar Képzőművészeti Egyetemen végzett 2004-ben. 1999 óta vannak kiállításai. Köztéri szobrai Budapest több helyszínén láthatók. Díjai többek között: NKA – alkotói ösztöndíj (2003, 2004), a soproni Pannónia Hotel művészeti díja (2004), Pont-Itt-Most – köztéri szoborpályázat, Deák téri helyszínen (2004), a Budapesti Őszi Fesztivál köztéri szoborpályázat, Moszkva téri helyszínen (2005).

Prágai Tamás (1968, Budapest) író, költő. 1991-ben végzett az ELTE Tanárképző Főiskola magyar-angol szakán, majd 1998-ban a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem magyar szakán. 1996-tól 1998-ig a Polisz, 1999-től 2003-ig a Napút, majd a Kortárs folyóirat szerkesztője volt. József Attila-díjas (2005). Legutóbbi kötete: *Pesti Kornél* (elbeszélések, 2007).

Rosonczy Ildikó (1953, Szekszárd) a Magyar Napló szerkesztője. Történészként az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kutatója. Budapesten és Salföldön él. Legutóbb fordításában és gondozásában megjelent:

Ivan Ivanovics Oreusz: Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben (2002).

Sándor Zoltán (1973, Nagybecskerek) író, újságíró, szerkesztő. Az Újvidéki Egyetem jogi karán végzett. 2000 és 2007 között a muzslai Szivéri János Művészeti Színpad elnöke volt. 2004 decemberében

főszerkesztőként elindította a Sikoly című irodalmi és művészeti folyóiratot. Jelenleg a Magyar Szó című napilap munkatársa. Szabadkán él. Legutóbbi kötete: *eMese* (regény, 2006).

Székelyhidi Ágoston (1933, Medgyesbodzás) író. Elsősorban a nemzeti azonosságtudat eszméi, politikai, történeti kérdéskörével foglalkozik. Hajdúböszörményben él. A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje és a Szabadság Hőse Emlékérem birtokosa. Legutóbbi kötete: *Nemzet és rendszerváltozás* (esszék, tanulmányok, 2007).

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író. 1989–96 között a Stádium Fiatal Írók Körének tagja, 2000 óta a Magyar Napló szerkesztője. 2006 óta a Könyves Szövetség elnöke. Gérecz Attila- (1995), Édes

Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *A másik apa* (2005), *Ulysses helikoptere* (2008).

Takáts Gyula (1911, Tab – 2008, Kaposvár) költő, író, műfordító. 1949-től 1971-ig a kaposvári múzeum igazgatója. 1976-tól a Somogy folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, majd főmunkatársa, 1985-

tól a Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság elnöke. Többek között Baumgarten- (1941), József Attila- (1960, 1971) Kossuth-díjas (1991). 1991-ben Magyar Köztársaság Zászlórendje kitüntetésben részesült, 1971-től Tab, 1973-tól Kaposvár, 2002-től Balatongyörök díszpolgára.

Tarbay Ede (1932, Budapest) költő, író. Az ELTE könyvtár szakán, majd a Színház- és Film-művészeti Főiskola dramaturgjaként szerzett diplomát. 1954-től publikál. Többek között József Attila- (1993)

és Stephanus-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *A szüretelő tél* (vál. versek, 2006).

Turai Laura (1983, Kecskemét) költő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem francia–magyar szakán végzett. Diplomamunkájának témája: Pílinzsky, Simone Weil és a francia katolikus irodalom.

Grafikáival kiállításokon szerepel.

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő, író. A *Magunk kenyere*n című antológiában indult 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Kortárs- (2003) és Arany János-díjas. 2001-ben a

Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjében, 2005-ben Stephanus-díjban részesült. Legutóbbi verseskötete: *Séta tűzben, virágban* (2005).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel

Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedékétársai munkásságára. Buda-

pesten él. József Attila- és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Vesztróczy Zsolt (1966, Budapest) történész, az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozik. Kutatási területe Közép-Európa története, szlovák–magyar, lengyel–magyar kapcsolatok a XIX. században, iskolapolitika és magyarosítás.

Viszockij, Vlagyimir (1938 –1980, Moszkva) szovjet (orosz) színész, költő. A Ljubimov vezette Taganka Színházban kiemelkedő alakításai voltak (pl. Hamlet), játszott filmekben, de életművének leg-

maradandóbb részét sok száz dala jelenti. Az orosz nép tragikus hősei között tartja számon. Magyarul megjelent kötetei: *Tilalmakat szegve* (2003, 2004), *Farkashajsza* (2005), *A végzet dalai* (2008).

Zelnik József (1949, Gyula) etnográfus, író, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, az ÖKOTÁJ című periodika főszerkesztője, Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Zárándoklat a borhoz* (2000),

Testámen, Leonardó Evangéliuma (2003), *A zöld ember* (2003), *Tengerkönyv* (2006).

Zsávolya Zoltán (1968, Csorna), költő, író. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít. Legutóbb megjelent könyve: *Poliptichon. Fantomképek a kortárs magyar irodalomról* (2006).

KEDVEZMÉNYES ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ IRODALMI FOLYÓIRATRA!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot

- negyed évre ~~2010 Ft~~ helyett 1930 Ft-ért pld.-ban
- fél évre ~~4020 Ft~~ helyett 3870 Ft-ért pld.-ban
- egy évre ~~8040 Ft~~ helyett 7390 Ft-ért pld.-ban

Név:

Telefonszám:

Kézbesítési cím:

.

E-mail cím:

Számlázási cím:

.

.

Megrendelés kezdete:

Magyar Napló Kiadó Kft.

Szerkesztőség címe:

(Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Bp., Pf. 77.

Telefon és fax: 413-6672

E-mail: info@magyarnaplo.hu

Honlap: www.magyarnaplo.hu

Folyóiratunk az alábbi könyvesboltokban, hírlapüzletekben kapható

BALASSAGYARMAT Rákóczi u. 61., Kincsestár
Könyvesbolt
BICSKE Boockai u. 5., hírlapüzlet
BONYHÁD Szabadság tér 12., hírlapüzlet
BUDAÖRS Kinizsi u. 1., Tesco hírlapüzlet
Sport u. 2., Auchan hírlapüzlet
BUDAPEST
I., Hess András tér 4., Litea Könyvesbolt
I., Krisztina krt. 26., Püski Könyvesbolt
I., Krisztina krt. 34., Vince Könyvesbolt
V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76., hírlapüzlet
V., Deák tér 4., Huszár Gál Könyvesbolt
V., Ferenciek tere 7–8., Ecclesia Szövetkezet
V., Honvéd u. 5., Kódex Könyváruház
V., Károlyi Mihály utca 16.,
Gondolat Könyvesház
V., Váci u. 10., hírlapüzlet
V., Városház u. 3–5., hírlapüzlet
VI., Andrassy út 45., Írók Könyvesboltja
VII., Vörösmarty u. 5., Főnix Könyvkereskedés
VIII., Bródy Sándor u. 46.,
Budapesti Telemi Téka
VIII., Erdélyi u. 19.,
Gondos Béla Könyvkereskedő
IX., Ráday u. 27., Ráday Könyvesház
X., Őrs Vezér tere, Árkád hírlapüzlet
XI., Albertfalva, Auchan hírlapüzlet
XI., Kelenföldi pu. 19–49., hírlapüzlet
XIV., Stefánia u., Sport Aréna hírlapüzlet
XXII., Nagytétényi u. 37–47., Campona, hírlapüzlet
XXIII., Bevásárló u. 2., Auchan, hírlapüzlet

CSONGRÁD Fő 2–4., hírlapüzlet
DEBRECEN Füredi u. 27., Malompark hírlapüzlet
Hatvan u. 1./A, Alternatív Könyvesbolt
Péterfia u. 18., Debrecen Plaza hírlapüzlet
DUNAKESZI Nádas u. 6., Auchan hírlapüzlet
EGER Széchenyi u. 20., hírlapüzlet
Széchenyi u. 42., Gonda Könyvesbolt
ÉRD Budai utca, Stop Shop hírlapüzlet
FEHÉRGYARMAT Kossuth tér 3–5., hírlapüzlet
FÓT Fehérkő u. 1., Cora hírlapüzlet
GYŐR Királysík u. 33., Tesco hírlapüzlet
Bajcsy-Zsilinszky u. 80–84. Árkád hírlapüzlet
GYULA Béke sugárút 12., hírlapüzlet
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Munkácsy u. 5.,
Szenzo Könyvesbolt
HEVES Erzsébet tér 10.,
Rédei Benedekné Könyvesboltja
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Andrassy u. 5–7.,
Petőfi Könyvesbolt
KAPOSVÁR Kaposvár Plaza hírlapüzlet
KECSKEMÉNT
Széchenyi tér, Malom Center hírlapüzlet
KISBER Széchenyi u. 11., Fidibusz Ajándékbolt
KOMÁROM Igmándi 11., hírlapüzlet
KÖSZEG Városház u. 5., hírlapüzlet
MAKÓ Széchenyi tér 10.,
Kincskereső Könyvesbolt
MARCALI Rákóczi u. 19–21., hírlapüzlet
MEZŐKÖVESD Mátyás király u., 101., hírlapüzlet
MISKOLC Széchenyi u. 7., Fókusz Könyváruház
Szemere út 2., hírlapüzlet
Szentpéteri kapu 103., Tesco hírlapüzlet

NAGYKANIZSA Plaza hírlapüzlet
NYÍREGYHÁZA Szegeffü u. 75., Nyíregyháza
Plaza hírlapüzlet
OROSHÁZA György Vilmos tér 1.,
Koszorús Oszkár könyvesboltja
Vásárhelyi út 23/A, Tesco hírlapüzlet
PAKS Dózsa Gy. út 3., Péger Galéria
PÁPA Kossuth 30., hírlapüzlet
PÉCS Király u. 20., hírlapüzlet
Komlói út, Tesco hírlapüzlet
Nagy Lajos király út – Alsómalom u. sarok,
Árkád hírlapüzlet
SOLYMÁR Szent Flórián u. 2., Auchan hírlapüzlet
SOPRON Széchenyi tér, hírlapüzlet
SZEGED Aradi vértanúk tere 8.,
Bálint Sándor Könyvesbolt
Oskola u. 27., Sik Sándor Könyvesbolt
Zápor u. 4., Cora hírlapüzlet
SZÉKESFEHÉRVÁR Palotai út 1., Alba Plaza hírlapüzlet
SZENTES Alsóret u. 258., Tesco hírlapüzlet
SZOLNOK
MÁV-pályaudvar, hírlapüzlet
Szandaszőlősi hírlapüzlet
SZOMBATHELY Szűrcsapó u. 4., hírlapüzlet
TAPOLCA Veszprémi u. 5., Tesco hírlapüzlet
TATABÁNYA Győri út 1., MÁV hírlapüzlet
Réti u. 1., Körmendi Zoltán könyvesboltja
TÖRÖKBÁLINT Torbágy u. 1. Tesco hírlapüzlet
VERESEGHÁZ Fő tér,
Varga Gyuláné Könyvkereskedő
ZALAEGERSZEG Sport u. 1., Tesco hírlapüzlet

FIGYELMÉBE AJÁNLJUK SOMOGYI GYŐZŐ RENDKÍVÜLI ALKOTÁSÁT,
AMELY AZ ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL JELENT MEG!

SOMOGYI GYŐZŐ A NAGY TÉRKÉP

A Kárpát-medence madártávlathból (térképalbum)

30 oldal műnyomó-papíron, A/2, kézi félbőr-kötésben

A neves képzőművész közel tíz éves (1978–1985) munkájának gyümölcse ez a reprezentatív album. Somogyi Győző a hetvenes években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét és útjai során készítette vázlatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig. A könyvészetileg is magas szintű, kézzel kötött kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi megelevenítése is egyben.

Az album ára: 29.990 Ft

Kedvezményes áron megvásárolható az Írott Szó Alapítvány székhelyén (1092 Bp., Ferenc krt. 14. Tel.: (1) 413-6672)
Falra felvihető duplaív-kollekció is kapható!

POLGÁRI NAPILAP • ÁRA: 150 FORINT WWW.MAGYARHIRLAP.HU

MAGYAR HÍRLAP

A polgári napilap

■ Nagyobb méretben

■ Bővebb tartalommal

ÍRÓK ALAPÍTVÁNYA SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY

www.szephalom-konyvmuhely.hu

MAGYAR PÉLDAKÉPTÁR

Nyerges Magda

MAGYAR FELFEDEZŐK ÉS VILÁGJÁRÓK

Julianus barát, Benyovszky Móric, Kőrösi Csoma Sándor, Magyar László, Reguly Antal, Xantus János, Vámbéry Ármin, Sass Flóra, Teleki Sámuel, Déchy Mór, Bíró Lajos, Stein Aurél, Kittenberger Kálmán, Almásy László

„Tudjátok-e, ki volt az, aki pusztá kézzel birkózott le egy vad oroszlánt?”

Tudjátok-e, ki az, aki rabszolgaságból szabadulva felfedezte a Nilus egyik forrástavát?

És ki volt az, aki 25 éves korában már 25 nyelven beszélt?

Tudjátok-e, ki volt, aki fűtés nélkül vészelt át a nyolc hónapos, kemény telet a Himalájában?

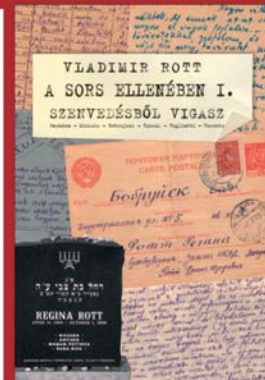
És kinek lett a felesége egy afrikai hercegő?”

Ha nem tudjátok a válaszokat, olvassátok el a MAGYAR PÉLDAKÉPTÁR első kötetét, amelyből mindegyre és még sok más izgalmas kérdésre fény derül!

1068. Budapest,
Városligeti fs. 38.
Tel./fax: +36-1-351-0593
E-mail: iroszak@t-online.hu

Kiadónkban
vásárlóinknak
jelentős árkedvezményt
biztosítunk!

Ügyfeleinket hétköznaponta
9-16 óráig fogadjuk.

A MAGYAR
IRODALOM
ÉVKÖNYVE

2007

Sarusi Mihály
Pincészer

Kedves Olvasónk!

Kérjük, hogy adójának

1%-át

az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY javára ajánlja fel!

A kedvezményezett adószáma: 18090264-1-43

Az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY a nemzeti kultúra megőrzését és megújítását szolgáló irodalmi műhelyeket támogatja.
Kiemelt figyelmet fordít a határon túli folyóiratokra és a Magyar Napló Európai figyelő című rovatára.

Kérjük, hogy az APEH adóbevallási csomagban található rendelkező nyilatkozat kitöltésével járuljon hozzá alapítványunk munkájához!

A lezárt borítékot a 2008. évről szóló személyi jövedelemadó bevallásával együtt, azzal egy borítékban küldje meg az adóhivatalnak.

A borítékban a saját nevét, lakcímét és az adóazonosító jelét pontosan tüntesse fel, hogy rendelkezése teljesíthető legyen.

Köszönjük!